

ALLAN TIITTA

Säätiöiden vaikutus

Suomen tieteen ja korkeimman opetuksen kehitykseen 1917–1959

© Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta – Delegationen för stiftelser och fonder sekä Allan Tiitta

www.saatiopalvelu.fi

ISBN 978-952-67974-5-8 (nid.)

ISBN 978-952-67974-6-5 (PDF)

ULKOASU

Anne Kaikkonen, Timangi

PAINOPIIKKA

Pekan Offset Oy, Helsinki 2015

SISÄLLYS

Johdanto	4
Säätiöiden perustamistavat, tarkoitukset ja toimintatavat	6
Säätiöiden perustamistavat.....	6
Tarkoitukset.....	10
Hallinto.....	12
Taloudenhoito	14
Apurahapolitiikka.....	17
Tukipäätösten tekijät	20
Säätiöiden yhteistoiminnan alku	23
Säätiöt tieteiden ja korkeimman opetuksen tukijoina.....	24
Säätiöiden tuen kehitys.....	24
Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt	25
Säätiöiden apurahojen jakautuminen	27
Säätiöiden apurahojen jakautuminen luonnontieteille	33
Säätiöiden apurahojen jakautuminen humanistisille tieteille.....	35
Ruotsinkielistä korkeakouluopetusta tukeneiden säätiöiden osuus säätiöiden tiederahoituksesta.....	37
Säätiöiden myöntämien matka-apurahojen jakautuminen kohdemaittain ja -alueittain.....	39
Säätiöiden eniten tukemat tutkijat.....	42
Säätiöiden apurahojen jakautuminen tieteenaloittain, sukupuolittain ja saajaryhmittäin	44
Kokonaiskuva	46
Sammandrag	47
Summary	48
Lähteet	49

JOHDANTO

Tämä raportti hahmottaa yksityisten säätiöiden ja rahastojen vaikutusta Suomen tieteen ja korkeimman koulutuksen kehitykseen 1917–1959. Säätiöiden huomattava asema tieteen, kulttuurin ja instituutioiden tukijoina on tunnustettu jo pitkään, mutta niiden myöntämän tuen kokonaismerkitystä ei ole ymmärretty.

Tämä on johtunut osin niihin kohdistuneen tutkimuksen vähäisyydestä, osin siitä, että huomiota on kiinnitetty pääasiassa niiden merkitykseen tutkimusapurahojen jakajana ja onohdettu niiden rooli yksityisten korkeakoulujen rahoittajina. Yksityiset säätiöt perustivat ja osin ylläpitivät Suomen itsenäisyyden ensimmäisten vuosikymmenien aikana Åbo Akademiä ja Turun Suomalaista Yliopistoa, Helsingin Kauppakorkeakoulua, Svenska Handelshögskolan i Helsingforsia, Handelshögskolan vid Åbo Akademiä ja Turun Kauppakorkeakoulua.

Tutkimuskausi muodostaa omaleimaisen jakson, jonka aikana tieteellistä tutkimusta ja koulutusta leimasi hidas, suurelta osin säätiöiden varassa tapahtunut kasvu. Nuorena tasavallassa tieteen asema oli vaikea, sillä 1920-luvun lopulla taloudellisen nousun katkaisi suuri talouslama ja seuraavan vuosikymmenen lopulla toinen maailmansota, jonka tuhot ja seuraukset veivät suurimman osan valtion varoista pitkälle 1950-lukua.

Rauhan palattua Suomen valtio pyrki kireästä taloudellisesta tilanteesta huolimatta panostamaan tieteeseen, sillä sotavuodet olivat osoittaneet kaikkialla maailmassa tutkimuksen merkityksen. Vuonna 1948 perustettiin Suomen Akatemia, joka tarjosi muutamalle huippututkijalle tilaisuuden keskittyä tutkimustyöhön. Samassa

yhteydessä luotiin myös Akatemian apurahajärjestelmä, jonka avulla tuettiin varttuneita ja nuoria tutkijoita. Vuonna 1950 vanhan tieteellisen keskuslautakunnan tilalle perustettiin Akatemian aloitteesta valtion tieteellisten toimikuntien järjestelmä, jonka tehtävänä oli toimia opetusministeriön asiantuntijaelimenä tieteellistä toimintaa varten ja tukea korkeatasoista tutkimustyötä.

Valtion tieteellisistä toimikunnista huolimatta säätiöiden vaikutus tieteeseen oli suurin 1950-luvulla. Korkeakouluopetuksen turvaamisen lisäksi ne rahoittivat suuria tutkimushankkeita, tukivat väittelijöitä ja edistivät ratkaisevasti monen tieteenalan kehitystä. Säätiöiden tavoitteena oli alusta alkaen täydentää suomalaista tiede-elämää, ei pyrkiä kehittämään jonkinlaista omaa tiedepolitiikkaa.

Säätiöt osallistuivat siihen 1950-luvun lopulla alkaneeseen keskusteluun, jonka tuloksena suomalaisessa tiedepolitiikassa tapahtui seuraavalla vuosikymmenellä merkittävä muutos. Kun tieteen merkitys oli aiemmin ymmärretty pääasiassa vain retoriikan tasolla, nyt maan poliittinen johto alkoi tiedostaa ylimmän koulutuksen ja tutkimuksen aseman yhteiskunnallisessa uudistus- ja rakennustyössä. Enää ei pyritti vain luomaan tasapainoa perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen välille, vaan tavoitteena oli ottaa huomioon myös tieteellisen kehittämistyön, akateemisen jatkokoulutuksen ja tutkijain ammattikunnan tarpeet.

Murros aloitti kehityksen, jonka tuloksena valtios- ta tuli sekä tiederahoituksen pääasiallinen lähde että korkeimman tieteellisen koulutuksen antaja. Samalla säätiöiden suhteellinen merkitys alkoi pienentyä nii-

den myöntämien apurahojen kasvusta huolimatta, ja poliitikot ottivat päävastuun Suomen tiede-elämän ja korkeakoululaitoksen kehittämisestä. 1950-luvun jälkipuoliskolla vauhdittui myös kehitys, jonka ansiosta korkeakoululaitos laajeni seuraavan vuosikymmenen aikana käsittämään lähes koko maan.

Tämä raportti keskittyy vain säätiöihin, joiden tarkoituksena oli tieteellisen tutkimuksen ja korkeimman opetuksen edistäminen 1917–1959. Tutkimuksen perustana on mittava tietokanta, johon etsin tiedot tärkeimpien tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneiden säätiöiden ja rahastojen kyseisenä ajanjaksona myöntämistä apurahoista. Mukana ovat kaikki aikakauden huomattavimmat säätiöt ja rahastot, ja myös muutama sellainen säätiö, joka oli vasta aloittamassa myöhemmin merkittäväksi osoittautunutta toimintaansa. Tiedot ovat niin kattavat, että muutamien säätiöiden tietojen puuttuminen ei muuta kokonaiskuvaa.

Tutkimusta vaikeuttivat säätiöitä koskevan lähdeaineiston hajanaisuus ja erilaisuus. Toisista säätiöistä on kirjoitettu historioita, ja niiden arkistot ovat erinomaisessa järjestyksessä, toisten säätiöiden toimistoista ei löytynyt minkäänlaisia arkistoja tai yleensäkin juuri mitään tietoja niiden varhaisimmasta toiminnasta.

Jätin tutkimuksen ulkopuolelle Helsingin yliopiston rahastot, kaikkein pienimmät ja toiminnaltaan lyhytaikaisiksi jääneet säätiöt sekä ne säätiöt, joiden toiminta kohdistui laajasti koulutuksen ja opintojen tukemiseen. Mukana eivät ole tieteellisten akatemioiden ja seurojen, kuten Suomen Tiedeseuran, Suomalaisen Tiedeakatemian ja Finska Läkaresällskapet hallinnoimat rahastot,

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Svenska Litteratursällskapet i Finland, eivät myöskään erilaiset yhdistykset tai organisaatiot, kuten Konstsamfundet ja Svenska vetenskapliga centralrådet, jotka eivät ole järjestäytyneet säätiöiksi.

Rahasummien vertailtavuuden helpottamiseksi olen muuttanut eri vuosien markkamäärät vuoden 2012 rahanarvoon Suomen Pankin ja Tilastokeskuksen yhteisesti kehittämällä rahanarvonkertoimella. Rahanarvokerroin ei kykene antamaan tismalleen oikeaa kuvaa rahanarvon muuttumisesta vuosien kuluessa eli siis siitä, mitä rahalla voitiin minäkin vuonna hankkia. Tällaisissa pitkän aikajakson ja monia erilaisia osatekijöitä käsittävissä esityksissä rahanarvonkertoimeen turvautuminen on kuitenkin käytännössä lähes ainoa johdonmukainen vaihtoehto jonkinlaisen vertailtavuuden saamiseksi.

Ratkaisevat tukihenkilöt työni kannalta ovat olleet akateemikko Päiviö Tommila ja professori Paavo Hohi, jotka uskoivat hankkeeseen alusta alkaen. Kiitän heitä molempia avusta ja hyvistä neuvoista. Samoin kiitän dosentti Liisa Suvikumpua raportin taitavasta toimittamisesta.

Taloudelliset edellytykset tutkimukselle loi Koneen Säätiö, jonka 2012–2013 myöntämien apurahojen avulla saatoin keskittyä ensin aineiston keräämiseen ja sitten tutkimustyöhön. Kiitän myös Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukuntaa, joka ilokseni päätti ottaa raportin julkaistavakseen.

*Helsingissä 2014
Allan Tiitta*

SÄÄTIÖIDEN PERUSTAMISTAVAT, TARKOITUKSET JA TOIMINTATAVAT

Säätiöiden perustamistavat

Säätiöllä tarkoitetaan määrättyyn tehtävään käytettäväksi sijoitettua omaisuusmassaa. Se perustetaan joko säädekirjalla tai kirjallisella testamentilla, ja perustamismääräyksessä mainitaan säätiön tarkoitus ja sille tuleva omaisuus. Säätiö voi olla myös ensisijaisesti kanava, jonka avulla kerättyjä tai saatuja varoja voidaan ohjata tiettyyn hyödylliseen tarkoitukseen. Säätiö eroaa osakeyhtiöstä erityisesti siten, että sen tarkoituksena ei ole harjoittaa liiketoimintaa tai tuottaa voittoa.

Toimintatapansa perusteella säätiöt voidaan jakaa apurahoja jakaviin pääomasäätiöihin ja toiminnallisiin säätiöihin. Apurahoja jakavat säätiöt toteuttavat tarkoitustaan pääasiassa myöntämällä avustuksia ja apurahoja kulttuurin, taiteen ja tieteen aloille. Toiminnalliset säätiöt ovat yleisiä sosiaali- ja terveysalalla, sivistys- ja opetuslalla sekä urheilun ja nuorisotyön alalla, ja ne voivat esimerkiksi ylläpitää jotakin laitosta, kuten sairaalaa, oppi- tai taidelaitosta.

Pääosa säätiöistä on keskittänyt toimintansa tietyille elämänalueelle, kuten terveyden- ja sairaanhoidon, urheilu- ja nuorisotyön tai sivistys- ja opetustoiminnan edistämiseen. Tässä raportissa tarkastellaan säätiöitä, joiden tavoitteena on ollut tieteellisen tutkimuksen ja korkeimman opetuksen edistäminen (taulukko 2).

Säätiöiden rekisteröinti aloitettiin Suomessa vasta säätiölain voimaantulon yhteydessä 1930-luvun alussa, mutta säätiöitä tai vastaavantyyppisiä omaisuusmassoja oli luotu jo 1700-luvulta lähtien.

Uusi säätiölaki annettiin 5.4.1930, ja se astui voimaan vuoden 1931 alussa. Tuolloin rekisteröitiin paljon myös ennen lain voimaantuloa syntyneitä säätiöitä.

Uusi laki koski vain itsenäisiä, yksityisoikeudellisia säätiöitä. Sen mukaan lupa säätiön perustamiseen oli haettava patentti- ja rekisterihallitukselta, jolta samalla oli pyydettävä säätiön sääntöjen vahvistamista. Hake-

mus oli tehtävä kirjallisesti, ja siihen oli liitettävä säädekirja tai testamentti, selvitys siitä, että testamentti oli saanut lainvoiman, sekä säätiölle laaditut säännöt.

Suomalaisten säätiöiden perustamisen taustalla on yleensä joko testamentti tai lahjoitus. Näin on myös tämän tutkimuksen säätiöiden suhteen. Kuten tieteitä ja korkeinta opetusta tukevien säätiöiden perustamistapojen 1908–1959 esittävä taulukko 1 osoittaa, käsittelemistäni 67 säätiöstä 32 on syntynyt yksityisten henkilöiden tekemien testamenttien tai lahjoitusten tuloksena, kun taas 17 on saanut alkunsa jonkun yhteisön tai yrityksen tekemän lahjoituksen ansiosta. Seitsemän säätiön alkupääoma on kerätty varta vasten järjestetyn keräyksen avulla, yhdentoista synnyn selittää jokin muu tekijä, kuten jonkinlainen hallinnollinen tai tekninen järjestely tai ratkaisu.

Luokittelu luonnollisesti yksinkertaistaa todellisuutta. Monen säätiön perustamisen takana on yhden sijasta monia syitä, ja usein on myös vaikea todeta, mitkä tekijät tai taustavoimat vaikuttivat ratkaisevimmin säätiön syntyyn. Tässä esityksessä en käy läpi kaikkia säätiöitä vaan nostan esiin vain eri perustamistyyppien keskeisimmät säätiöt.

Luokkaan ”Muut syyt” olen sijoittanut Talonpoikaiskulttuurisäätiön, jonka perustettiin ilman omaa varallisuutta, ja Kenraali Hannes Ignatiuksen Kadettisäätiön, joka oli ennen ”itsenäistymistään” toiminut liki 30 vuotta Kadettikunnan yhteydessä, sekä Suomen Riistanhoito-säätiön, Merenkulun säätiön, Ammattilääketieteen tutkimussäätiön ja Kalataloussäätiön, jotka toimivat kiinteässä yhteydessä valtionhallinnon kanssa. Liitin samaan ryhmään myös säätiöt, jotka saivat pääomansa alun perin muihin tarkoituksiin kerätyistä varoista. Metsämiesten Säätiö sai käyttöönsä Metsätyömaiden Muonitustoimiston ja Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö kivihiilen ja koksen hinnantasauskassan varat. Urlus-Säätiön, Alli Paasikiven Säätiön sekä Maanpuolustuksen

kannatussäätiön perustamiset liittyivät puolestaan 1944 lakkautettujen Suojeluskunta- ja Lotta Svärd -järjestöjen omaisuuden jakoon.

Suomalaisen säätiölaitoksen omaleimainen piirre ovat laajoilla keräyksillä koottujen varojen varaan rakennetut säätiöt. Viidestä ensimmäisenä perustetusta säätiöstä kolmen alkupääoma kerättiin kansalaiskeräyksellä. Svenska Kulturfondenin varat koottiin takaamaan ruotsinkielisen kulttuurin jatkuvuutta, Turun Yliopisto -niminen säätiö sai valtakunnallisen keräyksen avulla ensimmäisen suomenkielisen yliopiston Turkuun, samoin Liikesivistysrahasto oman kauppakorkeakoulun Helsinkiin.

Suomen Kulttuurirahasto perustettiin 1937 maan historian laajimman kansalaiskeräyksen avulla vahvistamaan suomalaiskansallista henkistä ja taloudellista kulttuuria. Muista kolmesta pääosin keräysvaroin perustetuista säätiöistä Lainopin oppikirjarahaston ja Suomen kenttätyökistön säätiön toiminta jäi pienimuotoiseksi, mutta Turun Kauppakorkeakoulun Säätiö ylläpiti yli 25 vuotta omaa korkeakouluun Auran rannoilla.

Toiseksi eniten seuroja perustettiin yritysten, julkisten yhteisöjen tai organisaatioiden tekemien lahjoitusten perusteella. Ensimmäinen tämän ”tyypin” säätiö oli Kemiantutkimus-Säätiö, joka perustettiin 1929 Keskusosuusliike Valion, muiden osuustoiminnallisten keskusliikkeiden ja kolmen pankin varoin. Myös Outokumpu Oy:n 1938 perustama vuoritekniikan, metallurgian ja geologian opetuksen ja tutkimuksen edistämiseen keskittynyt säätiö nousi heti tärkeäksi alan tukijaksi.

Sotavuosina kustannusosakeyhtiö WSOY perusti myös tieteen kannalta merkittävän kirjallisuussäätiön, mutta varsinaisesti yhteisöt ja yritykset kiinnostuivat säätiöiden perustamisesta vasta toisen maailmansodan jälkeen. Tuolloin syntyivät muun muassa Henry Fordin

säätiö, Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö, Kyösti Haatajan rahasto ja Tekniikan edistämissäätiö, joka kohosi 1950-luvulla heti kymmenen merkittävimmän tiedettä rahoittavan säätiön joukkoon.

Säätiöiden vilkas perustamisvauhti jatkui 1950-luvun loppuun. Vuosina 1953–1959 perustetusta tämän ryhmän seitsemästä säätiöstä tiede sai kolme pitkäaikaista rahoittajaa: Kansan Sivistysrahaston, Kaupallisten ja teknillisten tieteiden tukisäätiön sekä Oikeustieteen tutkimussäätiön.

Useimpien tieteitä ja korkeinta opetusta tukeneiden säätiöiden taustalla olivat yksittäisten ihmisten tekemät lahjoitukset ja testamentit. Perustajien lukumäärän perusteella nämä säätiöt voi jakaa kahteen ryhmään. Kuuden säätiön taustalla oli useita lahjoittajia, mutta 26 eli pääosa säätiöistä syntyi siten, että yksi henkilö, aviopari tai perhe halusi lahjoittaa omaisuutensa tahi osan siitä tieteen tai korkeimman opetuksen tukemiseen.

Useiden henkilöiden lahjoitusten tuloksena syntyneistä säätiöistä merkittävin oli Stiftelsen för Åbo Akademi, josta tuli vuosikymmeniksi Suomen tiede-elämän suurin yksityinen rahoittaja. Toinen tärkeä ruotsinkielisen väestön varallisuuteen menestyksellisesti tukeutunut säätiö oli Stiftelsen Svenska Handelshögskolan (i Helsingfors). Sen sijaan Stipendiefonden för svenska forskare i Finland ei onnistunut kokoamaan niin paljon pääomia, että se olisi voinut aloittaa apurahojen jaon toivomassaan laajuudessa.

Kymmenen yksityishenkilön 1948 perustama Syöpäsäätiö kohosi nopeasti merkittäväksi syöpätutkimuksen kehittäjäksi. Kommunismmin uhkaa torjumaan perustetun Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön peruspääoman lahjoitti neljä henkilöä, mutta sen taustalla oli varsin laaja tukijoukko. Samaan henkiseen aate-

Taulukko 1. Tiedettä ja korkeinta opetusta tukeneiden säätiöiden perustamistavat 1908–1959 (kpl)

<i>Perustamistapa</i>	<i>1900–1916</i>	<i>1917–1939</i>	<i>1940–1944</i>	<i>1945–1952</i>	<i>1953–1959</i>	<i>Yhteensä</i>
Yksityiset lahjoitukset ja testamentit	0	12	5	6	9	32
Yhteisöjen ja yritysten lahjoitukset	0	3	1	6	7	17
Keräykset	1	3	2	1	0	7
Muut syyt	0	1	1	8	1	11
<i>Yhteensä</i>	1	19	9	21	17	67

Taulukko 2. Tutkimuksessa mukana olevat säätiöt

Säätiö (lyhenne)	Ensimmäinen	
	Perustettu	jako tieteille
Stiftelsen för Åbo Akademi (SÅA)	1917	1919
Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto (Kordelin)	1918	1920
Turun Yliopisto -niminen säätiö (TY-säätiö)	1917	1922
Liikesivistysrahasto (LSR)	1919	1922
Svenska Kulturfonden (Kulturfonden)	1908	1922
Niilo Helanderin säätiö (Helander)	1927	1931
Kemiantutkimus-Säätiö (Kemiantutkimus)	1929	1931
Stiftelsen Svenska Handelshögskolan (i Helsingfors) (SSHH)	1932	1932
Leo ja Regina Wainsteinin säätiö (Wainstein)	1928	1933
Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö (Ehrnrooth)	1935	1936
Kommerserådet Otto A. Malms donationsfond (Malm)	1932	1938
Rafael Haarlan säätiö puun kemiallista tutkimusta varten (Haarla)	1936	1938
Outokumpu Oy:n Säätiö (Outokumpu)	1938	1938
Talonpoikaiskulttuurisäätiö (TKS)	1938	1939
Suomen Kulttuurirahasto (SKR)	1939	1939
Emil Aaltosen Säätiö (Aaltonen)	1937	1940
Waldemar von Frenckellin säätiö (Frenckell)	1938	1941
Jenny ja Antti Wihurin rahasto (Wihuri)	1942	1943
WSOY:n Kirjallisuussäätiö (WSOY)	1942	1943
Suomen Riistanhoito-säätiö (Riistanhoito)	1942	1943
Lainopin oppikirjarahasto (Lainoppi)	1943	1943
Hjalmar Karlströmin säätiö (Karlström)	1942	1944
Kauppaneuvos Werner Hacklinin säätiö upseerikoulutuksen edistämiseksi (WHUS)	1943	1945
Eevi ja Eemil Tannisen Säätiö (Tanninen)	1943	1945
Ammattilääketieteen tutkimussäätiö (ATS)	1945	1945
Oskar Öflunds Stiftelse (Öflund)	1944	1946
Merenkulun säätiö (Merenkulku)	1945	1948
Maa- ja vesiteknillinen tutkimussäätiö (MVTSS)	1946	1948
Henry Fordin säätiö (Ford)	1947	1948
Kalataloussäätiö (Kalatalous)	1948	1948
Sigrid Juséliuksen Säätiö (Jusélius)	1930	1949
Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteellinen Rahasto (Mannerheim)	1937	1949
Kristillisen kulttuurin säätiö (KKS)	1948	1949
Tekniikan edistämissäätiö (TES)	1949	1949

maailman liittyi myös Suomen 1920–1940-luvun historian säätiö, jonka professorit Vilho Annala ja Bruno A. Salmiala sekä maanviljelijä Paavo Rantala perustivat 1953.

Suomessa murehditaan usein, että maa on ollut niin pieni, syrjäinen, maatalousvaltainen ja pääomaköyhä, että tänne ei ole voinut syntyä suurta yksityistä varalli-

suutta isojen maiden tai esimerkiksi Ruotsin ja Norjan tapaan. Samalla kun tällöin osoitetaan hieman suhteellisuudentajun puutetta, sivuutetaan se, että Suomessa on ollut vuosisatojen ajan varakkaita henkilöitä ja heitä nousi paljon etenkin 1800-luvun jälkipuolen suuren taloudellisen murroksen ja 1900-luvun alkupuolen aikana.

Säätiö (lyhenne)

Ensimmäinen
Perustettu jako tieteille

Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö (Gyllenberg)	1948	1950
Syöpäsäätiö (Syöpäsäätiö)	1948	1950
Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiö (Väkijuoma)	1950	1950
Suomen kenttätykistön säätiö (Kenttätykistö)	1943	1951
Turun Kauppakorkeakoulun Säätiö (TKKS)	1949	1951
Kenraali Hannes Ignatiuksen Kadettisäätiö (Ignatius)	1950	1951
Viestisäätiö (Viesti)	1950	1951
Otavan kirjassäätiö (Otava)	1945	1953
Yrjö ja Senja Koivusen Säätiö (Koivunen)	1945	1953
Metsämiesten Säätiö (MMS)	1948	1953
Urlus-Säätiö (Urlus)	1951	1953
Kyösti Haatajan rahasto (Haataja)	1952	1953
Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki (SYT)	1952	1953
Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö (SLT)	1952	1953
Alli Paasikiven Säätiö (APS)	1952	1954
Maanpuolustuksen kannatussäätiö (MK)	1953	1954
Stipendiefonden för svenska forskare i Finland (SSFF)	1937	1955
Mater-Säätiö (Mater)	1953	1955
Suomen 1920–1940-luvun historian säätiö (1920–40-luku)	1953	1955
Korvatautien tutkimussäätiö (Korvataudit)	1954	1957
Kansan Sivistysrahasto (KSR)	1955	1957
Lääketieteen lisensiaatti Paavo Ilmari Ahvenaisen säätiö (Ahvenainen)	1955	1957
Koneen Säätiö (Kone)	1956	1957
Orionin Tieteellinen Tutkimusrahasto (Orion)	1956	1957
Osuustoiminnan Tutkimussäätiö (Osuustoiminta)	1956	1957
Werner Hacklinin säätiö (WHS)	1956	1957
Yrjö Jahnssonin säätiö (Jahnsson)	1954	1958
Osk. Huttusen säätiö (Huttunen)	1955	1958
K. V. Lindholms stiftelse för värme- och sanitetsteknisk forskning (Lindholm)	1956	1958
August Johannes ja Aino Tiuran maatalouden tutkimussäätiö (Tiura)	1957	1958
Jalmari ja Rauha Ahokkaan Säätiö (Ahokas)	1957	1958
Kaupallisten ja teknillisten tieteiden tukisäätiö (KAUTE)	1956	1959
Oikeustieteen tutkimussäätiö (OTS)	1958	1959

Suomen vanhoihin teollisuus- ja liike-elämällä rikkastuneihin sukuihin kuuluvat muun muassa Ehrnroothit, von Frenckellit, Pietarsaaren Malmit ja Turun Dahlströmit, kun taas esimerkiksi Emil Aaltonen, Alfred Kordelein, Fritz Arthur Jusélius, Rafael Haarla, Heikki Huhtamäki, Antti Wihuri ja Heikki H. sekä Pekka Herlin

loivat omaisuutensa 1900-luvun puolella. Nämä kaikki henkilöt liittyivät Suomen säätiölaitoksen kehitykseen säätiöiden perustajina tai merkittävinä rahoittajina.

Ernst ja Magus Dahlström olivat Stiftelsen för Åbo Akademin tärkeitä rahoittajia 1910-luvun lopulla. Heikki Huhtamäki puolestaan lahjoitti puolisonsa Signen kans-

sa Suomen Kulttuurirahastolle 1943 Huhtamäki-yhtymän osake-enemmistön, minkä ansiosta säätiön pääoma kaksinkertaistui.

Lahjoitusten lisäksi teollisuuden ja liike-elämän merkkihenkilöt perustivat omia säätiöitään.

Yhdeksi Suomen rikkaimmista miehistä 1900-luvun vaihteessa kohonnut Alfred Kordelin määräsi 1917 testamentissaan huomattavan osan omaisuudestaan nimeään kantaneen säätiön, Alfred Kordelinin yleisen edistys- ja sivistysrahaston, peruspääomaksi. Porilaisen liike- ja teollisuusmiehen Fritz Arthur Juséliuksen 1930 tyttärensä muistoksi perustama Sigrid Juséliuksen Säätiö keskittyi lääketieteellisen tutkimuksen kehittämiseen. Suutarin apupojasta kenkätehtailijaksi ja monipuoliseksi teollisuusyrittäjäksi nousseen Emil Aaltosen 1937 perustaman säätiön tarkoituksena oli tukea suomenkielisten tutkijoiden luovaa tieteellistä työtä.

Laivapojasta merkittäväksi laivanvarustajaksi nousut Antti Wihuri lahjoitti 1939 varoja maanpuolustus-tarkoituksiin. Kolme vuotta myöhemmin hän perusti puolisonsa Jennyn kanssa yleisen kulttuurisäätiön Jenny ja Antti Wihurin rahaston, josta tuli 1900-luvun alkupuolen neljäs suuri yksityiseen lahjoitukseen perustunut säätiö. Vuorineuvos Heikki H. Herlinin ja ekonomi Pekka Herlinin 1956 perustama Koneen Säätiö nousi 1900-luvun lopulla yhdeksi Suomen merkittävimmistä tiedesäätiöistä.

Jenny ja Antti Wihurin rahaston ohella tutkimusaineistossa on seitsemän muuta avioparien mukaan nimetty säätiötä. Molempien puolisoitten mukaan nimetyt rahastot tuovat kauniisti esiin sen, että avioliiton vähemmälle julkiselle huomiolle jäänyt osapuoli on voinut osallistua voimakkaasti puolisonsa toimintaan. Tällaisia säätiöitä ovat muun muassa Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö, Eevi ja Eemil Tannisen säätiö sekä Leo ja Regina Wainsteinin säätiö.

Toisinaan tämä puoli on haluttu nimenomaisesti piilottaa. Perustaessaan Yrjö Jahnssonin säätiön 1958 kouluneuvos Hilma Jahnsson määräsi, että säätiön nimeä ei saanut milloinkaan muuttaa, vaikka säätiö perustui puolisoitten yhteiselle työlle. Talousneuvos Fabian ja Martta Ahvenainen perustivat puolestaan säätiön 1955 vuotta aiemmin kuolleen poikansa muistoksi.

Monet 1900-luvun puolivälin tienoissa perustetut säätiöt olivat miljonääreiksi kohonneiden miesten pe-

rustamia. Näistä suurimpia olivat muun muassa kirjapainoalalla menestyneen Oskar Öflundin ja kauppaneuvos Oskar Huttusen perustamat säätiöt. Porilainen kauppaneuvos ja laivanvarustaja Werner Hacklin perusti kaksikin säätiötä ajamaan tärkeinä pitämiään asioita.

Säätiöiden perustajilla ja lahjoittajilla oli useita syitä ratkaisuilleen. Monet olivat jääneet itse osattomiksi korkeammasta opillisesta sivistyksestä ja halusivat siksi luoda mahdollisimman monelle tilaisuuden kouluttaa itseään. Useat pitivät tiedettä ja yleisen koulutustason nostamista keinona rakentaa, kehittää ja puolustaa suomalaista yhteiskuntaa tai kulttuuria, ja monet ymmärsivät, että Suomi tarvitsi kehityäkseen juuri heidän panostaan. Monelle säätiö oli mahdollisuus järtää itsestään tai lähimmäisestään pysyvä muisto tai osoittaa Suomelle kiitosta sen tarjoamista mahdollisuuksista.

Tarkoitukset

Säätiöt ovat velvollisia noudattamaan niitä periaatteita, jotka lahjoittajan sanelemat säädekirja tai testamentti määräävät. Säätiöiden tarkoitukset on yleensä määritelty varsin yleisluontoisesti, kuten kulttuurin tukeminen, mutta ne voivat myös keskittää tuen esimerkiksi tietyn kulttuuri-, tutkimus- tai oppilaitoksen ylläpitämiseen, tai olla hyvin yksityiskohtaisia. Jos säätiön tarkoitukset ovat monimutkaiset tai sisältävät useita ehtoja, ajan kuluttua voi käydä niin, että kelvollisia hakijoita ei enää löydy. Kun säätiön toiminnan jatkaminen osoittautuu mahdottomaksi, patentti- ja rekisterihallitus voi lopettaa sen.

Sivistystoiminnan ja tieteiden sekä taiteiden tukeminen on kuulunut hyväntekeväisyyden ja terveydenhoidon jälkeen säätiöiden suosituimpiin tukialueisiin. Silti tiedettä ja korkeinta opetusta tukeneet säätiöt ovat aina muodostaneet vain pienen osan Suomen säätiöistä. Olen sijoittanut tutkimani 67 säätiötä niiden tarkoitusten perusteella oheisen taulukon 3 mukaisesti seitsemään luokkaan. Luokittelu ei ole yksiselitteinen, vaan sen pyrkimyksenä on antaa yleiskuva säätiöiden tavoitteista. Esimerkiksi Yrjö Jahnssonin säätiön olen sijoittanut lääketiedettä tukeneisiin säätiöihin, koska yli puolet sen myöntämistä apurahoista meni tämän alan tutkijoille. Suhteellisesti sen vaikutus oli suurempi kansantaloustieteiden puolella.

Yli neljännes säätiöistä eli 18 kuuluu luokkaan ”Suomalaisen kulttuurin yleinen tutkiminen”. Tähän luok-

Taulukko 3. Tiedettä ja korkeinta opetusta tukeneiden säätiöiden tarkoitukset 1908–1959 (kpl)

Tarkoitus	1900–1916	1917–1939	1940–1944	1945–1952	1953–1959	Yhteensä
Korkeakoulujen tukeminen	0	4	0	1	0	5
Suomalaisen kulttuurin yleinen tukeminen	0	8	3	4	3	18
Ruotsinkielisen kulttuurin tukeminen	1	1	0	0	0	2
Tieteen yleinen tukeminen	0	1	0	0	1	2
Taloudellisten ja teknisten tieteiden tukeminen	0	3	1	5	3	12
Lääketieteiden tukeminen	0	1	0	3	6	10
Sotatieteiden tukeminen	0	1	2	2	1	6
Muiden tieteiden tukeminen	0	0	3	6	3	12
<i>Yhteensä</i>	1	19	9	21	17	67

kaan sisältyvät isoimmista säätiöistä muun muassa Suomen Kulttuurirahasto, Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjallisuussäätiö, Alfred Kordelin säätiö, Oskar Öflunds Stiftelse ja Osk. Huttusen säätiö, jotka tukivat tieteen lisäksi laajasti suomalaisen kulttuurin eri osa-alueita, kuten henkistä ja taloudellista viljelyä, kansanvalistusta ja yhteiskunnallista toimintaa. Lisäksi olen sijoittanut luokkaan säätiöitä, joiden päätavoitteena oli perinteisen suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän (Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki) tai kulttuurin (Talonpoikaiskulttuurisäätiö, Kristillisen kulttuurin säätiö) puolustaminen tahi yleensä suomalaisen yhteiskunnan rakentaminen (Alli Paasikiven Säätiö, Kansan Sivistysrahasto).

Kahteen seuraavaksi suurimpaan luokkaan kuuluu 12 säätiötä. Ryhmään ”Muiden tieteiden tukeminen” kuuluvat säätiöt on pääosin perustettu toisen maailmansodan jälkeen, ja niiden joukossa on useita pieniä säätiöitä, kuten Metsämiesten Säätiö, Hjalmar Karlströmin säätiö ja Oikeustieteen tutkimussäätiö. Luokan ylivoimaisesti merkittävin säätiö on Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö, joka kohosi 1950-luvulla kymmenen tärkeimmän tutkimusta tukeneen säätiön joukkoon. Muita tärkeitä tämän ryhmän säätiöitä ovat Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö, Suomen Riistanhoito-säätiö ja Kyösti Haatajan rahasto.

Luokan ”Kaupallisten ja teknisten tieteiden tukeminen” merkittävimpiä säätiöitä ovat Kemiantutkimus-Säätiö, Tekniikan edistämissäätiö ja Outokumpu Oy:n Säätiö, jotka olivat tärkeitä biotieteiden ja teknisten tie-

teiden rahoittajia. Taloustieteiden tukijoista merkittävimpiä olivat Eevi ja Eemil Tannisen säätiö ja Osuustoiminnan Tutkimussäätiö. Kemiantutkimus-Säätiö sai tukea Valion lisäksi monelta muulta rahoittajalta, mutta käytännössä se oli osuusliikkeen tutkimus- ja kehittämissyke, jossa tuotettu tieto pysyi tarvittaessa salassa ja sen omassa käytössä.

Lääketieteet ovat aina saaneet huomattavan osan säätiöiden tutkimusrahoituksesta. Oma tai lähiomaisen sairaus on saanut varakkaat ihmiset kiinnostumaan kyseisestä taudista ja suuntaamaan varoja sen tutkimukseen. Myös monet yksityiset ihmiset ovat perustaneet säätiöitä, joiden avulla voitiin rahoittaa jonkin sairauden tutkimusta. Vaikka luokkaan ”Lääketieteiden tukeminen” kuuluu vain 10 säätiötä, niiden painoarvo säätiöiden joukossa on huomattavan suuri.

Luokan merkittävin säätiö on Sigrud Juséliuksen Säätiö, joka on myöntänyt lääketieteille huomattavasti enemmän tutkimusmäärärahoja kuin muut tieteenalat luonnon-tieteitä lukuunottamatta saivat. Muita tämän luokan merkittäviä säätiöitä ovat Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö ja Syöpäsäätiö. Myös Yrjö Jahnssoonin säätiö myönsi huomattavasti määrärahoja lääketieteen tutkijoille. Lisäksi on otettava huomioon, että lääketieteet saivat huomattavan paljon rahoitusta myös muihin luokkiin kuuluvilta säätiöiltä, kuten Suomen Kulttuuri-rahastolta ja Jenny ja Antti Wihurin rahastolta.

Luokkaan ”Sotatieteiden tukeminen” kuuluu kuusi säätiötä. Vaikka erilaisella sotatieteellisellä ja sotahistoriallisella tutkimuksella on vuosisataiset juuret, Suo-

messä sotatieteellinen tutkimus sai varsinaisesti alkunsa vasta 1920-luvun puolivälissä, jolloin syntyi Kenraali Hannes Ignatiuksen stipendirahasto, ja Sotakorkeakoulun ensimmäisen kurssin oppilaat perustivat koululleen upseerikerhon. Sen ryhdyttyä kehittämään valtakunnan puolustusta sotatieteellisten julkaisujen ja esitelmien avulla toiminta kiinteytyi nopeasti niin paljon, että Suomen Sotatieteellinen Seura voitiin perustaa 1927. Seuran nimellä haluttiin korostaa seuran tieteellisyyttä, riippumattomuutta ja tutkimuksen vapautta.

Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteellinen Rahasto perustettiin 1937, mutta se aloitti apurahojen jaon vasta 1949, neljä vuotta sen jälkeen, kun Kauppaneuvos Werner Hacklinin säätiö upseerikoulutuksen edistämiseksi oli myöntänyt ensimmäiset stipendinsä. Hacklinin säätiö ja Maanpuolustuksen kannatussäätiö olivat apurahojen määrällä mitattuna luokan tärkeimmät säätiöt. Muut olivat Urlus-Säätiötä lukuun ottamatta varsin pieniä.

Luokkaan ”Korkeakoulujen tukeminen” kuuluu vain viisi säätiötä, mutta ne myönsivät ylivoimaisesti enemmän tukea kuin minkään muun luokan säätiöt. Stiftelsen för Åbo Akademi ja Turun Yliopisto -niminen säätiö perustettiin kielitaistelun kuumentamassa ilmapölyssä 1910-luvun lopulla. Molempien korkeakoulujen perustajat halusivat turvata oman kielialueensa yliopistokoulutuksen jatkuvuuden ja säilyttää päätösvallan opetuksen sisällöstä omissa käsissään mahdollisimman pitkään.

Kun 1911 perustettu Kauppakorkeakoulu oli joutunut taloudellisiin vaikeuksiin ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan kiihdyttämän inflaation vuoksi, suomalaiset liikemiehet perustivat 1919 Suomalaisen Liikesivistysrahaston turvaamaan taloustieteiden korkeimman opetuksen laajentamisen ja syventämisen. Tavoitteena oli pitää Kauppakorkeakoulu yksityisenä korkeakouluna, jota voitaisiin kehittää liike-elämän asettamien tavoitteiden mukaisesti ja joka ei olisi riippuvainen poliittisten päättäjien linjauksista.

Stiftelsen Svenska Handelshögskolan i Helsingfors luotiin 1932 turvaamaan ruotsinkielinen taloustieteiden opetus maan pääkaupungissa. Stiftelsen för Åbo Akademi perusti 1920-luvulla kaupallisen linjan, jonka pohjalta Handelshögskolan vid Åbo Akademi aloitti toimintansa 1927. Tämän vuoksi suomenkieliset turkulaiset liikemiehet alkoivat puuhata kaupunkiin omaa opinah-

joan. Turun Kauppakorkeakoulun Säätiön keräämään pääoman turvin Turun Kauppakorkeakoulu aloitti toimintansa 1950.

Kahteen pienimpään luokkaan, ”Ruotsinkielisen kulttuurin tukeminen” ja ”Tieteen yleinen tukeminen”, kuuluu kumpaankin kaksi säätiötä. Svenska Kulturfonden tuki 1900-luvun alussa monipuolisesti suomenruotsalaisen väestön kielellisiä, kulttuurisia ja koulutuksellisia pyrkimyksiä, mutta säännöllisen tieteiden tukemisen se aloitti vasta 1940-luvulla. Stipendiefonden för svenska forskare oli toinen vain suomenruotsalaisille tutkijoille apurahoja myöntänyt säätiö, mutta sen toiminta jäi pääomien puutteen vuoksi varsin pienimuotoiseksi.

Vaikka tieteitä ja taiteita tukevia rahastoja ja säätiöitä oli tutkimuskaudella varsin paljon, suuri osa niistä tuki kulttuuria hyvin kokonaisvaltaisesti. Yksinomaan tieteen tukemiseen keskittyneitä säätiöitä on vain kaksi. Niistä merkittävin oli Emil Aaltosen Säätiö, joka kuului kymmenen eniten tieteitä tukeneiden säätiöiden joukkoon 1940- ja 1950-luvulla. Koneen Säätiö vasta aloitti 1950-luvun lopulla nousuaan yhdeksi Suomen tärkeimmistä tiedesäätiöistä.

Hallinto

Koska säätiöiden toimintaa ei 1900-luvun alussa rajoittanut mikään laki, ne saattoivat järjestää toimintansa vapaamuotoisesti. Yhden erikoisimmista ratkaisuista kehitti Ruotsalainen kansanpuolue, joka siirsi 1908 perustamansa Svenska Kulturfondenin hallinnon ja apurahojen jaon yhdistysmuotoisen Svenska Litteratursällskapetin vastuulle.

Suomalaisen säätiölaitoksen perustoimintamallit syntyivät 1910-luvun lopulla. Stiftelsen för Åbo Akademi loi organisaatorakenteen, jossa käytännön toiminnasta vastasi asiamies ja varsinainen hallinto oli kaksiportainen: hallituksen yläpuolella toimi valtuuskunta. Turun Yliopisto -niminen säätiö, Alfred Kordelinin säätiö ja Liikesivistysrahasto puolestaan tyytyivät yksiportaiseen hallintoon, jossa hallitus vastasi säätiön toiminnasta.

Seuraavaksi perustetuista säätiöistä Kemiantutkimus-Säätiö noudatti Stiftelsen för Åbo Akademin esimerkkiä, kun taas Niilo Helanderin Säätiö, Leo ja Regina Wainsteinin säätiö ja Sigrid Juséliuksen Säätiö olivat yksiportaisen hallintomallin kannalla. Hallitusten jäsenten nimeämiskäytännöt vaihtelivat, samoin tavat, joilla apu-

rahojen jaosta päätettiin. Hallitus saattoi jakaa apurahat itse, asiantuntijoiden tai asiantuntijalautakuntien perusteella tai sitten jaosta käytännössä päättivät erilaiset asiantuntijajaostot. Säätiön käytännön toiminnasta vastasi usein täys- tai osapäiväinen sihteeri tai asiamies.

Vuoden 1931 säätiölaki ei aiheuttanut juurikaan muutoksia tilanteeseen. Koska laissa ei puututtu hallinnon yksityiskohtaiseen järjestelyyn, säätiöiden organisaatiomallit pysyivät ennallaan. Vuoteen 1959 mennessä perustettiin 58 uutta tutkimusta tukenutta säätiötä, joista 52 tyytyi yksiportaiseen organisaatorakenteeseen. Vain seitsemän säätiötä, Suomen Kulttuurirahasto, Suomen kenträtykistön säätiö, Kalataloussäätiö, Turun Kauppakorkeakoulun Säätiö, Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki, Jalmarin ja Rauhan Ahokkaan Säätiö ja Oikeustieteen tutkimussäätiö, otti käyttöön mallin, jossa hallituksen yläpuolella toimi hallintoneuvosto, valtuuskunta tai jokin muu vastaava elin. Hallituksen valinnassa noudatettiin erilaisia käytäntöjä. Esimerkiksi Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjallisuussäätiön hallituksen muodosti itse yhtiön hallintoneuvosto.

Vaikka säätiöhallinnon perusmalli pysyi vakaana tutkimuskauden ajan, toiminnan kasvaminen ja monipuolistuminen pakotti varsinkin isompia säätiöitä kehittämään organisaatiotaan. Esimerkiksi Liikesivistysrahaston ja Sigrid Juséliuksen Säätiön sihteerit muuttuivat toimitusjohtajiksi, ja Suomen Kulttuurirahaston yliasiamies sai heti alusta alkaen tuekseen rahastonhoitajan tai toiminnanjohtajan. Monet säätiöt asettivat erilaisia valiokuntia vastaamaan joistakin tietyistä tehtävistä tai esimerkiksi omaisuuden hoidosta ja apurahojen myöntämisestä.

Säätiöt toimivat varsin itsenäisesti toisiinsa nähden, mutta joillakin henkilöillä oli vaikutusvaltaa useissa säätiöissä. Itsenäisyyden alkuaikojen merkittävin säätiövaihtaja oli Teknillisen korkeakoulun kemian professori Gustaf Komppa, jolle kertyi 1900-luvun alkupuolella professuurin lisäksi monenlaisia tehtäviä. Hän oli pitkään Tiedekatemian yleissihteeri ja Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtaja, valtion Tieteellisen keskuslautakunnan jäsen, Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan puheenjohtaja ja Turun yliopiston kansleri. Lisäksi hän toimi useiden valtion komiteoiden jäsenenä ja puheenjohtajana, Valtion ruutitehtaan johtokunnan puheenjohtajana ja jäsenenä useiden liikeyritysten, kuten Suomen Gummitehdas Oy:n ja Oy Orionin johtokunnissa.

Kompalle kertyi niin paljon merkittäviä tehtäviä, että hänen voitiin katsoa edustavan useissa kysymyksissä koko suomenkielistä tiedeyhteisöä. Hän vaikutti Alfred Kordelinin säätiön ja Niilo Helanderin Säätiön ohjesääntöjen muodostumiseen ja oli Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtaja 1919–1949. Hän kuului 1943–1945 WSOY:n Kirjallisuussäätiön hallitukseen ja osallistui myös kunniaesimiehenä Suomen Kulttuurirahaston toimintaan.

L. A. Puntillalla oli merkittävä asema Suomen Kulttuurirahaston perustamisajatuksen esittäjänä ja pitkäaikaisena yliasiamiehenä. Lisäksi hän toimi Yrjö Jahnssonin säätiön hallituksessa ja Kalataloussäätiön hallintoneuvostossa ja osallistui Suomalaisen Yhteiskunnan tuki -säätiön ja Alli Paasikiven Säätiön toiminnan suunnitteluun. Muita tärkeitä useissa säätiöissä vaikuttaneita henkilöitä olivat muun muassa Antti Tulenheimo, Bruno Suviranta, Paavo Ravila, Erkki Laurila ja Martti Haavio. V. A. Koskenniemi oli Suomen Kulttuurirahaston, Emil Aaltosen Säätiön, Jenny ja Antti Wihurin rahaston ja WSOY:n Kirjallisuussäätiön toiminnassa mukana alusta alkaen.

Suomen kaltaisessa pienessä maassa oli tyypillistä, että säätiöissä vaikuttaneet tutkijat toimivat myös valtion tiedehallintoelimityksissä. Tämä näkyi siinä, että valtion tieteen keskuslautakuntaan 1918–1949 kuuluneista tutkijoista suurimmalla osalla oli hyvät yhteydet johonkin tai joihinkin säätiöihin joko niiden hallituksen puheenjohtajina, jäseninä tai asiantuntijoina. Keskuslautakunnan viidestä puheenjohtajasta vain yhdellä, valtionarkistonhoitaja Kaarlo Blomstedtillä, ei ollut säätiöyhteyksiä. 24 jäsenestä yhteyksiä ei ollut kahdeksalla, ja heistäkin J. A. Palmén kuoli jo 1919.

Tilanne pysyi samanlaisena, kun tieteellisen keskuslautakunnan tilalle luotiin 1950 valtion tieteellisten toimikuntien järjestelmä, luonnontieteellinen ja humanistinen toimikunta sekä näiden yhteiselin, tieteellinen keskustoimikunta. Tieteen keskustoimikunnan vuosien 1950–1959 kaikilla kolmella puheenjohtajalla oli tärkeitä säätiötehtäviä, samoin lautakuntien 34 jäsenestä reilulla kahdella kolmasosalla. Läheiset yhteydet takaisivat sen, että sekä säätiöt että valtion tiedehallintoelimet olivat hyvin perillä toistensa suunnitelmista.

Vaikka säätiöillä oli merkittävä asema suomalaisessa tiede- ja korkeakoulumaailmassa itsenäisyyden alusta lähtien, niiden asemaa ei virallisesti tunnustettu.

Tämä näkyi muun muassa siinä, että säätiöt ja rahastot otettiin Valtiokalenterissa huomioon ensimmäisen kerran vasta 1938, jolloin luokassa ”Yhdistyksiä tiedettä ja taidetta varten” mainittiin tiedettä ja taidetta edustavien seurojen ja yhdistysten lisäksi Suomen Kulttuurirahaston Kannatusyhdistys. Kulttuurirahaston nousuun ”puolivaltiolliseen asemaan” vaikutti ilmeisesti se, että se oli poiminut kunniaesimiehkiseen maan ylimpään johtoon kuuluneita henkilöitä, kuten presidentti Kyösti Kallion, arkkipiispa Erkki Kailan ja Suomen Pankin pääjohtajan Risto Rytin.

Kulttuurirahaston jälkeen Valtiokalenterin ”armon” sai kokea Kordelinin säätiö, joka otettiin mukaan 1943. Jenny ja Antti Wihurin rahasto mainittiin 1948, samoin Suomalainen Liikesivistysrahasto, joka oli sijoitettu aluksi luokkaan ”Yhtymiä eri tarkoituksia varten”.

Vuonna 1954 Valtiokalenteriin ilmestyi luokka Säätiöitä ja rahastoja, jossa lueteltiin edellisten lisäksi muun muassa seuraavat säätiöt: Emil Aaltosen Säätiö, Ammattilääketieteen Säätiö, Kyösti Haatajan rahasto, Niilo Helanderin Säätiö, Sigrid Juséliuksen Säätiö, Merenkulun Säätiö, Outokumpu Oy:n Säätiö, Alli Paasikiven Säätiö, Tasavallan Presidentti J. K. Paasikiven rahasto syöpätautien tieteellistä tutkimustyötä varten, Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjallisuussäätiö, Tekniikan edistämissäätiö ja Väkiuomakysymyksen tutkimussäätiö. Seuraavana vuonna mukaan otettiin Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö, 1957 Werner Hacklinin säätiö ja 1959 Maanpuolustuksen Tuki.

Suomenruotsalaiset säätiöt pääsivät Valtiokalenterin sivuille varallisuudestaan huolimatta vielä hitaammin kuin suomenkieliset. Svenska Kulturfonden mainittiin ensimmäisen kerran 1968, mutta koko tutkimuskauden vaurain säätiö Stiftelsen för Åbo Akademi noteerattiin vasta 2000-luvulla.

Taloudenhoito

Suomalainen talouselämä oppi inflaation merkityksen raskaasti ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Yksi asian kipeimmin kokeneista oli Alfred Kordelinin kuolinpesä. Pesänselvittäjien pyrittävä muuttamaan kiinteän omaisuuden pikaisesti rahaksi tilanteessa, jossa Suomen markan arvo laski nopeasti vuoteen 1923 saakka, rahasto sai lopulta haltuunsa vain pienen osan suurliikemiehen varallisuudesta. Kun rahaston varat jouduttiin vielä ra-

haston sääntöjen tiukkuuden takia sijoittamaan pääosin heikkotuottoisiin obligaatioihin ja kiinnelainoihin reaalimaisuuden sijasta, niistä koitunut tuotto jäi heikoksi.

Kordelinin säätiön ja monien Helsingin yliopiston rahastojen kova kohtalo koitui muiden säätiöiden onneksi, sillä ne ymmärsivät heti alusta alkaen kiinnittää huomiota peruspääomansa ja yleensä taloutensa hoitoon. Kuten perustamistapojensa ja tarkoituseriensä, myös omaisuudenhoidon suhteen säätiöt olivat erilaisessa asemassa. Tämä johtui siitä, että alkupääomat ja säännöt antoivat säätiöille erilaiset mahdollisuudet toteuttaa tarkoitustaan eli apurahojen myöntämistä tieteen ja korkeimman opetuksen tukemiseen.

Säätiötä ei ole tarkoitettu liiketoimintaa harjoittavaksi organisaatioksi. Vuoden 1930 säätiölaissa asiasta ei ollut selkeää mainintaa mutta käytännössä linjaus oli ehdoton. Tämän sai katkerasti todeta 1956 perustettu Werner Hacklinin Säätiö, joka pyrki keräämään apurahoihin tarkoitettua varaa – ”yksityisiä ja yhteisöjä avustusten keräämisellä rasittamatta” – harjoittamalla merenkulkua omistukseensa saaduilla moottorialuksilla. Säätiö ehti toimia vain vuoden ennen kuin valtiovarainministeriö katsoi, että yleishyödyllisestä tarkoituserästään huolimatta säätiö oli alusten ja elinkeinotoiminnan harjoittamisen osalta tulo- ja omaisuusveron alainen. Ministeriö mätkäisi säätiölle niin suuret jälkiverot, että se joutui muuttamaan kokonaan toimintatapansa.

Vaikka säätiöillä ei ollut mahdollisuutta liiketoiminnan harjoittamiseen, niille jäi useita vaihtoehtoja tarkoitustensa toteuttamiseen. Ne saattoivat toimia peruspääoman sijoitustoiminnan mahdollistamien tuottojen, kuten korkojen, osinkojen ja vuokratulojen, perustajien ja asianharrastajien myöntämän jatkuvan tuen tai aktiivisten keräys- ja lahjoitustuottojen varassa. Olen jakanut tutkimani säätiöt neljään ryhmään sen perusteella, miten niiden omaisuudenhoito oli järjestetty. Luokittelu on yleistävä, mutta se kuvaa niitä perustapoja, joilla säätiöt ratkaisivat asian.

Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat säätiöt muodostavat lähes puolet (33) tutkimuksen kohteena olevista säätiöistä. Ne saivat perustamishetkellään haltuunsa koko tai ainakin pääosan siitä omaisuudesta, jonka varassa ne toteuttivat tarkoitustaan. Koska suurikaan alkupääoma ei olisi hupenematta kestänyt montaa apurahojen jakoa, säätiöiden säännöissä oli erilaisia määräyksiä, joiden tavoitteena oli turvata toiminnan jatkuvuus.

Jo Kordelinin säätiön vuoden lopulla hyväksytyssä ohjesäännössä oli maininta, että sen kantarahasto ja vararahasto oli säilytettävä ”kumpikin jakamatta ja pidettävään täysin varmaksi arvioitua vakuutta vastaan korkea tuottavana”. Kun ohjesääntö osoittautui pian niin taloushallinnon kuin ajan taloudellisen kehityksen kannalta puutteelliseksi, maininta jäi kuolleeksi kirjaimeksi.

Kordelinin säätiön sääntöjä pyrittiin uudistamaan 1920-luvun aikana taloushallinnon tehostamiseksi. Säätiön raha-asian toimikuntaan pyrittiin saamaan henkilöitä, joilla oli kokemusta käytännön talous- ja sijoitustoiminnasta. Pyrkimys taloudenhoidon saamiseen kestäväälle pohjalle näkyi myös 1927 perustetun Niilo Helanderin Säätiön säännössä. Niissä todetaan muun muassa, että ”sen jälkeen kun säätiön hallitus on varannut tarvittavan summan toimintakuluihinsa, se voi käyttää jäljellä olevan osan vuosituloista”, ja että hallituksen ”tulee hoitaa säätiön varoja järkevän liikemiehen tavoin”

Seuraavana vuonna perustetun Leo ja Regina Wainsteinin säätiön säännöissä todettiin, että apurahojen jakoon voitiin käyttää vain pääoman korkotulot, ja pian säätiöiden sääntöihin tuli mainintoja, että peruspääoma oli säilytettävä koskemattomana ja apurahojen jakoon sai käyttää vain osan pääoman avulla tehdyn sijoitustoiminnan tuotoista.

Tämä asetti suuria paineita sijoitustoiminnalle, sillä sen onnistuminen määräiti apurahapolitiikan suunnan. Esimerkiksi 1935 perustettu Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö ratkaisi kysymyksen niin, että se sitoi säätiön menestyksen Ehrnrootheille läheisten yhtiöiden osakkeisiin. Kymin Oy, Oy Kaukas Ab ja G. A. Serlachius Oy muodostivat osakesalkun rungon vuodesta 1935 1960-luvun puoliväliin asti. Säätiö turvasi myös tulevaisuuttaan sääntöjensä toteamuksella, että sillä oli oikeus ottaa vastaan lahjoituksia ja testamentteja.

Vuonna 1937 perustamansa säätiön sijoitustoiminnasta pitkään vastannut Emil Aaltonen etsi aktiivisesti inflaation kestäviä sijoituskohteita ja sijoitti säätiön osakkeiden osingot nopeasti osakkeisiin. Jos säätiöllä ei sattunut olemaan varoja edullisten osakeantien hyödyntämiseen, Aaltonen järjesti itse tarvittavan summan korrottomalla lainarahalla.

Alfred Kordelinin säätiön kohtalo vaikutti Sigrid Juséliuksen Säätiön toiminnan alkamiseen, sillä juuri se sai Fritz Arthur Juséliuksen päättämään, että säätiön

omaisuuden tuli karttua huomattavan suureksi ennen apurahojen jaon aloittamista. Ratkaisuun saattoi vaikuttaa Juséliuksen luottomiehiin kuulunut Risto Ryti, joka oli Alfred Kordelinin asianajajana nähnyt, miten huomattavakin omaisuus saattoi huveta huonojen ratkaisujen ja inflaation vaikutuksesta. Juséliuksen kuoltua 1930 säätiön hallitus keskittyi puheenjohtajansa Alexander Freyn johdolla tämän omaisuuden taloudelliseen realisointiin ja säätiön varojen tuottavaan sijoittamiseen. Varoja kiinnitettiin erityisesti Helsingissä sijaitseviin kiinteistöihin, joiden lisäksi säätiö omisti muun muassa maa- ja metsäkiinteistöjä, pankkitalletuksia, obligatioita ja osakkeita. Koska säätiön omaisuus pieneni huomattavasti toisen maailmansodan aikaisten ja jälkeisten menetysten vuoksi, se aloitti apurahojen jaon vasta 1948. Tuolloin sen pääoma oli kasvanut jo niin suureksi, että sen toiminta oli saanut tukevan perustan.

Juséliuksen Säätiön ohella muita tähän ryhmään kuuluvia isoja säätiöitä ovat Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö, Outokumpu Oy:n Säätiö, Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö ja Yrjö Jahnsenin säätiö. Toista ääriäitaa edustavat pienten pääomien varassa toimineet säätiöt. Niihin kuuluvat muun muassa tieteellisen tutkimuksen kannalta vähän merkitystä saaneet Stipendiefonden för svenska forskare i Finland, Metsämiesten Säätiö ja Lääketieteen lisensiaatti Paavo Ilmari Ahvenaisen säätiö, jonka säännöissä oli nimenomaan maininta, että sen varat on pyrittävä sijoittamaan mahdollisimman edullisesti.

Seuraavaksi suurimman ryhmän muodostavat säätiöt, joiden toiminta perustuu niiden saamiin jatkuviin lahjoituksiin ja tukiin. Näihin kuuluvat Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö, Orionin Tieteellinen Tutkimusrahasto ja Otavan kirjassäätiö saivat tukensa perustajayrityksiltään, kun taas Kemiantutkimus-Säätiö, Merenkulun säätiö, Suomen Riistanhoito-säätiö, Kalataloussäätiö ja Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki toimivat useilta tahoilta, kuten teollisuus- ja liikelaitoksilta, valtiolta, yhteisöiltä ja yksityisiltä henkilöiltä, saatujen lahjoitusten varassa. Lisäksi mukana on pääasiassa yksityisten asianharrastajien rahoittamia säätiöitä, kuten Talonpoikaiskulttuurisäätiö ja Suomen 1920–1940-luvun historian säätiö.

Kolmanteen ryhmään kuuluu kymmenen säätiötä. Niiden toiminta perustui alkupääoman mahdollistamaan sijoitustoimintaan ja suuriin vuosittaisiin lahjoit-

tuksiin. Ryhmän suurimmat säätiöt ovat Jenny ja Antti Wihurin rahasto sekä Tekniikan edistämissäätiö, joka korosti, että sen tarkoituksena ei ollut varojen pitkäaikainen rahastoiminen vaan niiden nopea ja tehokas ohjaaminen lahjoittajien määräämiin erikoistavoitteisiin.

Myös WSOY:n Kirjallisuussäätiö, Turun Kauppa-
korkeakoulun Säätiö, Oskar Öflunds Stiftelse ja 1950-luvun lopulla myös Kansan Sivistysrahasto pysyivät kokoamaan merkittävät tukisummat. Sen sijaan Hjalmar Karlströmin säätiön, Suomen kenttätyökistön säätiön ja Viestisäätiön vuosikertymät jäivät suhteellisen pieneksi. Kaupallisten ja teknillisten tieteiden tukisäätiö vasta aloitteli toimintaansa tutkimuskauden lopulla.

Viimeisen ja tieteen kannalta merkittävimmän ryhmän muodostavat säätiöt, jotka käyttivät varallisuutensa hoitoon kaikkia keinoja. Ne järjestivät keräyksiä, toimivat aktiivisesti lahjoitusten saamiseksi, harjoittivat tehokasta sijoitustoimintaa ja panivat toimeen erilaisia tempauksia varojen saamiseksi. Ryhmän seitsemästä säätiöstä viisi, Stiftelsen för Åbo Akademi, Turun Yliopisto -niminen säätiö, Stiftelsen Svenska Handelshögskolan, Suomen Kulttuurirahasto ja Liikesivistysrahasto, kuului kymmenen suurimman tiedesäätiön joukkoon, ja myös Syöpäsäätiö kykeni kokoamaan huomattavasti varoja. Svenska Kulturfonden oli tulorahoitukseltaan Suomen suurimpia säätiöitä 1950-luvulla mutta se käytti tieteen tukemiseen vain pienen osan varoistaan.

Näiden säätiöiden tulonhankinnan kehitystä voi tarkastella Liikesivistysrahaston toiminnan avulla, sillä siinä tulevat esiin ne eri tavat, joilla säätiöt toimintaansa rahoittivat. Jo rahaston säännöt antoivat monipuoliset ohjeet taloudenhoitoon. Sen tuli kartuttaa omaisuuttaan hankkimalla lahjoituksia ja avustuksia, toimeenpanemalla rahankeräyksiä, myymällä julkaisuja sekä muilla vastaavilla tavoilla. Sillä oli myös oikeus vastaanottaa testamentteja sekä hankkia ja omistaa kiinteistöjä. Rahaston varat oli sijoitettava säätiölain mukaisesti turvallisesti ja tuottavasti.

Heti kun valtakunnallinen suurkeräys oli saatettu menestyksellisesti loppuun, Liikesivistysrahasto kiinnitti huomiota kerättyjen varojen mahdollisimman tuottavaan sijoittamiseen. Sitä varten perustettiin erityinen finanssivaliokunta, joka koottiin maan parhaista sijoitusasiantuntijoista. Finanssivaliokunta katsoi, että vaikeassa taloudellisessa tilanteessa tärkeintä oli säilyttää lahjoittajien luottamus rahastoa kohtaan.

Liikesivistysrahaston varoista suurin osa oli sijoitettu talletuksiin ja lainapapereihin 1930-luvun vaihteen lamavuosiin asti, jolloin huomattava osa niistä siirrettiin obligaatioihin. Suomen talouselämän nopea elpyminen vuosikymmenen puolivälissä johti siihen, että rahasto alkoi hajauttaa sijoitusomaisuuttaan suunnitelmallisella osakekaupalla. Kun 1925 Liikesivistysrahaston varoista oli kiinnelainoissa yli 80, pankkitalletuksissa noin 10, obligaatioissa yli 8 ja osakkeissa vain 0,2 prosenttia, viimeisenä rauhan vuonna 1938 jakauma oli huomattavasti tasaisempi: Kiinnelainoissa hieman alle 40, obligaatioissa alle 34 ja osakkeissa yli 23 prosenttia omaisuudesta.

Liikesivistysrahaston sihteeriksi 1937 valittu Vilho Nurmilahti ryhtyi aktiivisesti kehittämään rahaston keräystoimintaa ja organisoimaan uudelleen sen toimikunta- ja asiamiesverkkoa. Hän laati heti ensi töikseen liike-
miehille osoitetun kiertokirjeen, jossa vedottiin kaikkien velvollisuudentuntoon alan koulutuksen turvaamiseksi. Julkisuuden ja rahanhankinnan edistämiseksi Liikesivistysrahasto ryhtyi myös kutsumaan kunniajäseniä ja käyttämään omia ”pyöreitä” juhluvuosiaan keräysten veto-
nauloina.

Vuonna 1938 Outokumpu Oy lahjoitti vuorineuvos Eero Mäkisen aloitteesta Liikesivistysrahastolle miljoona markkaa Suomen viennin palvelukseen valmistuvien tai siinä toimivien henkilöiden kouluttamiseksi ja kehittämiseksi. Liikesivistysrahastoon oli jo aiemmin perustettu joitakin erikoisrahastoja, mutta niihin ei sisällyttänyt erityisehtoja vaan niiden tuottoja voitiin käyttää yleisohjelman määräämiin tarkoituksiin. Outokumpu Oy:n lahjoitus sai Liikesivistysrahaston päättämään, että vastedes se tulee noudattamaan erikois- tai nimikkorahaston perustajan sanelemia toimintalinjoja. Ratkaisu synnytti niin paljon luottamusta rahastoa kohtaan, että toisen maailmansodan loppuun mennessä oli perustettu jo seitsemän erikoisrahastoa. Käytäntö levisi myös muihin säätiöihin.

Toisen maailmansodan jälkeen Liikesivistysrahasto tehosti lahjoitusten hankintatyötä. Uusina keinoina otettiin käyttöön muun muassa rahaston toimintaa esitlevien painotuotteiden ja artikkelien julkaiseminen, puhelilaisuuskien järjestäminen ja paikallistoimikuntien asettaminen eri puolille maata. Uusiin rahankeruukuihin kuuluivat Kukkaisrahasto ja Merkkipäiväluettelo, joita yritykset ja yksityiset henkilöt saattoivat käyttää onniteluissa, surunvalittelussa ja erilaisissa tervehdyk-

sisä. Samalla luovuttiin aiemmasta pääosin luottamusmiesvetoisesta järjestelmästä ja siirryttiin palkatun henkilökunnan käyttöön.

Liikesivistysrahaston rahoitusmahdollisuudet olivat riippuvaisia Suomen yleisestä taloudellisesta tilanteesta, joka pysyi vaikeana pitkälle 1950-luvulle. Niukka aika rajoitti huomattavasti yksityisten ihmisten mahdollisuuksia suurten lahjoitusten tekemiseen, minkä vuoksi pääosa vuosittaisista tuotoista saatiin yrityksiltä. Tämä pakotti rahaston kiinnittämään erityistä huomiota yrityksille suunnattuun suhdetoimintaan.

Liikesivistysrahaston rahojen keräystavat olivat niin moninaiset, että Suomen säätiöistä samaan pystyivät oikeastaan vain Suomen Kulttuurirahasto ja vähemmässä määrin Syöpäsäätiö, joka kokosi varoja muun muassa erilaisten tempausten, kuten tanssiaisten, muotinäytösten ja taidenäyttelyiden avulla. Vaikka nämä säätiöt onnistuivat kokoamaan varoja monista lähteistä, niiden ongelmaksi muodostui toimiminen kertalahjoitusten varassa ”kädestä suuhun”. Kun vuosittaisten apurahojen määrä oli riippuvainen kulloinkin saaduista lahjoituksista, niiden reaaliarvo aleni rajusti suuren inflaation vuosina.

Tähän ongelmaan monen tukijalan varassa toimineet säätiöt eivät löytäneet ratkaisua tutkimuskauden aikana. Uutta suuntaa ryhtyi näyttämään 1960-luvulla Suomen Kulttuurirahasto, joka päätti luopua vuosittaisista rahanpyyntökirjeistä ja rakentaa toimintansa ja apurahapolitiikkaansa pääosin sijoitusten tuoton, lähinnä osinkojen ja korkojen varaan. Pian monet muut säätiöt seurasivat sen esimerkkiä.

Apurahapolitiikka

Tiedepolitiikan katsotaan usein syntyneen vasta 1960-luvun vaihteessa, mutta sitä edeltävänäkin aikana tehtiin valintoja, joita voi pitää tiedepoliittisina. Tuolloin ei vain puhuttu tiedepolitiikasta vaan toimenpiteistä tutkimuksen edistämiseksi. Tähän edistämistyöhön osallistuivat valtion rinnalla myös yksityiset säätiöt.

Säätiöiden tavoitteena oli alusta alkaen tukea ja täydentää suomalaista tiede-elämää ja korkeinta opetusta, ei pyrkii kehittämään omaa tiedepolitiikkaa. Tämä selittyi sillä, että pienessä maassa säätiöiden perustajat tukeutuivat toiminnassaan pääosin huippututkijoihin, jotka olivat päättävissä asemissa myös julkisen tiedehallinnon

johtelimityksessä. Näin he olivat tietoisia niin toistensa kuin valtion tekemisistä apurahapäätöksistä ja saattoivat ottaa ne huomioon omia apurahoja jakaessaan.

Säätiöt tukivat ja kehittivät suomalaista tiede- ja tutkimusjärjestelmää kolmella tavalla: Ylläpitämällä korkeakouluja, laajentamalla tutkimustyön edellytyksiä ja osallistumalla uuden tutkijasukupolven kasvattamiseen. Ensimmäisen tehtävän täyttämisen säätiöt aloittivat heti Suomen itsenäistyttyä, kun ne saivat aikaan sen, että maahan syntyi Helsingin yliopiston ja Teknillisen korkeakoulun rinnalle kaksi muuta yliopistoa, Åbo Akademi ja Turun Suomalainen Yliopisto, ja Helsingin kauppar korkeakoulu saattoi jatkaa toimintaansa.

Tieteellisen tutkimustyön kehittämiseen säätiöt osallistuivat monella tavoin. Ne myönsivät apurahoja henkilökohtaiseen tutkimustyöhön, apu työvoiman palkkaamiseen, laitehankintoihin, julkaisu toiminnan tukemiseen, tutkimus- ja opintomatkoihin sekä suurten tutkimushankkeiden toteuttamiseen. Säätiöt eivät useinkaan ilmoittaneet, mihin tutkimuksen osa-alueeseen ne myönsivät apurahansa, joten tuen jakautumisesta on mahdollista esittää vain yleiskuva. Sama pätee myös säätiöille jätettyjen apurahahakemusten ja myönnettyjen apurahojen suhteeseen, sillä apurahahakemusten määrästä ei ole saatavilla kattavia tietoja.

Ylivoimaisesti suurin osa apurahoista myönnettiin tutkijoille henkilökohtaisiksi apurahoiksi.

Ratkaisun taustalla oli Suomen 1900-luvun alkupuolen tiedepolitiikkaa hallinnut näkemys, jonka mukaan tieteellinen työ koostui pääasiassa lahjakkaiden tutkijoiden henkilökohtaisista suorituksista. Koska apurahojen määrä oli rajallinen, tieteellistä tutkimusta voitiin parhaiten edistää siten, että stipendit suunnattiin pääosin kokeneille tutkijoille, jotka käyttivät ne parhaaksi katsomallaan tavalla. Tämä periaate ei koskenut vain säätiöitä vaan sitä noudattivat myös 1950-luvun valtion tieteelliset toimikunnat.

Monet säätiöt pyrkivät aluksi myöntämään apurahat niin suurina, että tutkijat voisivat niiden avulla keskittyä tutkimukseen useiden kuukausien ja jopa vuoden ajaksi. Esimerkiksi Kordelinin säätiön apurahat oli tarkoitettu ennen kaikkea jo kykynsä osoittaneille tutkijoille, joiden toivottiin saavuttavan merkittäviä tieteellisiä tuloksia. Emil Aaltosen Säätiö päätti puolestaan 1940 myöntää vain niin suuria stipendejä, että tutkijat voisivat niiden avulla viedä työnsä valmiiksi asti. Tämän

vuoksi pieninkin apuraha vastasi suuruudeltaan noin professorin kolmen kuukauden palkkaa.

Säätiöt joutuivat kuitenkin nopeasti tinkimään valitsemastaan linjasta, kun apurahojen hakijoiden määrä lisääntyi tutkijoiden määrän kasvun ja uusien tutkimusalojen vuoksi. Kordelinin säätiö myönsi stipendin 1920-luvulla melkein kolmannekselle hakijoista, mutta 1930-luvulla luku oli pudonnut jo vajaaseen neljännekseen. Niilo Helanderin Säätiö pyrki pitämään myöntämiensä apurahojensa suuruuden korkeana, mutta tämä johti siihen, että se kykeni ensimmäisenä toimintavuosikymmenenään myöntämään apurahan vain runsaalle kuudennekselle hakijoista.

Erityisen vaikeaksi tilanne muuttui toisen maailmansodan jälkeen, jolloin apurahoihin kohdistunut paine kasvoi nopeasti tieteellisen toiminnan ponnistessa ylös sota-ajan aallonpohjasta. Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtaja Gustaf Komppa totesi 1946, että anottujen apurahojen määrä oli lähes 15-kertainen yleiseen jakoon käytettävissä olevaan summaan verrattuna. Kompan mukaan jaon tarkoituksenmukaiseen toteuttamiseen olisi tarvittu eräänlaista ”viiden leivän ja kahden kalan” ihmettä. Kun säätiö ei kyennyt ihmettä taikomaan, se saattoi myöntää apurahan vain kymmenesosalle hakijoista, vaikka anojien määrä oli huomattavasti alhaisempi kuin 1930-luvun loppuvuosina.

Suomen Akatemian perustamisen yhteydessä 1948 luotu apurahajärjestelmä ja 1950 perustetut tieteelliset toimikunnat lisäsivät selvästi tieteen saamaa tukea, mutta säätiöille lähetettyjen apurahahakemusten määrä ei pienentynyt. Säätiöt pystyivät 1950-luvun lopulla myöntämään yleensä tukea korkeintaan noin neljännekselle hakijoista, ja muutaman ison säätiön, kuten Jenny ja Antti Wihurin rahaston, osalta tilanne oli vielä selvästi tätäkin huonompi. Näin siitä huolimatta, että kilpailu apurahoista oli käynyt niin ankaraksi, että monet tutkijat lopettivat tykkänään stipendien hakemisen.

Helpottaakseen apurahoihin kohdistunutta painetta Kordelinin säätiö päätti 1940-luvun lopulla pääosin luopua tuen myöntämisestä tieteellisille seuroille ja muille yhteisöille ja keskittyä yksityisten tutkijoiden tutkimustyön rahoittamiseen. Kun ennen toista maailmansotaa säätiö myönsi huomattavan osan apurahoistaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, Suomalais-ugrilaiselle Seuralle ja Suomalaiselle Lääkäriseuralle Duodecimille, 1950 niiden osuus tuesta oli runsas 10 ja vuosikymme-

nen lopulla enää viisi prosenttia. Vuosikymmenen jälkipuolella ainoa rahastolta tukea saanut yhteisö oli Kotikielen Seura.

Emil Aaltosen Säätiö pyrki 1940-luvun lopulla pitämään apurahansa pääosin mahdollisimman suurina mutta myönsi vuosittain myös muutamia pieniä apurahoja. Suomen Kulttuurirahasto pyrki aluksi tukemaan mahdollisimman monia hakijoita, mutta kun stipendit uhkasivat pienentyä liikaa inflaation vaikutuksesta, se ryhtyi kehittämään uusia jakoperusteita. Tuloksena oli 1950 käyttöön otettu järjestelmä, jonka perusteella eri tieteet tulivat jakovuoroon kolmen vuoden välein. Uudistus onnistui, sillä rahaston myöntämien apurahojen keskimääräinen suuruus pysyi korkeana vuosikymmenen loppuun asti.

Säätiöt loivat erilaisia käytäntöjä, joiden avulla ne pyrkivät varmistamaan, että niiden myöntämiä apurahoja käytettiin tehokkaasti. Tämän vuoksi esimerkiksi Suomen Kulttuurirahasto pyrki jakopäätöksiä tehdessään ottamaan selville hakijan muut tulot, esimerkiksi palkkatulot assistentin tehtävästä, dosenttistipendit ja muut apurahat, jotta tukea ei kasaantuisi liikaa yhdelle tutkijalle. Se samoin kuin useat muut säätiöt edellyttivät, että stipendiaatit tekivät selvityksen apurahojen käytöstä. Aluksi stipendiaatit saattoivat käydä henkilökohtaisesti raportoimassa säätiöiden edustajille tutkimusten edistymisestä mutta myöhemmin tavaksi tuli, että he lähettivät viimeisen apurahaerän nostamisen jälkeen säätiöille kertomukset apurahan käytöstä ja tutkimuksen tuloksista.

Varsinkin 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa säätiöt myönsivät suhteellisen paljon apurahoja ulkomaisten tutkimus- ja opintomatkojen sekä tieteellisen julkaisutoiminnan tukemiseen. Julkaisutoiminnan rahoitus väheni vähitellen, mutta matka-apurahojen, joita tarkastellaan alaluvussa ”Säätiöiden myöntämien matka-apurahojen jakautuminen kohdemaittain ja -alueittain”, painoarvo kasvoi huomattavasti toisen maailmansodan jälkeen. Aputyövoiman palkkaamiseen säätiöt myönsivät kaiken kaikkiaan vain vähän apurahoja.

Määritellessään toimintaohjelmaansa 1919 Kordelinin säätiö ilmoitti, että sen myöntämien avustusten ehtona olivat tehty tieteellinen työ tai varmat takeet esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämän ehdon mukaisesti säätiö katsoi, että apurahoja ei tullut myöntää oppiarvojen saamiseksi, siis esimerkiksi väitöskirja-

työhön. Kordelinin omaksuma kanta pysyi vallalla Suomen tiede-elämässä 1950-luvun alkuun asti. Esimerkiksi WSOY:n Kirjallisuussäätiö hylkäsi 1943 Iivari Rantalán apurahahakemuksen, koska sen kohteena oli väitöskirja. Valtion tieteellinen keskus-toimikunta päätti puolestaan keväällä 1952, että sen myöntämiä apurahoja ei ollut mahdollista antaa väitöskirjatutkimuksiin, ”vaan ainoastaan tutkijakykynsä jo osoittaneille henkilöille”.

Tiukat kriteerit johtivat siihen, että tutkimistansiäätiöistä vain Niilo Helanderin Säätiö (5 kpl) ja Liikesivistysrahasto (1 kpl) myönsivät apurahoja 1920- ja 1930-luvulla suoraan väitöskirjan tekoon. Tuen vähäisyys johtui osin siitä, että tieteellinen tutkimus kitui ensimmäisen maailmansodan jälkeen pitkään ahtaissa taloudellisissa oloissa. Reaalipalkkojen laskun vuoksi professorit joutuivat tekemään pääosin tutkimuksensa opetustyön sivussa ja lisäksi haalimaan lisäansioita erilaisista sivutehtävistä. Koska professorit olivat eri tieteenalosten pätevimpiä tutkijoita, oli sinänsä luonnollista, että säätiöt suuntasivat apurahansa heidän työnsä tukemiseen. Mahdollisuudet tieteen aktiiviseen tukemiseen ja erityisesti nuoren tutkijapolven työn rahoittamiseen vähenivät olennaisesti, mutta näin voitiin estää vaarana ollut huippututkimuksen täydellinen pysähtyminen.

Kriteereihin ei kuitenkaan suhtauduttu kirjaimellisesti, sillä niin tieteelliset toimikunnat kuin Kordelinin säätiö ja muutkin säätiöt tukivat etevii nuoria tutkijoita, jotka valmistelivat väitöskirjojaan. Apurahojen hakijat ymmärsivät vain muotoilla hakemuksensa niin, että niissä ei tuotu selkeästi esiin, että kysymyksessä oli väitöskirjatyö. Joka tapauksessa väitöskirjojen määrä pysyi 1930-luvulla samalla tasolla kuin 1910-luvulla, vaikka sekä ylioppilaiden että yliopistovirkojen määrä oli noussut suuresti.

Väitöskirjan tekijöiden tukemisen merkitystä sekä tieteenalosten jälkikasvun että kehityksen kannalta alettiin vähitellen ymmärtää 1930-luvun lopulla. Tätä osoitti se, että Suomen Kulttuurirahasto myönsi 1939 Liikesivistysrahaston edustajien esityksestä Kauppakorkeakoululle kolme 100 000 markan stipendiä liiketaloustiedettä edustavien väitöskirjojen tekemiseen. Vilho Nurmilahti oli väitellyt kauppatieteiden tohtoriksi 1937 ensimmäisenä Kauppakorkeakoulussa ja yleensä Pohjoismaissa, mutta korkeakoulua pidettiin edelleen yleisesti käytännön läheisenä opinahjona, eräänlaisena am-

matikkorkeakouluna. Vaikka suurstipendit jäivät lopulta sodan jalkoihin, ne olivat merkinä uuden ajan alkamisesta niin taloustieteiden kuin muidenkin tieteiden kehityksessä.

Tilanne muuttui heti toisen maailmansodan jälkeen, jolloin säätiöt myönsivät muutaman vuoden aikana huomattavasti enemmän apurahoja suoraan väitöskirjan tekoon kuin sotien välisenä aikana yhteensä. Eniten apurahoja nuorille tieteentekijöille myönsivät 1940-luvun jälkipuoliskolla Waldemar von Frenckellin säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto, jotka yhdessä jakoivat yli 20 väitöskirjastipendiä. Seuraavalla vuosikymmenellä tuki kasvoi huomattavasti, kun myös Liikesivistysrahasto lisäsi tukeaan väitöskirjan tekijöille.

Kasvaneesta panostuksesta huolimatta väitöskirjan tekijöiden asema ei juuri parantunut 1950-luvulla. Väitöskirjoja tehtiin edelleen päätoimen ohella iltatöinä, ja tiettyjen alojen väitöskirjojen julkaisemisesta lykättiin tai julkaisemisesta luovuttiin kokonaan suurten kustannusten vuoksi. Säätiöt painostivat valtiota luomaan apuraha- tai lainajärjestelmän, joka turvaisi tieteellisen jälkikasvun jatkuvuuden, mutta yhteiskunnan tuki jäi edelleen tarpeeseen nähden täysin riittämättömäksi. Suomen Kulttuurirahasto pyrki helpottamaan tilannetta kasvattamalla vuosikymmenen jälkipuoliskolla huomattavasti väitöskirjastipendien määrää, mutta se ei yksin kyennyt saamaan muutosta aikaan. Väittelijöiden määrä jäi reilusti alle sataan vuodessa.

Yksittäisten tutkimusten ohella säätiöt ryhtyivät jo itsenäisyyden alussa rahoittamaan suuria tutkimushankkeita, jotka vaativat monen tutkijan tai usean vuoden tutkimuspanoksen. Suunnannäyttäjänä toimi Kordelinin säätiö, jonka D-rahasto (vuodesta 1947 lähtien C-rahasto) oli tarkoitettu tehokkaasti suomalaista kulttuuria edistävien tarkoitusten tukemiseen. Rahaston varoista myönnettiin apuraha ensimmäisen kerran 1927, jolloin Suomalainen Tiedekatemia sai 250 000 markkaa käytettäväksi keinotekoista nestemäistä polttoainetta koskevaan tutkimukseen. Tiedekatemia luovutti puolestaan varat Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtajan Gustaf Kompan käyttöön.

Kompan tavoitteena oli löytää menetelmä juoksevan polttoaineen valmistamiseksi kotimaisista raaka-aineista, lähinnä turpeesta. Hanke kiinnosti myös valtiolta, sillä mahdollisen kansainvälisen kriisin laajentumisa sodaksi Suomi olisi turpeen ansiosta ainakin osittain

riippumaton ulkomaisista polttoaineista. Rahat käytettiin kolmen assistentin palkkaamiseen, laboratorion rakentamiseen Teknilliseen korkeakouluun, erilaisiin raaka-aineisiin ja vierailuihin ulkomaisissa laboratorioissa.

Tutkimusten osoittauduttua vaativiksi Kordelinin säätiö otti puheenjohtajansa hankkeen pitkäaikaisen tukensa piiriin. Komppa sai Tiedeakatemiaa kautta 500 000 markkaa neljänä eränä 1933–1939 ja 50 000 markkaa vielä sotavuonna 1942. Kompan tutkimushanke ei koskaan saanut aikaan suurta läpimurtoa, ja prosessissa syntynyt vähäinen määrä polttoainetta käytettiin hänen omassa autossaan. Kompan laboratorio kaikkine näytteineen tuhoutui täysin Helsingin suurpommituksessa 6.2.1944.

Kompan tutkimusten lisäksi Kordelinin säätiön D-rahastosta myönnettiin 1930- ja 1940-luvulla apurahoja muun muassa Suomalaisen Tiedeakatemiaan muihin hankkeisiin, kuten Vilho Väisälän radiosonditutkimuksiin, Sodankylän observatorion jälleenrakennukseen ja Auringonpimennystoimikunnan kuluihin. Sodan jälkeen suuriin tutkimustehtäviin tarkoitettuja varoja käytettiin ensin kansallisesti merkittäviin julkaisuhankkeisiin ja sitten kunniapalkintoihin, joita Kordelinin säätiö jakoi monien muiden säätiöiden tavoin merkittäville tutkijoille kiitokseksi ansiokkaasta elämäntyöstä. Vuoden 1953 jälkeen rahasto ei jakanut varoja ”suuriin suomalaista kulttuuria edistäviin” tieteellisiin hankkeisiin pariinkymmeneen vuoteen.

Kordelinin säätiö luopuminen suurten tutkimushankkeiden tukemisesta paljasti sen, että yksittäisten säätiöiden varat riittivät vain harvoin laajojen ja monivuotisten tutkimushankkeiden kokonaisrahoitukseen. Tieteen kannalta tilannetta helpotti se, että valtion tieteelliset toimikunnat käynnistivät 1950-luvun alkupuolella omat suuret tutkimusohjelmansa ja myös erät uudet suuret säätiöt aloittivat mittavien tutkimushankkeiden toteuttamisen. Esimerkiksi Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiön suuret tutkimusohjelmat, kuten Pohjois-Suomen metsiä koskeva erikoistutkimus, osoittautuivat varsin tulokselliseksi.

Kun kaikki tutkijat eivät onnistuneet saamaan tutkimuksilleen valtion rahoitusta, Suomen Kulttuurirahasto pyrki 1957 selvittämään, kuinka paljon Suomessa oli sellaisia huomattavia tutkimushankkeita, jotka olisivat tarvinneet tukea. Säätiö sai käsiteltäväkseen yli 300 työsuunnitelmaa, joista 19 asiantuntijatoimikuntaa valitsi

jatkokäsittelyyn yli 50. Vuoden 1958 jaossa aloitettiin 12 suurhankkeen rahoittaminen, ja kun tuki osoittautui tarkoituksenmukaiseksi, sitä jatkettiin 1960-luvulla.

Tukipäätösten tekijät

Apurahojen jaosta vastasivat pääosin säätiöiden hallitukset. Ainoat merkittävimmät poikkeukset yleiseen sääntöön muodostivat Alfred Kordelinin säätiö, joka oli siirtänyt osavastuun tieteen stipendien jaosta huippu-tutkijoista koostuneelle jaostolle, ja Svenska Kulturfonden, jonka apurahojen jaosta vastasi Ruotsalainen Kansanpuolue.

Säätiöiden hallituksissa apurahapäätöksiä tekivät eri alojen professorit (esimerkiksi Emil Aaltosen Säätiö sekä Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö), niiden perustajasukujen edustajat ja muuten arvovaltaiset henkilöt (Niilo Helanderin Säätiö, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö sekä Jenny ja Antti Wihurin rahaston) tai sitten niiden apuna toimi tieteellinen toimi- tai lautakunta tahi joukko kutsuttuja eri alojen asiantuntijoita (Suomen Kulttuurirahasto ja Yrjö Jahnssoonin säätiö).

Käytännön jakotyöhön säätiöt olivat kehittäneet erilaisia ratkaisuja, joilla pyrittiin turvaamaan mahdollisimman suuri asiantuntemus mahdollisimman pienillä kuluilla. Säätiölain mukaan säätiön hallitus vastaa kaikista säätiön päätöksistä. Suomen Kulttuurirahaston hallitus päätti apurahojen jaosta kuultuaan sitä ennen kutsumiensa asiantuntijoiden lausunnot hakijoista. Asiantuntijat eivät saaneet työstään muuta korvausta kuin illallisen rahaston vuosikokouksessa Kalevalan päivän aattona 27.2.

Emil Aaltosen Säätiö oli ratkaissut asian niin, että hallitukseen valitut eri alojen professorit jakoivat käytännössä kaikki apurahat 1950-luvulle saakka. Säätiö ei myöskään järjestänyt muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta lainkaan juhlallisia jakotilaisuuksia vaan apurahoista ilmoitettiin kirjeitse.

Säätiöiden käyttämät asiantuntijat olivat yleensä eri alojen johtavia professoreita, joiden asiantuntemus oli kiistaton. Monet tutkijat, kuten Gustaf Komppa, Antti Tulenheimo, Bruno Suviranta, Bertel von Bonsdorff, Ivar Wallgren, Paavo Ravila ja Erkki Laurila, toimivat useissa säätiöissä ja toiset, kuten Einar Böök, Hugo Suolahti, J. Keränen ja A. F. Puukko, E. N. Setälä, Gustaf Melander ja Kaarle Krohn, puolestaan vaikuttivat pitkään esimerkiksi Kordelinin säätiön apurahojen jakoon.

Säätiöiden omaksumat käytännöt sallivat niin tiede- ja kielipoliittiset kuin henkilökohtaiset kotiinpäin vetämiset. Alfred Kordelin oli määrännyt, että säätiön hallituksen ja jaostojen jäsenen tuli olla ”toiminnallaan osoittanut harrastavansa suomalais-kansallista kulttuuria”. Emil Aaltonen puolestaan perusti säätiönsä tukemaan suomalaista tieteellistä työtä, mikä merkitsi käytännössä suomenkielisten tutkijoiden luovan tieteellisen tutkimustyön tukemista.

Vastaavasti Svenska Kulturfonden, Stiftelsen för Åbo Akademi, Stiftelsen Svenska Handelshögskolan, Stipendiefonden för svenska forskare i Finland ja Waldemar von Freneckellin säätiö tukivat käytännössä vain ruotsinkielisiä korkeakouluja tai suomenruotsalaisia tutkijoita. Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö oli aluksi sidoksissa pääosin Suomen ruotsinkielisiin tieteenharjoittajiin mutta myönsi tukea myös suomenkielisille tutkijoille.

Yksittäisistä tutkijoista ylivoimaisesti vaikutusvaltaisimmaksi nousi monien tehtäviensä ansiosta lähes korvaamattomaksi kohonnut Gustaf Komppa. Hän ei itse saanut säätiöiltä suoraan kuin yhden vaatimattoman apurahan, Jenny ja Antti Wihurin rahaston 1947 myöntämän 50 000 markkaa metsätieteellisiin tutkimuksiin. Hänen sanansa Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtajana painoi kuitenkin voimakkaasti, kun rahasto myönsi Suomalaiselle Tiedekatemialle tieteellisen työn edistämiseen 1921–1944 lähes 5 miljoonaa markkaa eli paljon enemmän kuin kenellekään yksityiselle tutkijalle.

Suomalaisen Tiedekatemian vaikutusvaltaisena yleissihteerinä Komppa pystyi puolestaan toimimaan siten, että suurin osa Kordelinin säätiöltä tulleista apurahoista ohjautui hänen johtamiinsa tutkimuksiin tai hänen oppilaidensa tutkimushankkeille. Kun Komppa luopui yleissihteerin tehtävistä 1944, loppuivat myös Kordelinin apurahat Tiedekatemialle, vaikka hän toimi rahaston hallituksen puheenjohtajana vuoteen 1949.

Myös monien muiden säätiöiden päättäjät rahoittivat niitä instituutioita, joita he edustivat. Esimerkiksi WSOY:n Kirjallisuussäätiössä vaikuttaneet V. A. Koskenniemi ja Martti Haavio pitivät huolen siitä, että heidän päätoimittamansa lehdet *Suomalainen Suomi* ja *Valvoja-Aika* pääsivät säätiöiden tuen piiriin.

Kompan ja muiden jääviyssääntöjen kanssa taiteilijoiden tutkijoiden ratkaisut eivät välttyneet aikalaisten kritiikiltä, joka tosin useimmiten suomalaiskansalliseen tapaan vain puhuttiin takin hihaan tai painettiin lujin

kirjaimin päiväkirjoihin. Hugo Suolahden päiväkirjamerkintöjen mukaan ”vanhat korskuvat sotaorhit” Gustaf Komppa, Kaarle Krohn ja Gustaf Melander runnoivat apuraha- ja muita päätöksiä Tiedekatemiassa ja Kordelinin säätiössä mieltänsä mukaan. Suolahden arviot kollegojensa objektiivisuudesta ja rehellisyydestä olivat paljon puhuvia. Krohn oli Suolahden mielestä ”mahdoton mies, siellä missä vähänkin objektiivista arvostelua vaaditaan” ja ”siksi subjektiivinen, ettei pitäisi päästä tämmöisiin tuomarin tehtäviin”. Myös Komppa sai Suolahdelta kovaa kritiikkiä puolueellisuudesta: ”Hän ei ole mikään oikeamielinen tuomari” eikä ”johdonmukainen”.

Samat ongelmat koskivat valtion humanistista ja luonnontieteellistä toimikuntaa, kun ne loivat omat jääviyskäytäntönsä 1950-luvun alussa. Pääsäännöksi muodostui, että toimikuntien ja asiantuntijavaliokuntien jäsenet olivat jäävejä heidän omia tai heidän sukulaistensa anomuksia käsiteltäessä, mutta he saattoivat osallistua muiden jäsenten hakemusten käsittelyyn. Vuoteen 1961 asti noudatettu käytäntö johti siihen, että toimikuntien ja asiantuntijavaliokuntien jäsenet sekä heitä lähellä olevat tutkijat menestyivät jaoissa paremmin kuin tutkijat keskimäärin.

Vaikka toimikunnat korostivat, että apurahojen jako tapahtui puolueettomasti ja sitoumuksesta tiedeyhteisön itsensä määrittämien kriteerien perusteella, asia ei ollut näin yksinkertainen. Kuten Erik Allardt on todennut, Suomen tiedeyhteisö oli Helsinki-keskeisyytensä, pienuutensa ja vaikutusvaltaisten, monin siten toisiinsa liittyneiden yliopistosukujen vuoksi yhteiskunnallisesti eristäytynyt ja epädemokraattinen saareke, joka takasi yhteisön jäsenille ja lähipiirille muita paremmat menestymismahdollisuudet. Niin tieteellisten toimikuntien kuin säätiöiden apurahamekanismit suosivat ja rassittivat niitä tutkijoita, joiden suhde päättäjiin oli positiivinen tai negatiivinen.

Jääviyssongelmia on yritetty selittää suomalaisten tiedepiirien suppeudella. Kun ulkomaisia tutkijoita ei ollut taloudellisista tai kielellisistä syistä mahdollista käyttää, kaikilta aloilta ei yksinkertaisesti löytynyt niin paljon päteviä asiantuntijoita, että apurahojen jako olisi kyetty toteuttamaan täysin jäävittömällä tavalla. Tämä on kuitenkin vain osatotuus, sillä järjestelmän pitkäaikaisuus johtui pääosin siitä, että se oli olennainen osa Suomen tiedemaailmaa 1960-luvun puoliväliin saakka hallinnutta oikeistosivistyneistön arvomaailmaa.

Oikeistosivistyneistön keskeisenä tavoitteena oli tieteellisen tutkimuksen autonomian sekä yliopistojen ja tutkimuslaitosten itsenäisyyden vaaliminen. Valtiovalan tuli tukea tiedettä, mutta määrärahojen suuntaaminen ja käyttö oli jätettävä tiedeyhteisölle ja erityisesti yliopistojen professoreille, jotka osasivat parhaiten määritellä hyvän ja tarpeellisen tutkimuksen kriteerit ja siten päättää myös tutkimusmäärärahojen jakamisesta. A. I. Virtanen totesi 1953, että poliitikot tekisivät kyllä oikeita päätöksiä, jos tutkijat vain saisivat heidät ymmärtämään, minkälaisia mahdollisuuksia tieteellisen tutkimustyön edistyminen voisi tarjota maan tuotanto- ja talouselämälle.

Tiedepolitiikan kytkeytyminen yleiseen politiikkaan oli tullut hyvin esiin jo autonomian loppuajkoina, jolloin tiede oli lujasti kietoutunut kansallisuus- ja kielitaisteluun ja 1900-luvun lopulla myös kamppailuun maan autonomian puolesta Venäjän yhtenäistämispoliittikkaa vastaan. Nousu kansallisen sivistysohjelman toteuttajaksi oli vahvistanut Helsingin yliopiston asemaa keskeisenä tiedelaitoksena ja antanut sen professoreille tärkeän aseman valtakunnan politiikassa. Suomen itsenäisyysjulistuksesta 1917 syksyyn 1944 maassa oli 22 hallitusta, joista kymmenessä pääministeri oli Helsingin yliopistosta. Yliopiston opettajakunnasta rekrytoitiin myös suuri osa ulkomaanedustuksen diplomaateista.

Toisen maailmansodan vuosina säätiöt tukivat Suomen tiede-elämän tavoin kansakunnan selviytymiskamppailua, ja sama linja oli vallalla myös jälleenrakennuskaudella ja kylmän sodan vuosina. Monet säätiöt ottivat tehtäväkseen perinteisen suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän turvaamisen, minkä vuoksi myös apurahapolitiikka muotoiltiin palvelemaan tätä tarkoitusta. Ulkomaisia tutkimusmatkoja ryhdyttiin tukemaan au-liisti, ja kotimaisten tutkijoiden hakemuksia tarkasteltiin myös niiden ideologisen sisällön kannalta. Esimerkiksi Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön apurahahakemusten suosituksia kirjoittaneilla tiedemiehillä, kuten Erik Allardtilla, Heikki Wariksella, Jan-Magnus Jansonilla ja Pertti Pesosella, oli tapana viitata siihen, että tuki palvelisi säätiön päämäärää, joka oli torjua kommunismin eteneminen Suomessa.

Tämän laajan tukipolitiikan edut sai kokea myös turkulainen filosofian lisensiaatti Mauno Koivisto. Hän oli jo saanut 1953 Merenkulun säätiöltä 50 000 markan apurahan tutkimukseen ”Työsuhteet Turun satamassa”,

mutta kahden vuoden kuluttua Liikesivistysrahasto ei myöntänyt hänelle 50 000 markan apurahaa tutkimukseen ”Konttorikoulutuksen kaupallisessa oppilaitoksessa saaneiden opiskelijain elinkeinoelämään sijoittamisesta koulutuksensa päättyessä”.

Kielteiseen päätökseen saattoi vaikuttaa se, että hän sai juuri vuoden 1955 alussa professorien Esko Aaltosen ja Sven Lindmanin myönteisten lausuntojen turvin 100 000 markan apurahan Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiöltä. Säätiön julkaiseman lehdistötiedotteen mukaan lisensiaatti Koivisto oli ”poikkeuksellista tarmoa ja työkykyä osoittaen lyhyessä ajassa opiskellut ruumiillisen työn tekijästä nykyiseen oppiarvoonsa” ja että hänen tutkimusaiheensa ”kiinnittää huomionsa varsin omalaatuiseen ja ankaran työn maailmaan sekä siinä tapahtuneeseen kehitykseen”.

Myönteisen apurahapäätökseen vaikutti se, että säätiön piirissä tunnettiin varmasti Koiviston ansiot kommunisminvastaisessa taistelussa Turun satamassa. Kommunistit haukkuivat Koivistoa tuolloin ”Suomen rikkuriksi no 1”. Välillä Koivisto toimi työnantajienkin palkkalistoilla ja laati heille tilanneraportteja kommunistien aikeista. Hän ei myöskään peitellety taustaansa. Hän markkinoi tutkimustaan käytännöllisillä perusteilla kirjoittaen tekevänsä tutkimuksen loppuosassa ”konkreettisia esityksiä työsuhteiden parantamiseksi”.

Säätiöiden apurahojen myöntämiskäytäntöihin liittyi siten monenlaisia ongelmia, mutta ne eivät juuri poikenneet valtiollisten elinten vastaavanlaisista järjestelmistä. Säätiöiden 1900-luvun alkupuolella apurahojen jaossa käyttämä ”poimimismenetelmä” ei ollut tieteen kannalta paras mahdollinen tai edes oikeudenmukainen ratkaisutapa, mutta käytettävissä olleisiin resursseihin nähden se oli varsin toimiva.

Apurahojen jako perustui myös pääosin luottamukseen, sillä säätiöillä ei ollut mahdollisuutta niiden käytön valvontaan. Vaikka apurahojen käytöstä jouduttiin yleensä antamaan jonkinlainen selvitys, aina sitä ei edellytetty ja usein riitti ylimalkainen toteamus ”syvennyin tutkimustyöhön”, joka tarjosi monenlaisia mahdollisuuksia. Helsingin tiedepiireissä liikkui vielä toisen maailmansodan jälkeen paljon puheita siitä, että se ja se tutkija oli varmistanut tutkimusrauhansa ostamalla apurahoillaan rouvalleen turkin. Puheissa oli varmasti samaa kulkupuheille tyypillistä liioittelua kuin opiskelijoiden myöhemmissä kehuissa urheiluauton ostami-

sesta opintolainalla, mutta sinänsä ne kuvastivat hyvin miesvaltaisen ja yksilökeskeisen tutkijapiirin henkeä. Ja toisaalta säätiöt saattoivat kääntää asian edukseen soveltamalla yhdysvaltalaisen amiraalin Stephen Decaturin kuuluisia sanoja *right or wrong, my country* muodossa tieteen etu käy oikeuden edellä.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että säätiöt onnistuivat tukipäätöksissään vähintäänkin kohtuullisesti. Tieteen maailma oli vielä 1900-luvun alkupuolella pieni, joten professorit kykenivät varsin hyvin huolehtimaan siitä, että mahdollisimman moni etevä tutkija pääsi osalliseksi apurahoista. Huippujen osalta tuki kohdentui pääosin hyvin, ja lisäksi säätiöt kykenivät löytämään apurahan hakijoiden sankasta joukosta suurimman osan niistä, joilla oli todella edellytyksiä tieteelliseen työhön tai joiden pyrkimyksiä kannatti muuten tukea.

Toisen maailmansodan jälkeen apurahan hakijoiden tilanne helpottui huomattavasti, kun säätiöiden määrä kasvoi. Vaikka yhteiskunnallinen asema ja suhdeverkosto vaikuttivat edelleen huomattavasti tuen saantiin, hakijalla oli nyt aiempaa laajemmat mahdollisuudet löytää säätiö, jossa hänen kykyihinsä uskottiin ja hänen tutkimusaihettaan arvostettiin.

Säätiöiden yhteistoiminnan alku

Säätiöt pyrkivät heti toimintansa alusta alkaen ottamaan huomioon sekä muiden säätiöiden ja rahastojen myöntämät apurahat että valtion tutkijoille myöntämät tuet. Näin haluttiin varmistaa apurahojen mahdollisimman tehokas käyttö. Säätiöiden määrän pysyessä vähäisenä yhteistyön kehittämiseen ei tunnettu tarvetta, sillä tiedot apurahojen saajista levisivät nopeasti tiedeyhteisön tietoisuuteen.

Tilanne muuttui toisen maailmansodan jälkeen, jolloin säätiöt ryhtyivät tukemaan voimakkaasti tiedettä auttaakseen suomalaista yhteiskuntaa nousemaan sodan tuhoista. Suomen Kulttuurirahaston hallituksen oli tarkoitus käsitellä säätiöiden välisen yhteistyön kehittämistä kokouksessaan 14.9.1945 mutta aikataulusyistä asian käsittely siirrettiin seuraavaan kokoukseen 18.10.1945. Tässä välissä aloite siirtyi Jenny ja Antti Wihurin rahastolle, joka lähetti Kulttuurirahaston lisäksi Alfred Kor-

delinin säätiölle, Liikesivistysrahastolle, Emil Aaltosen Säätiölle ja WSOY:n Kirjallisuussäätiölle kutsun koontua 22.10.1945 keskustelemaan säätiöiden välisestä yhteistoiminnasta.

Kaikki vastasivat myönteisesti kutsuun, joten koolla oli pääosa tärkeimmistä tiedettä tukeneista säätiöistä. Kokouksessa keskusteltiin säätiöiden yhteisen stipendiaattikortiston pitämisestä, yhteistyöstä suurten kansallisten tehtävien toteuttamiseksi ja erilaisten taloudellisten ja kulttuuristen ongelmakysymysten ratkaisemistavoista. Kun keskeisistä asioista päästiin nopeasti yhteisymmärrykseen, yhteistyötä päätettiin jatkaa ja laajentaa. Samalla sovittiin, että mukaan kutsutaan myös muut stipendejä jakavat elimet, kuten yliopistot ja korkeakoulut, muut säätiöt ja opetusministeriö, joka vastasi muun muassa tieteellisten toimikuntien rahoituksesta. Tavoitteena oli varmistaa se, että taloudellisten tilanteiden muutoksista ja yksittäisten säätiöiden jakoperusteiden vaihteluista huolimatta apurahoja voitaisiin jakaa vuosittain mahdollisimman kattavasti eri aloille.

Yhteistoimintaa kehittämään valittiin toimikunta, johon kuuluivat Wihurin rahaston asiamies Olle Salmi, Kulttuurirahaston yliasiamies L. A. Puntila ja hallintoneuvos Urho Miettinen, joka toimi säätiöiden asioiden esittelijänä oikeusministeriössä. Arvovaltaisen toimikunnan perustamisesta huolimatta hanke ei edennyt, ja säätiöiden yhteistyö jäi hajanaiseksi. Syynä oli ilmeisesti se, että säätiöt ja niiden johtavat henkilöt eivät 1940-luvulla halunneet luopua itsenäisestä päätösvallastaan yhteisen hyvän vuoksi. Kokouksen ainoaksi konkreettiseksi tulokseksi jäi Kulttuurirahastoon perustettu stipendiaattikortisto, johon koottiin tiedot vuodesta 1932 lähtien jaetuista stipendeistä ja jonka täydentämisen rahasto otti vastuulleen.

Keskustelu säätiöiden yhteistoiminnasta virisi uudelleen vasta 1970-luvun taitteessa, jolloin vasemmistopiirit nostivat jälleen esiin kysymyksen säätiöiden asemasta yhteiskunnassa ja erityisesti niiden nauttiman verovapauden tarkoituksenmukaisuudesta. Keskustelu ei johtanut suuriin muutoksiin mutta synnytti 15.12.1970 Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan, joka ryhtyi organisoimaan ja kehittämään säätiöiden yhteistoimintaa.

SÄÄTIÖT TIETEIDEN JA KORKEIMMAN OPETUKSEN TUKIJOINA

Säätiöiden tuen kehitys

Tiedettä säännöllisesti tukevien säätiöiden määrä kasvoi hitaasti itsenäisyyden kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Vuosina 1939–1945 säätiöiden lukumäärä liki kaksinkertaistui 19:sta 33:een. 1940-luvun jälkipuoliskolla säätiöiden lukumäärä nousi vielä yhdeksällä, mutta voimakkainta säätiöiden perustamisaiakaa oli 1950-luku, jolloin perustettiin 25 uutta tiedesäätiötä. Säätiön perustaminen ei aina johtanut apurahojen jaon aloittamiseen vaan ensimmäinen jakotilaisuus saattoi tapahtua vasta pitkän ajanjakson kuluttua, kuten Sigrid Juséliuksen Säätiön tapauksessa.

Säätiöiden tieteille ja korkeimmalle opetukselle suuntaaman tuen kehitykseen vaikuttivat voimakkaimmin säätiöiden lukumäärän kasvu, talouden nousu- ja lamakaudet sekä sotavuodet. Kuviossa 1 on esitetty tuen kasvu 1919–1959 sekä markkamääräisesti että euroina muutettuna vuoden 2012 arvoon. Kun kasvua tarkastellaan markkamääräisesti, tukisumma on noussut 345 000 markasta 590 407 000 markkaan eli yli 1700-kertaiseksi. Jos taas kehitystä tarkastellaan euroina ja otetaan huomioon inflaation vaikutus, kasvukerroin taittuu ”vain” satakertaiseksi, noin 140 000 eurosta runsaaseen 13,8 miljoonaan euroon.

Tukisumman kehitykseen vaikuttivat useat talouselämään liittyvät tekijät. Suomen alkaessa 1917 rakentaa itsenäisen valtion infrastruktuuria maata koettelivat ensin sisällissota, vankileirikatastrofi ja lopulta espanjantauti. Vuoden 1920 lopulla alkanut talouslama alkoi hellittää vasta vuosikymmenen puolivälissä, jolloin alkanut suuri nousukausi päättyi lokakuussa 1929 tapahtuneen New Yorkin pörssiromahduksen käynnistämään maailmanlaajuiseen lamaan.

Suomi nousi lamasta hieman muita Euroopan maita nopeammin, sillä Suomen teollisuus ylitti vuoden 1929 tuotannon tason jo 1934. Pian alkanut nousukausi

päättyi vuosikymmenen lopulla sotavuosiin ja niitä seuranneeseen jälleenrakennuskauteen. Korean sota piristi muutaman vuoden ajaksi Suomen talouselämää, mutta 1950-luvun lopulla maa ajautui jälleen vaikeaan lamaan. Kriisi alkoi hellittää vuoden 1959 jälkipuoliskolla, jolloin Suomen taloudellinen kehitys tasaantui vähitellen vakaaksi kasvuksi, mikä loi pohjaa välttämättömiksi käyneille yhteiskunnallisille uudistuksille.

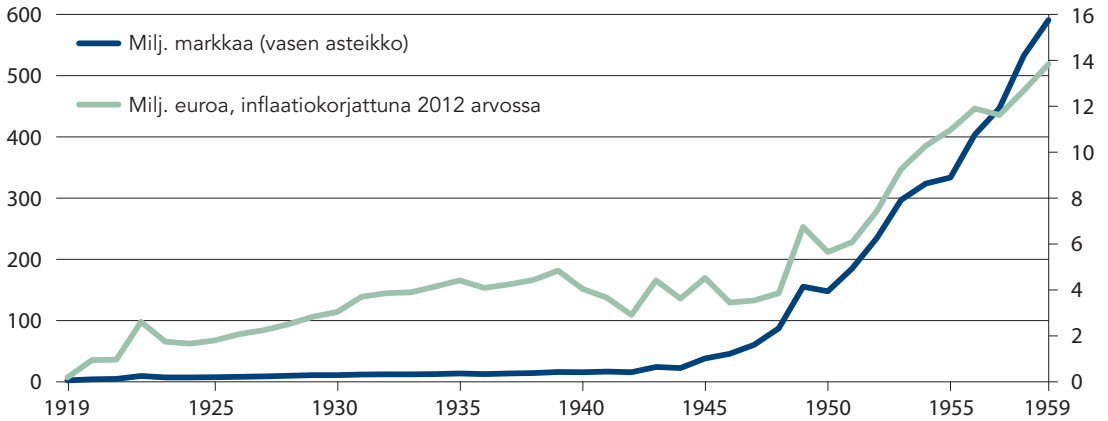
Tutkimuskauden aikana Suomessa ei tapahtunut rahanuudistuksia, mutta inflaatio järsi voimakkaasti rahan arvoa. Suomalaiset tutustuivat markkinatalouden mekanismeihin vasta ensimmäisen maailmansodan vuosina, jolloin alettiin ymmärtää, että kysyntä, tarjonta, hinnat, korot ja rahanarvo seuraavat toisiaan. Hinnat kymmenkertaistuivat neljässä vuodessa, ja 1918 inflaatio oli 238 prosenttia eli hinnat yli kolminkertaistuivat yhden vuoden aikana.

Talvi- ja jatkosodan aikana ei ollut muuta mahdollisuutta kuin rahoittaa valtion valtavia menoja setelipainon avulla, ja tämä on varmoista varmin tapa synnyttää inflaatiota. Vuoteen 1944 mennessä markka oli menettänyt puolet siitä ostovoimasta, jota sillä oli ollut 1939. Suurin hintojen nousu koettiin kuitenkin vasta toisen maailmasodan päätyttyä vuonna 1946, jolloin inflaatio oli lähes 60 prosenttia.

Erityisesti valtaviin sotakorvausten vuoksi Suomi joutui 1940-luvun lopulla jatkamaan inflaatiotaloutta, sillä jättiläismäiset tehtävät oli rahoitettava lisäämällä setelistöä. Inflaatio oli vielä yli 20 prosenttia 1950-luvun alkupuolelle, laski sitten muutamaksi vuodeksi alle viiden prosentin noustakseen vuosikymmenen lopulla lähes 10 prosenttiin.

Kun ottaa huomioon ne suuret vaikeudet, joita Suomi joutui tutkimuskaudella kokemaan, säätiöiden myöntämän tuen kasvua voi pitää hyvin suurena. Reaalisesti tuki voimistui suhteellisen tasaisesti itsenäisyyden alkuvuosista 1930-luvun puolivälin notkahdusta lukuun

Kuvio 1. Säätiöiden tuki tieteille ja korkeakouluille 1919–1959

ottamatta talvisotaan saakka. Sotavuosina tuki laski tasolle, jolla se oli ollut 10 vuotta aiemmin.

Raskaimpien sotakorvaus- ja jälleenrakennusvuosien jälkeen säätiöiden myöntämien apurahojen määrä kasvoi sekä absoluuttisesti että reaalisesti nopeasti 1950-luvun lopulle asti. Vuosikymmenen aikana apurahojen määrä kasvoi markkamääräisesti nelikertaiseksi ja vuoden 2012 euroon suhteutettuna lähes 2,5-kertaiseksi. Nousu johtui sekä vanhojen säätiöiden kasvaneista apurahamääristä että uusien suurten säätiöiden toiminnan alkamisesta.

Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt

Säätiöiden varsin suuresta määrästä huolimatta niiden Suomen tieteille ja korkeakouluopetukselle suuntaama tuki oli hyvin keskittynyttä. Kuten kuvio 2 ja taulukko 4 osoittavat, tuesta vastasivat pääosin 20 suurinta säätiötä, joiden osuus kokonaistuesta oli yli 96 prosenttia. Pelkästään viiden suurimman säätiön osuus nousi lähes 70 prosenttiin.

Huomattavimmat tieteitä tukeneet säätiöt olivat Stiftelsen för Åbo Akademi ja Turun Yliopisto -niminen säätiö, jotka molemmat keskittyivät ”omien” yliopistojensa tukemiseen. Stiftelsen för Åbo Akademi tuki opinahjoaan vuodesta 1919 alkaen liki 1,4 miljardilla markalla ja Turun Yliopisto -niminen säätiö omaa

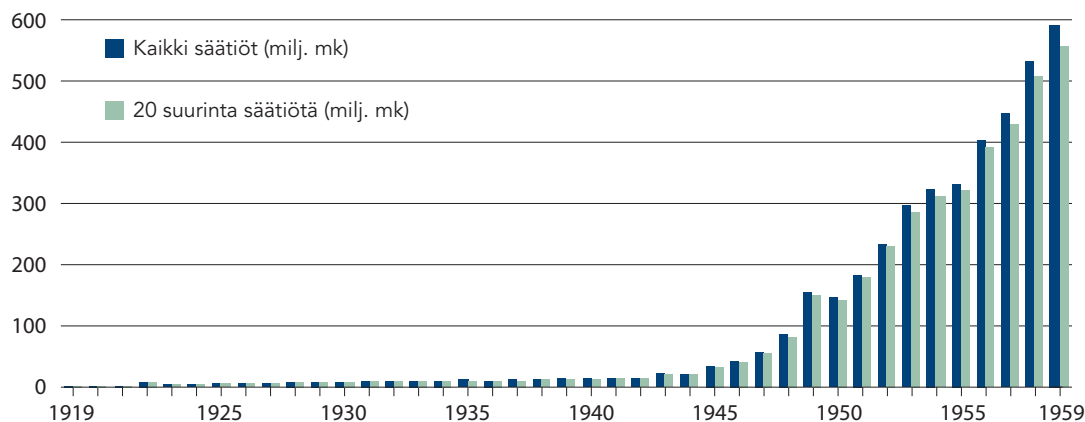
yliopistoaan vuodesta 1922 runsaalla 850 miljoonalla markalla. Ne vastasivat siten yhdessä reilusti yli puolesta säätiöiden tieteelle ja korkeimmalle koulutukselle myöntämästä kokonaistuesta.

Kolmanneksi ja neljänneksi eniten apurahoja myöntäneet säätiöt olivat lääketieteellisen tutkimuksen edistämiseen keskittynyt Sigrid Juséliuksen Säätiö sekä Jenny ja Antti Wihurin rahasto. Wihurin rahasto tuki pääasiassa luonnon- ja lääketieteitä, mutta 1953 se lahjoitti myös 10 000 000 markkaa (yli 310 000 euroa) Suomen Rooman-instituutin rakennuksen Villa Lanten kunnostamiseen ja ylläpitämiseen. Viidennelle sijalle yltänyt Stiftelsen Svenska Handelshögskolan tuki omaa kauppariikkejä Helsingissä, ja korkeakoulujen saamaa tukea kasvattivat myös yhdeksännelle sijalle yltänyt, pääosin Helsingin Kauppariikkejä avustamiseen keskittynyt Liikesivistysrahasto (9.), ja Turun Kauppariikkejä Säätiö (17.).

Juséliuksen Säätiön ja Wihurin rahaston lisäksi lääketiedettä tukivat 1950 apurahojen jaon aloittaneet Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö (15.) sekä Syöpäsäätiö (16.). Vuonna 1954 perustettu Yrjö Jahnssoonin säätiö (18.) tuki lääketieteen ohella huomattavasti kansantaloudellista tutkimusta.

Laajasti tieteitä ja kulttuuria tukeneista säätiöistä korkeimmalle listalla sijoittuivat 1930-luvun lopulla perustetut Suomen Kulttuurirahasto (7.), Emil Aaltosen Säätiö (11.) sekä jo pitkään toiminut Alfred Kordelinin

Kuvio 2. 20 suurimman säätiön osuus säätiöiden tieteille ja korkeakouluille myöntämästä tuesta 1919–1959

Taulukko 4. Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt 1919–1959

Säätiö	Markkoina	Vuoden 2012 euroina Arvo	Sijoitus
1. Stiftelsen för Åbo Akademi	1 395 150 000	80 665 814	1
2. Turun Yliopisto -niminen säätiö	852 535 000	47 085 966	2
3. Sigrid Juséliuksen Säätiö	236 300 000	6 500 246	7
4. Jenny ja Antti Wihurin rahasto	214 070 000	7 554 923	4
5. Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	178 953 000	6 382 237	8
6. Kemiantutkimus-Säätiö	170 858 000	7 769 141	3
7. Suomen Kulttuurirahasto	164 203 000	6 529 849	6
8. Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö	149 513 000	4 286 686	10
9. Liikesivistysrahasto	146 805 000	6 967 591	5
10. Tekniikan edistämissäätiö	117 341 000	3 572 458	12
11. Emil Aaltosen Säätiö	107 930 000	3 691 543	11
12. Alfred Kordelinin säätiö	38 980 000	5 696 620	9
13. WSOY:n Kirjallisuussäätiö	36 203 000	1 543 114	13
14. Outokumpu Oy:n Säätiö	34 263 000	1 516 902	14
15. Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö	32 500 000	918 020	15
16. Syöpäsäätiö	25 826 000	728 642	16
17. Turun Kauppakorkeakoulun Säätiö	23 551 000	610 308	17
18. Yrjö Jahnssonin säätiö	19 400 000	457 040	18
19. Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö	13 705 000	396 966	19
20. Oskar Öflunds Stiftelse	12 775 000	387 138	20
	3 970 861 000	193 261 204	
<i>Muut säätiöt yhteensä</i>	150 568 000	6 061 544	
<i>Kaikki yhteensä</i>	4 121 429 000	199 322 748	

Taulukko 5. Eniten tieteitä ja korkeinta opetusta tukeneet säätiöt vuosikymmenittäin 1919–1959

1910-luku	1920-luku	1930-luku	1940-luku	1950-luku
SÅA	SÅA	SÅA	SÅA	SÅA
	TY	TY	TY	TY
	Kordelin	Kordelin	LSR	Jusélius
	LSR	Kemiantutkimus	Kemiantutkimus	Wihuri
	Kulturfonden	LSR	SKR	SSHH
		SSHH	Wihuri	SLT
		SKR	SSHH	Kemiantutkimus
		Helander	Aaltonen	SKR
		Ehnrooth	WSOY	TES
		Outokumpu	Outokumpu	Aaltonen

säätiö (12.). Se aloitti apurahojen myöntämisen Stiftelsen för Åbo Akademin jälkeen toisena 1920, ja oli maailmansotien välisenä aikana tärkein laajasti suomalaista tiedettä tukenut säätiö. WSOY:n Kirjallisuussäätiö (13.) ja Oskar Öflunds Stiftelse (20.) nousivat tieteen kannalta tärkeimpien säätiöiden joukkoon 1940-luvulla, jolloin Kordelinin säätiön merkitys väheni sen talouden kärsittyä huomattavasti talvisodan jälkeisen omaisuuslunovutusveron ja inflaation vuoksi.

Myös luonnontieteiden ja tekniikan tukemiseen keskittyneet säätiöt olivat merkittäviä tutkimuksen rahoittajia. Sektorin säätiöistä merkittävimpiä olivat Kemiantutkimus-Säätiö, Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö ja Tekniikan edistämissäätiö, jotka kaikki sijoituivat to eniten tukea tieteille antaneiden säätiöiden joukkoon. Outokumpu Oy:n Säätiö (14.) tuki huomattavasti vuoritekniikan, metallurgian ja geologian opetuksen ja tutkimuksen edistämistä, kun taas Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö (19.) pyrki selvittämään alkoholin aiheuttamia ongelmia tutkimuksen keinoin.

Kuten taulukko 5 osoittaa, kymmenen suurimman säätiön lista muuttui vuosikymmenien aikana melkoisesti. Vain kärkikaksikon, Stiftelsen för Åbo Akademin ja Turun Yliopisto -nimisen säätiön, asema pysyi muuttumattomana, mutta muuten yksikään muu säätiö ei ollut listalla kolmea vuosikymmentä pitempään. 1930-luvulla perustetuista säätiöistä 20 vuoden kulut-

tua asemansa suurimpien joukossa olivat ”yliopistosäätiöiden” lisäksi säilyttäneet vain Kemiantutkimus-Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto. Juséliuksen säätiö, Wihurin rahasto, Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö ja Tekniikan edistämissäätiö nousivat runsaiden alkupääomien ansiosta muutamassa vuodessa Suomen suurimpien säätiöiden joukkoon.

Säätiöiden apurahojen jakautuminen

Tieteen julkisen rahoituksen vähäisyys näkyi itsenäisyyden alkuaikoina paitsi tutkimustyön yleisenä taantumisenä myös Suomen korkeakoululaitoksen jähmeänä kasvuna. 1900-luvun alussa korkeakouluopiskelijoiden suhteellinen määrä oli Euroopan korkeimpia, mutta 50 vuoden kuluttua Suomen korkeakoululaitos oli kooltaan sangen vaatimaton. Maassa oli yksi valtion yliopisto ja kolme valtion korkeakoulua. Vuonna 1954 Helsingin yliopistossa oli 135 varsinaisen professorin ja 28 kiinteän ja henkilökohtaisen ylimääräisen professorin virkaa. Teknillisessä korkeakoulussa professuureja oli 53, mutta Eläinlääketieteellisessä korkeakoulussa vain 4, samoin Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa.

Yksityiset yliopistot olivat merkittävä osa korkeakoululaitosta. Turussa oli kaksi yksityistä yliopistoa, joissa molemmissa, Turun yliopistossa ja Åbo Akademiassa, professuureja oli 32. Helsingissä oli 1925 perustettu

Taulukko 6. Säätiöiden myöntämien apurahojen määrä suhteessa Helsingin yliopiston vakinaisten professorien vuosipalkkaan ja professorien lukumäärään Suomessa 1919–1959

<i>Vuosi</i>	<i>Apurahoja yhteensä (mk)</i>	<i>Professorin vuosipalkka (mk)</i>	<i>Apurahat/ vuosipalkka</i>	<i>Professorien lukumäärä</i>
1919	345 000	30 000	12	89
1920	2 209 000	32 000	69	86
1921	2 823 000	46 000	61	
1922	7 707 000	48 000	161	
1923	5 137 000	57 000	90	
1924	4 992 000	69 000	72	
1925	5 600 000	69 000	81	113
1926	6 313 000	69 000	91	
1927	7 009 000	69 000	102	
1928	7 988 000	69 000	116	
1929	9 014 000	75 000	120	
1930	8 924 000	75 000	119	119
1931	10 020 000	75 000	134	
1932	10 322 000	71 000	145	
1933	10 180 000	70 000	145	
1934	10 659 000	72 000	148	
1935	11 511 000	69 000	167	120
1936	10 639 000	75 000	142	
1937	11 636 000	81 000	144	
1938	12 431 000	86 000	145	
1939	13 929 000	86 000	162	
1940	13 761 000	86 000	160	134
1941	14 745 000	90 000	164	
1942	13 819 000	96 000	144	
1943	22 159 000	111 000	200	
1944	20 574 000	116 000	177	
1945	36 199 000	173 000	209	137
1946	43 846 000	191 000	230	
1947	58 482 000	351 000	167	
1948	85 828 000	360 000	238	
1949	153 753 000	369 000	417	
1950	146 370 000	619 000	236	160
1951	183 855 000	669 000	275	
1952	233 524 000	669 000	349	
1953	296 068 000	706 000	419	
1954	322 807 000	726 000	445	
1955	332 864 000	794 000	419	163
1956	403 124 000	1 032 000	391	
1957	446 549 000	1 203 000	371	
1958	532 807 000	1 218 000	437	
1959	590 907 000	1 303 000	453	171

* Vuosipalkka on vakinaisten professorien keskimääräinen vuosipalkka ilman ikälisiä: professorien lukumäärässä ovat mukana vakinaisten professorien lisäksi ylimääräiset ja henkilökohtaiset professorit

Yhteiskunnallinen korkeakoulu (vuoteen 1930 Kansalaiskorkeakoulu), jossa oli 10 professoria, ja joka siirrettiin 1956 Tampereelle. Lisäksi maassa oli neljä yksityistä kauppakorkeakoulua, kaksi Turussa ja kaksi Helsingissä. Niissä oli yhteensä 32 professuuria. Kaikkiaan professorin virkoja oli siis 330.

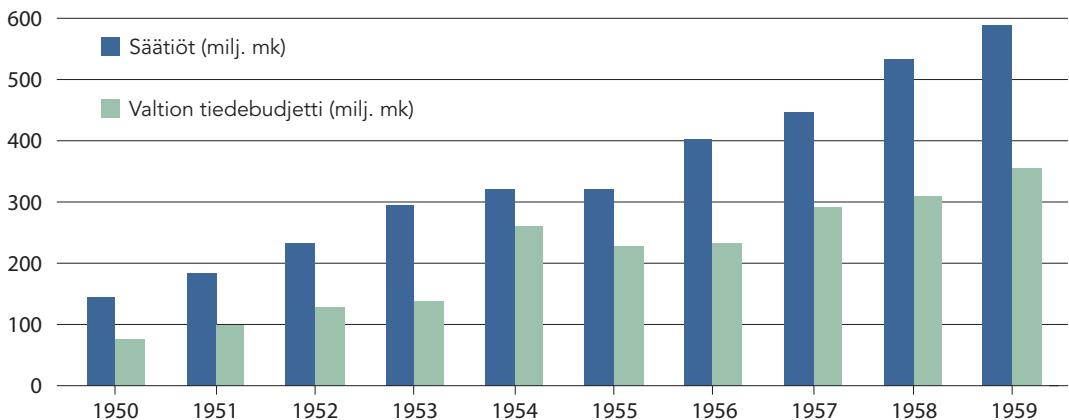
Säätiöiden myöntämien apurahojen merkitystä Suomen tieteelle voi hahmottaa vertaamalla sitä vuosittain Helsingin yliopiston vakinaisten professorien keskimääräiseen vuosipalkkaan ja lukumäärään. Kuten taulukko 6 osoittaa, säätiöiden tuki nousi jo 1920-luvun loppuun mennessä tasolle, joka vastasi lähes professorien yhteen laskettua palkkasummaa. Seuraavalla vuosikymmenellä säätiöiden myöntämän tuen avulla olisi ollut mahdollista palkata enemmän professoreita kuin mitä oli Helsingin yliopistossa.

Toisen maailmansodan jälkeen säätiöiden tieteelle myöntämä tuki kasvoi suhteessa huomattavasti nopeammin kuin Helsingin yliopiston professorien määrä. Vuonna 1959 ”säätiöyliopiston” professorien laskennallinen lukumäärä 453 oli reilusti kaksinkertainen Helsingin yliopiston professorimäärään (171) verrattuna ja selvästi suurempi kuin Suomen kaikkien professorien lukumäärä, joka 1960 oli 415. Lisäksi on muistettava, että säätiöt tarjosivat mahdollisuuden täysipainoiseen tutkimustyöhön ilman opetus- ja hallintovelvollisuuksia.

Säätiöiden merkityksen kasvua 1950-luvulla kuvastaa myös kuvio 3, jossa verrataan säätiöiden ja valtion budjetin tieteelle osoittamien määrärahojen kehittymistä 1950–1959. Säätiörahoitus kasvoi varsin tasaisesti joka vuosi, kun taas valtion myöntämien varojen määrä vaihteli melkoisesti. Vuosikymmenen alkupuolella valtion rahoitus kasvoi suhteellisesti lähes kaksi kertaa nopeammin kuin säätiörahoitus, mutta jälkipuoliskolla yksityinen rahoitus voimistui jälleen budjettirajoitusta nopeammin. Suhteellisesti ottaen budjettirahoitus kasvoi 1950-luvulla hieman säätiörahoitusta nopeammin mutta absoluuttisesti mitattuna säätiöt voittivat selvästi. Vuosikymmenen lopulla säätiöt tukivat tieteitä yli 590 miljoonalla markalla budjettirahoituksen jäätyä vajaaseen 360 miljoonaan markkaan.

Säätiöiden myöntämistä apurahoista lähes 2,6 miljardia markkaa eli reilusti yli 60 prosenttia meni suoraan yliopistoille ja korkeakouluille. Kuten taulukko 7 osoittaa, eniten tukea saivat suuret yksityiset yliopistot Åbo Akademi ja Turun Yliopisto sekä kauppakorkeakoulut, Helsingin kauppakorkeakoulu, Svenska Handelshögskolan ja Handelshögskolan vid Åbo Akademi. Lisäksi säätiöt tukivat huomattavasti Helsingin yliopistoa, Teknillistä korkeakoulua ja Sotakorkeakoulua sekä jonkin verran myös Yhteiskunnallista korkeakoulua ja Turun kauppakorkeakoulua.

Kuvio 3. Suomen säätiöiden ja valtion budjetin antama tuki tieteelle 1950–1959

Taulukko 7. Säätiöiden apurahojen jakautuminen korkeakouluille ja eri tieteenaloille 1919–1959 (markkaa)

<i>Vuosi</i>	<i>Yliopistot ja korkeakoulut</i>	<i>Tiedeakatemit ja tieteet yleensä</i>	<i>Humanistiset tieteet</i>	<i>Talous- tieteet</i>	<i>Yhteiskunta- tieteet</i>
1919	345 000				
1920	2 087 000		55 000	6 000	
1921	2 448 000	48 000	167 000		
1922	7 395 000	40 000	149 000	6 000	10 000
1923	4 727 000	40 000	210 000	24 000	
1924	4 616 000	80 000	160 000	10 000	6 000
1925	5 125 000	70 000	236 000	19 000	
1926	5 885 000	75 000	180 000	46 000	
1927	6 279 000	65 000	102 000	43 000	
1928	7 568 000	65 000	147 000	63 000	
1929	8 620 000	80 000	105 000	48 000	
1930	7 521 000	1 080 000	132 000	83 000	
1931	8 806 000	70 000	129 000	44 000	
1932	9 154 000	70 000	175 000	31 000	
1933	8 990 000	90 000	95 000	70 000	
1934	9 587 000	70 000	150 000	10 000	
1935	9 633 000	1 070 000	100 000	20 000	
1936	9 775 000	70 000	216 000	10 000	
1937	10 668 000	70 000	176 000	59 000	
1938	11 054 000	103 000	174 000	55 000	
1939	11 912 000	60 000	550 000	59 000	15 000
1940	10 887 000	30 000	666 000	337 000	96 000
1941	12 115 000	30 000	795 000	53 000	50 000
1942	12 262 000	20 000	315 000	60 000	15 000
1943	17 333 000	60 000	1 605 000	160 000	68 000
1944	14 602 000	120 000	979 000	60 000	
1945	20 997 000	120 000	2 253 000	767 000	100 000
1946	29 560 000	20 000	2 405 000	1 050 000	290 000
1947	36 612 000	20 000	5 077 000	2 080 000	230 000
1948	59 661 000	270 000	3 844 000	1 560 000	340 000
1949	106 358 000	30 000	5 363 000	5 085 000	250 000
1950	96 321 000	50 000	5 978 000	4 535 000	230 000
1951	115 239 000		6 802 000	3 869 000	120 000
1952	166 989 000	50 000	8 140 000	2 395 000	150 000
1953	177 093 000	600 000	20 156 000	5 138 000	2 215 000
1954	190 252 000	50 000	11 390 000	5 002 000	1 971 000
1955	190 217 000	2 000 000	15 521 000	5 650 000	2 350 000
1956	249 380 000		14 877 000	8 418 000	2 170 000
1957	280 045 000	546 000	12 669 000	7 948 000	4 490 000
1958	308 135 000	5 057 000	21 543 000	12 700 000	5 075 000
1959	337 779 000	1 595 000	28 177 000	12 492 000	7 850 000
<i>Yhteensä</i>	2 584 032 000	13 984 000	171 963 000	80 065 000	28 091 000

	<i>Oikeus- tieteet</i>	<i>Luonnon- tieteet</i>	<i>Lääke- tieteet</i>	<i>Tekniset tieteet</i>	<i>Sota- tieteet</i>	<i>Yhteensä</i>
						345 000
		48 000	13 000			2 209 000
	4 000	100 000	56 000			2 823 000
	10 000	52 000	45 000			7 707 000
		38 000	98 000			5 137 000
	10 000	35 000	75 000			4 992 000
	30 000	50 000	50 000	20 000		5 600 000
	42 000	50 000	20 000	15 000		6 313 000
	35 000	400 000	55 000	30 000		7 009 000
	60 000	30 000	45 000	10 000		7 988 000
	41 000	25 000	95 000			9 014 000
	10 000	35 000	63 000			8 924 000
	38 000	777 000	140 000	16 000		10 020 000
	40 000	730 000	85 000	37 000		10 322 000
	10 000	835 000	70 000	20 000		10 180 000
	10 000	756 000	65 000	11 000		10 659 000
	34 000	569 000	85 000			11 511 000
	22 000	506 000	40 000			10 639 000
	15 000	574 000	59 000	15 000		11 636 000
	30 000	855 000	160 000			12 431 000
		1 045 000	273 000		15 000	13 929 000
	42 000	1 078 000	425 000	200 000		13 761 000
	38 000	1 409 000	255 000			14 745 000
		1 059 000	88 000			13 819 000
	91 000	2 046 000	346 000		450 000	22 159 000
	103 000	3 062 000	1 600 000	48 000		20 574 000
	553 000	6 207 000	4 420 000	462 000	320 000	36 199 000
	569 000	6 257 000	3 420 000	275 000		43 846 000
	2 092 000	7 786 000	4 040 000	545 000		58 482 000
	1 495 000	10 075 000	7 352 000	1 091 000	140 000	85 828 000
	1 520 000	13 237 000	13 367 000	8 338 000	205 000	153 753 000
	1 050 000	13 990 000	11 665 000	12 271 000	280 000	146 370 000
	2 258 000	18 151 000	24 429 000	12 492 000	495 000	183 855 000
	1 155 000	20 737 000	25 387 000	8 176 000	345 000	233 524 000
	2 049 000	40 825 000	34 453 000	13 014 000	525 000	296 068 000
	2 829 000	41 941 000	40 110 000	27 866 000	1 396 000	322 807 000
	1 926 000	59 251 000	38 036 000	16 448 000	1 465 000	332 864 000
	1 725 000	45 468 000	58 022 000	21 759 000	1 305 000	403 124 000
	4 416 000	52 265 000	62 668 000	19 923 000	1 579 000	446 549 000
	2 390 000	69 188 000	82 321 000	24 489 000	1 909 000	532 807 000
	2 258 000	63 580 000	117 107 000	18 463 000	1 606 000	590 907 000
	29 000 000	485 122 000	531 103 000	186 034 000	12 035 000	4 121 429 000

Suhteellisesti merkittävimmin säätiöt vaikuttivat kauppakorkeakoulujen syntyyn ja niiden toiminnan kehittämiseen. Ilman säätiöitä ja niitä avokätisesti tukeneita liikemiehiä talousalan korkein koulutus olisi kehittynyt huomattavasti hitaammin, sillä valtion tuki alalle oli pitkään opetusministeriön sijasta kauppa- ja teollisuusministeriön ja kaupunkien tuen varassa.

Säätiöillä oli ratkaiseva merkitys koko korkeakoululaitoksen toiminnalle. Julkinen rahoitus ei riittänyt 1920-luvun alussa edes valtion yliopistojen professorien palkkatason reaaliarvon säilyttämiseen, joten uusiin virkojen perustamiseen, erillisten tutkimushankkeiden käynnistämiseen tai tutkimus- ja opetusvälineiden hankkimiseen ei juuri ollut mahdollisuuksia. Säätiöt paransivat valtion korkeakoulujen toimintamahdollisuuksia muun muassa perustamalla professuureja, tukemalla laitehankintoja ja myöntämällä apurahoja tutkimusten tekemiseen, väitöskirjojen kirjoittamiseen sekä ulkomaisiin tutkimus-, opinto- ja kongressimatkoihin.

Yksityisten yliopistojen toiminta oli täysin säätiöiden varassa, sillä pelkästään valtionavun, kaupunkien avustusten ja opiskelijoiden lukukausimaksujen avulla ne eivät olisi voineet käynnistää toimintaansa. Kun valtion taloudellinen kurimus alkoi hellittää 1920-luvun puolivälissä, se alkoi tukea myös yksityisiä korkeakouluja. Tuen piiriin tuli kauppakorkeakoulujen lisäksi myös Yhteiskunnallinen korkeakorkeakoulu. Päinvastoin kuin muilla yksityisillä korkeakouluilla, sillä ei ollut turvanaan omaa säätiötä vaan sen talous toimi valtionavun, Helsingin kaupungin avustuksen, oppilasmaksujen ja säätiöiden satunnaisen tuen varassa.

Yksityiset korkeakoulut antoivat merkittävän piristysruiskeen Suomen tiedeyhteisölle, sillä ne tarjosivat aiempaa enemmän sekä akateemisia koulutuspaikkoja että vakituisia työpaikkoja. Niiden vaikutus tieteen tasoon ja tutkimuksen määrään näkyi vasta 1930-luvulla, sillä uudelta yliopistolta menee aina useita vuosia, ja usein jopa vuosikymmeniä, tieteellisen tutkimustradition kehittämiseen. Lisäksi erityisesti kauppakorkeakoulujen toiminta painottui käytännön taitojen opettamiseen. Varsinaiset tieteet tulivat kauppakorkeakouluihin vasta toisen maailmansodan jälkeen.

Korkeakoulujen jälkeen säätiöt myönsivät apurahoja eniten lääketieteille ja luonnontieteille, jotka saivat tukea yhteensä runsaan miljardin markan verran. Tuen

painopiste oli sama kuin valtion tieteellisillä toimikunnilla, jotka myös tukivat huomattavasti voimakkaammin luonnon- ja lääketieteitä kuin muita tieteenaloja.

Teknisten tieteiden tuki oli yli 186 miljoonaa markkaa ja humanististen tieteiden tuki runsaat 170 miljoonaa markkaa. Taloustieteet saivat yli 80 miljoonaa markkaa, joista kansantaloustieteiden osuus oli reilu neljännes. Kansantaloustieteiden asema kohentui selvästi vasta 1950-luvun lopulla, jolloin Yrjö Jahnssoinin säätiö alkoi tukea alan tutkimusta.

Yhteiskuntatieteet ja oikeustieteet saivat molemmat vajaan 30 miljoonaan markkaa. Sotatieteet pääsivät säännöllisen tuen piiriin vasta toisen maailmansodan jälkeen, ja niiden tuki jäi reiluun 12 miljoonaan markkaan eli suunnilleen samaan määrään, mikä myönnettiin tie-deakatemioidelle ja tieteen yleiseen tukemiseen.

Kun tarkastellaan tuen jakautumista eri tieteille, on otettava huomioon, että tieteet olivat sekä niiden ulkoista ja sisäistä että osin historiallisista syistä erilaisessa asemassa rahan tarpeeseen nähden. Luonnontieteet, lääketieteet ja tekniset tieteet tarvitsevat muun muassa laitehankintoihin moninkertaisesti enemmän varoja kuin useimmat humanistiset tieteet. Tämän vuoksi miljoonan markan apuraha olisi ollut 1950-luvun lopulla esimerkiksi filosofille vuosisataspotti, kun taas huippuluokan lääketieteilijät keräsivät saman summan vuosittain.

Tämä näkökulma tuli esiin monin tavoin. Vaikka yhteiskuntatieteiden osuus jäi suhteellisen vähäiseksi, säätiöt vaikuttivat merkittävästi niiden kehitykseen. Säätiöt tukivat runsaasti yhteiskuntatieteiden ensimmäisiä edustajia, kuten Uno Harvaa ja K. Rob. V. Wikmania, ja kun Helsingin yliopistoon perustettiin 1945 valtiotieteellinen tiedekunta, sen uudet professorit pääsivät heti apurahojen piiriin.

Erik Allardtin mukaan 1950 perustetulla Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiöllä oli suuri vaikutus erityisesti sosiologiaan ja sosiaalipolitiikkaan, joiden tutkimusmenetelmien kehittämistä, tilastollisten monimuuttujamenetelmien soveltamista ja kvalitatiivisten havainnointimenetelmien kokeiluja se tuki merkittävästi.

Lehdistöopin tutkimus alkoi Suomessa säätiöiden myöntämän rahoituksen varassa, ja myös säätiöiden oikeustieteelle suuntaama rahoitus osoittautui erinomaisen tulokselliseksi niin uusien väitöskirjojen kuin merkittävien tutkimusten suhteen.

Säätiöiden apurahojen jakautuminen luonnontieteille

Luonnontieteet saivat lääketieteiden jälkeen toiseksi eniten apurahoja säätiöiltä. Kuten taulukko 8 osoittaa, luonnontieteistä parhaiten menestyi kemia, joka sai yli 233 miljoonaa markkaa eli lähes puolet koko alalle myönnetystä runsaan 483 miljoonan markan tukisummasta. Kemian tutkimuksen merkittävin rahoittaja oli 1929 perustettu Kemiantutkimus-Säätiö, joka myönsi biokemiallisen tutkimuksen kehittämiseen 1931–1959 yli 162 miljoonaa markkaa.

Kemiantutkimus-Säätiön perustamisen taustalla oli Voinvientiosuuskunta Valion 1910-luvulla tekemä, suomalaisessa yritystoiminnassa harvinainen päätös parantaa tuotteidensa kilpailukykyä tutkimus- ja kehittämis-toiminnan avulla. Se perusti 1916 oman laboratorion, jonka johtoon 1921 nimitetty A. I. Virtanen kehitti uuden tutkimuskulttuurin. Hän löysi Valion tuotteiden laatua heikentävät ongelmat ja pystyi tutkimusryhmänsä kanssa kehittämään menetelmät niiden ratkaisemiseksi. Näin syntyi ensin AIV-suola, jonka avulla Valion tuottama voi vakiinnutti kilpailuasemansa Englannissa. Sitä seurasi AIV-rehu, jonka ansiosta osuusliike pystyi kohottamaan sopimustuottajiensa maidon laatua ja poistamaan rehun pilaantumisesta aiheutuneet biokemialliset ongelmat.

Suotuisan kehityksen turvaamiseksi Valio perusti 1931 Biokemiallisen tutkimuslaitoksen, johon Valion laboratorio yhdistettiin. Sen rahoittajina olivat Kemiantutkimus-Säätiön ohella osuustoimintajärjestöt, pankit ja valtio. Biokemiallinen tutkimuslaitos oli käytännössä Valion oma tutkimus- ja kehitysyksikkö, joten sen tuottama tieto pysyi salaisena ja palveli sen omia tarpeita. Samalla siitä muodostui maan biokemiallisen perus- ja soveltavan tutkimuksen keskus.

AIV-rehu oli pääperuste Virtasen 1945 saamalla Nobelin kemian palkinnolle. Suomen ainoaan tieteen Nobelin palkintoon johtanut työ tehtiin siten korkeakoulujen ulkopuolella, yksityisen liike-elämän ja säätiöiden piirissä ja rahoittamana. Ruotsiin sotavuosina muuttaneen Ragnar Granitin 1967 saama Nobelin fysiologian ja lääketieteen palkinto perustui osin hänen Helsingin yliopistossa tekemiinsä tutkimuksiin, joita muun muassa Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö tuki 1938.

Säätiöiden kykyä löytää suuresta tutkijajoukosta maailmanluokan kyyyt osoittaa se, että Virtasen ja Granitin ohella myös matemaatikot Rolf Nevanlinna ja Lars Ahlfors kuuluivat niiden tukemiin tutkijoihin. Funktioteorian tärkeimpiin kehittäjiin lukeutunut Nevanlinna sai säätiöiltä Wihurin 7,5 miljoonan markan suurstipendin lisäksi useita muita apurahoja. Niilo Helanderin Säätiö ja erityisesti Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö tukivat puolestaan 1934–1943 Ahlforsia, joka sai matematiikassa Nobel-palkintoa vastaavan Fieldsin mitalin 1936 ja muutti pian toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltoihin Harvardin yliopiston professoriksi.

Kemian jälkeen seuraavaksi eniten stipendejä säätiöt myönsivät metsätieteelle, mutta sen osuus jäi 76,5 miljoonaan markkaan. Summa oli varsin alhainen verrattuna metsäteollisuuden merkitykseen Suomen elinkeinoelämässä. Sen taustalla oli osin se, että valtiovalta ei 1930-luvulla ollut erityisen kiinnostunut tutkimustoiminnan kehittämisestä. Kun Mauno Pekkala ja eräät muut kansanedustajat tekivät 1928 eduskunnassa aloitteen, jonka mukaan tieteen hyväksi jaettavia raha-apurajoja olisi käytettävä ennen muuta sellaisen tieteellisen työn tukemiseen, ”jolla on merkitystä taloudellisessa ja teknisessä suhteessa”, ehdotus torjuttiin tiukasti. Hyväksytyyn päätöslauselman mukaan avustuskohteina saattoivat olla vain ”tutkimukset, ... jotka edistävät yleistä kulttuuria ja hankkivat maalle tieteellistä arvonantoa... eivätkä tarkoita aineellista etua”.

Osin metsätieteitten saamaan suhteellisesti vähäiseen tukeen vaikutti ilmeisesti myös metsäteollisuuden valitsema strategia. Suomalaiset yritykset eivät uskoneet maasta löytyvän riittävästi pääomia tai tietotaitoa kaupallisesti merkittävien innovaatioiden tuottamiseen. Tämän vuoksi ne päättivät turvata kilpailukykyänsä koti- ja vientimarkkinoilla keskittymällä tuottamaan kilpailijamaita halvemmalla laadullisesti kelvollisia puolivalmisteita.

Lisäksi Suomen kemiallisella metsäteollisuudella oli oma tutkimusyksikkö, 1916 perustettu Oy Keskuslaboratorio – Centrallaboratoriet Ab (”KCL”), joka keskittyi aluksi kehittämään selluteollisuuden laadunvalvontamenetelmiä. Keskuslaboratorio toimi yritysten rahoituksen varassa, sillä se sai säätiöiltä vain yhden, Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiön 1954 myöntämän 1 200 000 markan apurahan.

Maatalous- ja elintarviketieteiden, geotieteiden sekä biologisten ja fysikaalisten tieteiden saaman tuen suh-

Taulukko 8. Säätiöiden tuen jakautuminen luonnontieteille 1920–1959 (markkaa)

<i>Vuosi</i>	<i>Matemaattiset tieteet</i>	<i>Fysikaaliset tieteet</i>	<i>Kemia</i>	<i>Biologiset tieteet</i>	<i>Geotieteet</i>
1920		8 000		20 000	12 000
1921	8 000	17 000	9 000	28 000	25 000
1922	12 000	24 000		9000	
1923	20 000			10 000	
1924	10 000	10 000		15 000	
1925	20 000				30 000
1926	15 000		15 000	20 000	
1927	100 000	27 000	270 000	10 000	
1928			30 000		
1929			25 000		
1930		15 000			20 000
1931	12 000	15 000	728 000	10 000	
1932		20 000	690 000	10 000	10 000
1933			780 000	35 000	
1934	10 000	20 000	696 000	15 000	15 000
1935		27 000	481 000	26 000	20 000
1936		32 000	454 000		20 000
1937		50 000	354 000	55 000	115 000
1938		195 000	612 000	25 000	23 000
1939	40 000	115 000	423 000	30 000	232 000
1940	40 000	75 000	478 000	215 000	125 000
1941	185 000	275 000	645 000	263 000	20 000
1942	55 000	53 000	545 000	116 000	140 000
1943	140 000	364 000	885 000	308 000	272 000
1944	180 000	860 000	798 000	458 000	165 000
1945	20 000	135 000	4 702 000	680 000	220 000
1946	175 000	680 000	3 183 000	905 000	409 000
1947	200 000	420 000	4 817 000	1 305 000	200 000
1948	200 000	725 000	6 694 000	1 206 000	160 000
1949	350 000	250 000	7 930 000	1 100 000	1 670 000
1950	450 000	720 000	9 521 000	1 434 000	860 000
1951	700 000	1 825 000	10 177 000	2 743 000	1 305 000
1952	630 000	2 180 000	12 573 000	2 306 000	995 000
1953	1 550 000	1 940 000	21 547 000	1 850 000	5 050 000
1954	2 100 000	1 300 000	18 302 000	1 953 000	5 720 000
1955	200 000	11 975 000	19 972 000	3 360 000	4 600 000
1956	580 000	2 710 000	20 126 000	6 421 000	3 800 000
1957	1 080 000	1 910 000	26 193 000	6 462 000	3 050 000
1958	8 750 000	4 220 000	33 013 000	7 850 000	3 575 000
1959	1 650 000	3 800 000	26 699 000	10 330 000	2 455 000
<i>Yhteensä</i>	19 482 000	36 992 000	234 367 000	51 583 000	35 313 000

<i>Maatalous- ja elintarviketieteet</i>	<i>Metsätieteet</i>	<i>Yhteensä</i>
8 000		48 000
	13 000	100 000
	7 000	52 000
	8 000	38 000
		35 000
		50 000
		50 000
	10 000	417 000
		30 000
		25 000
		35 000
	12 000	777 000
		730 000
20 000		835 000
		756 000
	15 000	569 000
		506 000
		574 000
		855 000
205 000		1 045 000
145 000		1 078 000
21 000		1 389 000
150 000		1 059 000
57 000	20 000	2 046 000
295 000	306 000	3 062 000
370 000	80 000	6 207 000
430 000	475 000	6 257 000
594 000	250 000	7 786 000
430 000	660 000	10 075 000
1 187 000	750 000	13 237 000
635 000	370 000	13 990 000
1 251 000	150 000	18 151 000
703 000	1 350 000	20 737 000
1 558 000	7 330 000	40 825 000
2 356 000	10 210 000	41 941 000
1 497 000	17 647 000	59 251 000
2 470 000	9 361 000	45 468 000
3 300 000	10 270 000	52 265 000
5 870 000	5 910 000	69 188 000
7 310 000	11 336 000	63 580 000
30 862 000	76 540 000	485 119 000

teellista vähäisyyttä selittää osin se, että ne saivat verrattain paljon julkista tukea ja näiden alojen tutkimusta harjoitettiin myös valtion tieteellisissä tutkimuslaitoksissa. Luonnontieteilijöistä vähiten tukea saivat matemaatikot, joille myönnettyistä vajaan 20 miljoonan markan apurahoista Rolf Nevanlinna sai yli kolmanneksen.

Säätiöiden apurahojen jakautuminen humanistisille tieteille

Kun Suomi ryhtyi hakemaan paikkaansa itsenäisten kansojen joukossa, se kytki tiedeyhteisön tukemaan kansakunnan rakentamista ja kansallista ideologiaa. Puheissa osoitettuun suureen arvostukseen ja luottamukseen nähden tieteiden valtiolta saama tuki jäi kuitenkin suhteellisen vähäiseksi. Itsenäisyyden kahta ensimmäistä vuosikymmentä on pidetty kansallisten tieteiden kulkautena, mutta varsinaiset kansalliset tieteet, historia, kansatiede, kansanperinteetutkimus, suomalais-ugrilaiset kielitieteet, kotimaisen kirjallisuuden tutkimus ja arkeologia, saivat vain murto-osan siitä rahoituksesta, joka suunnattiin lääketieteille, luonnontieteille, taloustieteille ja teknisille tieteille.

Säätiöiden myöntämät apurahat eivät juuri muuttaneet tilannetta. Vaikka vielä 1920-luvulla humanistiset tieteet saivat enemmän apurahoja kuin muut tieteenalat, 1930-luvulla ne jäivät luonnontieteiden ja seuraavalla vuosikymmenellä lääketieteiden varjoon. 1950-luvun lopulla ne saivat vain runsaat 11 prosenttia säätiöiden suoraan eri tieteille suuntaamista apurahoista.

Kuten taulukko 9 osoittaa, humanistisista tieteistä eniten apurahoja sai historia, jonka osuus koko alan saamasta tukisummasta oli liki kolmannes eli yli 56 miljoonaa markkaa. Seuraavaksi eniten tukea saivat kielitieteet ja kirjallisuudentutkimus, jotka saivat yhteensä yli 50 miljoonaa markkaa. Kulttuurintutkimuksen eli kansanperinteen ja -runouden tutkimuksen, arkeologian, kansatieteen ja uskontotieteen osuus jäi pieneksi, vajaan 14 miljoonaan markkaan, vaikka julkisuudessa alat olivat näyttävästi esillä. Teologit saivat runsaat 13 miljoonaa ja kasvatustieteilijät noin 12 miljoonaa markkaa.

Taulukko 9. Säätiöiden tuen jakautuminen humanistisille tieteille 1920–1959 (markkaa)

<i>Vuosi</i>	<i>Teologia</i>	<i>Historia</i>	<i>Kulttuurin- tutkimus</i>	<i>Filosofia</i>	<i>Kielitieteet</i>	<i>Kirjalli- suuden- tutkimus</i>	<i>Taidehistoria, estetiikka ja musiikkitiede</i>
1920		6 000	8 000		27 000	6 000	
1921	20 000	25 000	54 000	8 000	48 000		
1922		22 000	73 000		36 000		8 000
1923			90 000		108 000		12 000
1924		10 000	52 000	15 000	69 000		14 000
1925		120 000	31 000		85 000		
1926		12 000		10 000	98 000	10 000	25 000
1927		20 000		10 000	72 000		
1928	40 000		30 000	10 000	67 000		
1929			35 000		70 000		
1930	15 000		25 000	15 000	77 000		
1931	10 000		25 000	20 000	74 000		
1932		70 000	35 000		50 000		20 000
1933	20 000		10 000		45 000	20 000	
1934	15 000	30 000	40 000		65 000		
1935			15 000		75 000		
1936		20 000	15 000	20 000	56 000	10 000	75 000
1937	18 000	30 000	25 000		73 000	30 000	
1938		12 000			150 000		
1939	15 000	143 000	144 000		210 000	20 000	
1940	56 000	192 000	219 000		103 000	86 000	
1941	40 000	114 000	100 000	150 000	153 000	90 000	115 000
1942	45 000	90 000	30 000	20 000	30 000	100 000	
1943	64 000	527 000	198 000	78 000	193 000	100 000	291 000
1944	48 000	114 000	120 000	25 000	138 000	188 000	88 000
1945	238 000	563 000	400 000	68 000	325 000	251 000	265 000
1946	100 000	687 000	140 000	130 000	693 000	365 000	150 000
1947	250 000	1 645 000	442 000	380 000	1 140 000	340 000	525 000
1948	355 000	1 261 000	170 000	130 000	933 000	655 000	210 000
1949	395 000	1 605 000	125 000	110 000	695 000	1 200 000	678 000
1950	740 000	1 203 000	180 000	150 000	1 365 000	1 415 000	435 000
1951	1 100 000	1 597 000	520 000		1 870 000	995 000	420 000
1952	310 000	2 605 000	760 000		1 530 000	950 000	725 000
1953	785 000	12 261 000	700 000	400 000	3 040 000	690 000	1 330 000
1954	1 390 000	2 665 000	1 735 000	300 000	2 580 000	950 000	600 000
1955	1 250 000	6 061 000	1 000 000		2 520 000	1 050 000	1 120 000
1956	550 000	3 937 000	1 890 000		2 800 000	2 800 000	900 000
1957	2 250 000	3 274 000	150 000	1 000 000	2 175 000	2 020 000	150 000
1958	1 550 000	6 733 000	3 240 000	1 150 000	2 600 000	2 650 000	1 300 000
1959	1 600 000	8 695 000	2 120 000	1 300 000	3 562 000	5 020 000	650 000
<i>Yhteensä</i>	13 269 000	56 349 000	14 946 000	5 499 000	30 000 000	22 011 000	10 106 000

Ruotsinkielistä korkeakouluopetusta tukeneiden säätiöiden osuus säätiöiden tiederahoituksesta

<i>Kasvatustiede</i>	<i>Psykologia</i>	<i>Yhteensä</i>
8 000		55 000
12 000		167 000
10 000		149 000
		210 000
		160 000
		236 000
18 000	7 000	180 000
		102 000
		147 000
		105 000
		132 000
		129 000
		175 000
		95 000
		150 000
10 000		100 000
	20 000	216 000
		176 000
	12 000	174 000
18 000		550 000
10 000		666 000
33 000		795 000
		315 000
130 000	24 000	1 605 000
234 000	24 000	979 000
20 000	123 000	2 253 000
120 000	20 000	2 405 000
165 000	190 000	5 077 000
120 000	20 000	3 854 000
405 000	150 000	5 363 000
265 000	225 000	5 978 000
200 000	100 000	6 802 000
660 000	600 000	8 140 000
750 000	200 000	20 156 000
450 000	720 000	11 390 000
1 470 000	1 050 000	15 521 000
1 475 000	525 000	14 877 000
1 450 000	200 000	12 669 000
1 320 000	1 000 000	21 543 000
3 230 000	2 000 000	28 177 000
12 583 000	7 210 000	170 363 000

Suomalaisten säätiöiden tieteelle osoittama tuki oli myös kielellisesti hyvin keskittyynyttä. Kuten taulukko 10 osoittaa, Stiftelsen för Åbo Akademi ja Stiftelsen Svenska Handelshögskolan tukivat Åbo Akademiä, Handelshögskolan vid Åbo Akademiä ja Svenska Handelshögskolanian niin voimakkaasti, että niiden korkeakouluille myöntämät apurahat kattoivat vuosia 1922, 1924–1926 ja 1943 lukuun ottamatta yli puolet kaikkien säätiöiden tieteelle myöntämistä apurahoista.

Ruotsinkielisten säätiöiden osuus kokonaisrahoituksesta oli itsenäisyyden alkuvuosien jälkeen suurimmillaan 1930-luvun lopulla, jolloin L. A. Puntila aloitti kampanjan Suomen Kulttuurirahaston perustamiseksi. Vuonna 1939 perustetun säätiön tavoitteena oli taata suomenkieliselle kulttuurille samanlaiset edellytykset kehittyä kuin ruotsinkielisellä jo oli.

Suomen Kulttuurirahasto pystyi kasvattamaan jakamiensa apurahojen määrän vuoden 1939 700 000 markasta lähes 26 miljoonaan markkaan vuoteen 1959 mennessä. Se ei kuitenkaan kyennyt suhdetta muuttamaan, sillä Stiftelsen för Åbo Akademin apurahamäärä nousi samana ajanjaksona runsaasta 7,6 miljoonasta lähes 190 miljoonaan markkaan.

Vielä 1950-luvun lopulla säätiöiden ruotsinkieliselle korkeakouluopetukselle myöntämät apurahat käsittivät lähes 40 prosenttia säätiöiden tutkimukseen ja korkeakouluopetukseen suuntaamista apurahoista, vaikka ruotsinkielisten osuus Suomen väestöstä oli vain seitsemän prosenttia. Lisäksi on otettava huomioon, että Kulturfonden ja Stipendiefonden för svenska forskare i Finland tukivat vain ruotsinkielisiä tutkijoita, ja useat muut ruotsinkielisten henkilöiden perustamat säätiöt tukivat ruotsinkielisiä tutkijoita suhteellisesti huomattavasti voimakkaammin kuin suomenkielisiä.

Stiftelsen för Åbo Akademin ja Stiftelsen Svenska Handelshögskolanin tavoitteena oli sekä turvata ruotsinkielisen korkeakouluopetuksen jatkuvuus ja taso että pitää päätösvalta korkeakouluihin liittyvissä kysymyksissä omissa käsissä. Tämän vuoksi korkeakoulut torjuivat pitkään valtionavun, vaikka opetusministeriö tarjosi sitä niille ensimmäisen kerran jo 1930-luvulla. Ensimmäisenä valtionavun piiriin tulivat Svenska Handels-

Taulukko 10. Stiftelsen för Akademin ja Stiftelsen Svenska Handelshögskolanin osuus säätiöiden tiederahoituksesta 1919–1959

<i>Vuosi</i>	<i>SÅA</i>	<i>SSHH</i>	<i>Yhteensä (mk)</i>	<i>Kaikkien säätiöiden tuki yhteensä (mk)</i>	<i>SÅA:n ja SSHH:n osuus (%)</i>	<i>Ruotsinkielisiä väestöstä (%)</i>
1919	345 000		345 000	345 000	100	
1920	2 087 000		2 087 000	2 209 000	94	11
1921	2 448 000		2 448 000	2 823 000	87	
1922	2 394 000		2 394 000	7 707 000	31	
1923	2 752 000		2 752 000	5 137 000	54	
1924	2 369 000		2 369 000	4 992 000	47	
1925	2 476 000		2 476 000	5 600 000	44	
1926	3 031 000		3 031 000	6 313 000	48	
1927	3 455 000		3 455 000	7 009 000	49	
1928	4 010 000		4 010 000	7 988 000	50	
1929	4 697 000		4 697 000	9 014 000	52	
1930	4 713 000		4 713 000	8 924 000	53	10
1931	5 223 000		5 223 000	10 020 000	52	
1932	5 514 000	160 000	5 674 000	10 322 000	55	
1933	5 643 000	170 000	5 813 000	10 180 000	57	
1934	6 065 000	180 000	6 245 000	10 659 000	59	
1935	5 975 000	190 000	6 165 000	11 511 000	54	
1936	6 224 000	200 000	6 424 000	10 639 000	60	
1937	6 807 000	210 000	7 017 000	11 636 000	60	
1938	7 240 000	214 000	7 454 000	12 431 000	60	
1939	7 654 000	220 000	7 874 000	13 929 000	57	
1940	7 027 000	291 000	7 318 000	13 761 000	53	10
1941	7 057 000	350 000	7 407 000	14 745 000	50	
1942	7 234 000	425 000	7 659 000	13 819 000	55	
1943	9 002 000	722 000	9 724 000	22 159 000	44	
1944	10 236 000	640 000	10 876 000	20 574 000	53	
1945	11 411 000	840 000	12 251 000	36 199 000	34	
1946	15 911 000	1 345 000	17 256 000	43 846 000	39	
1947	20 421 000	2 675 000	23 096 000	58 482 000	39	
1948	31 827 000	1 645 000	33 472 000	85 828 000	39	
1949	41 558 000	6 640 000	48 198 000	153 753 000	31	
1950	55 660 000	5 565 000	61 225 000	146 370 000	42	9
1951	60 634 000	3 307 000	63 941 000	183 855 000	35	
1952	95 141 000	2 452 000	97 593 000	233 524 000	42	
1953	97 781 000	14 570 000	112 351 000	296 068 000	38	
1954	102 652 000	17 670 000	120 322 000	322 807 000	37	
1955	104 369 000	20 042 000	124 411 000	332 864 000	37	
1956	119 273 000	21 860 000	141 133 000	403 124 000	35	
1957	147 179 000	21 990 000	169 169 000	446 549 000	38	
1958	171 311 000	30 290 000	201 601 000	532 807 000	38	
1959	188 344 000	24 090 000	212 434 000	590 907 000	36	7
<i>Yhteensä</i>	1 395 150 000	178 953 000	1 574 103 000	4 121 429 000	38	

högskolan ja Handelshögskolan vid Åbo Akademi, joiden menoista valtio maksoi 1950-luvun alussa jo 70 prosenttia eli saman verran kuin muidenkin kauppa-
korkeakoulujen menoista. Åbo Akademi suostui vastaanottamaan valtionapua ensimmäisen kerran vasta luvulla 1954–1955.

Suurten lahjoitustulojen ansiosta Åbo Akademin talous oli pitkään huomattavasti vakaampi kuin Turun yliopiston. Tämä näkyi ennen kaikkea professorien lukumäärässä. Åbo Akademiassa oli yli 30 vuoden ajan enemmän professoreita kuin Turun yliopistossa. Vasta kun sen talous heikentyi ja suomenkielinen yliopisto sai sataprosenttisen valtionavun varassa toimineen lääketieteellisen tiedekunnan, tilanne muuttui. 1950-luvun lopulla Åbo Akademiassa oli professuureja 32 ja Turun yliopistossa 39.

Säätiöiden myöntämien matka-apurahojen jakautuminen kohdemaittain ja -alueittain

Säätiöiden antamat tiedot myöntämistään matka-apurahoista ovat puutteelliset. Kaikki säätiöt eivät eritelle apurahojen jakautumista eri käyttötarkoituksiin, ja matka-apurahan saaneen tutkijan kohdemaata ei aina mainittu. Kokoamani aineisto käsittää 823 apurahaa, joiden kohteista tuntemattomia on 395 eli vajaa puolet. Nimettyjä matkakohteita oli 428, joiden perusteella laadin oheisen taulukon 11. Sen pohjalta on mahdollista esittää joitakin yleislinjoja.

Kuten Marjatta Hietala on todennut, suomalaisten tiedemiesten kansainväliset kontaktit olivat alalla kuin alalla erittäin tiiviit ennen ensimmäistä maailmansotaa. Suomen itsenäistyminen toi muutoksen matkustamisen edellytyksiin, sillä tärkeimmän rahoittajan eli Helsingin yliopiston varat supistuivat inflaation vaikutuksesta niin voimakkaasti, että se ei enää kyennyt tukemaan matkoja entiseen tapaan.

Vuonna 1919 perustettu Tieteellinen keskuslautakunta pyrki rahoittamaan tutkimushankkeita, mutta sen voimavarat olivat vähäiset eikä se puoltanut tutkimushankkeita, joissa pyrittiin käytännöllisiin tavoitteisiin. Valtion johtopiireissä ymmärrettiin kuitenkin, että Suomen tiede ei saanut jäädä jälkeen kansainvälisestä kehityksestä. Siksi lupaaville tutkijoille pyrittiin luomaan eri tavoin tilaisuuksia kansainväliseen tutkimustyöhön.

Tämä oli erityisen tärkeää luonnontieteissä, joiden alalla saavutettuihin tuloksiin saattoi liittyä suuria taloudellisia mahdollisuuksia. Siksi esimerkiksi maatalousministeriö tuki maan pääelinkeinojen kannalta tärkeiden metsä- sekä maatalous- ja elintarviketieteiden edustajien ulkomaanmatkoja.

Tutkijat joutuivat 1920-luvulla maksamaan osan matkoistaan omista varoistaan, mutta vähitellen Helsingin yliopiston ja valtion rinnalle tuli muita rahoittajia, kuten yksityisiä yrityksiä sekä ulkomaisia ja kotimaisia säätiöitä. Kotimaisista säätiöistä merkittävimmäksi matkojen rahoittajaksi nousi aluksi Kordelinin säätiö, joka myönsi 1930-luvun loppuun mennessä 105 matka-apurahaa. Toinen merkittävä ulkomaisen opinkäynnin rahoittaja oli Liikesivistysrahasto 44 matka-apurahallaan.

Vuosina 1920–1939 säätiöt myönsivät kaikkiaan 108 sellaista matka-apurahaa, joiden määränpää tiedetään. Runsas neljännes matkoista suuntautui Saksaan, joka ensimmäisen maailmansodan tuhoista huolimatta oli säilyttänyt asemansa merkittävänä tiedemaana. Saksassa oli suuri joukko maailman eturivin tutkijoita, jotka onnistuivat nopeasti sodan jälkeen saavuttamaan keskeisen aseman eurooppalaisessa ja myös kansainvälisessä tiedeyhteisössä.

Seuraavaksi eniten matkustettiin muihin Pohjois-
maihin, Länsi- ja Keski-Eurooppaan sekä Englantiin. Vanhan emämaan Venäjän muuttuminen Neuvostoliitoksi katkaisi lähes kokonaan suomalaisten tutkijoiden matkat itään, sillä Neuvostoliittoon matkusti säätiöiden tuella vain arkeologi A. M. Tallgren 1925 ja 1928.

Vähitellen myös lännen suurvalta Yhdysvallat alkoi vetää puoleensa suomalaisia tutkijoita. Tätä lähentymistä auttoi se, että yhdysvaltalainen Rockefeller-säätiö ulotti toimintansa Suomeen jo 1920-luvulla, jolloin se päätti osallistua Suomen kansanterveystyön kehittämiseen tukemalla erityisesti sairaanhoitajien koulutusta.

Toisen maailmansodan aikana suomalaiset säätiöt myönsivät vain muutamia matka-apurahoja, vaikka erityisesti lääketieteen ja luonnontieteiden edustajat tekivät eri rahoituslähteiden turvin Saksaan ja muihin Keski-Euroopan maihin useita tutkimus- ja vierailumatkoja. Kielivaikeuksia ei ollut, sillä saksa oli tieteen yleiskieli 1940-luvulle asti.

Sota mullisti täysin tieteen kansainväliset yhteydet. Keski-Eurooppa oli raunioina, ja koko maanosa joutui keskittymään jälleenrakentamiseen. Suomen tiede-

kontaktit Eurooppaan vähenivät merkittävästi, ja erityisesti matkat Saksaan loppuivat miltei tyystin 1940-luvun puolivälissä.

Sodan jälkeen johtomaaksi monella tieteenalalla nousi Yhdysvallat, jonne lukuisat etevät tiedemiehet olivat paenneet Saksasta jo 1930-luvulla. Muutos merkitsi myös sitä, että saksa menetti englannille asemansa tieteen pääkielenä. Tämä aiheutti ongelmia monille suomalaisille tutkijoille, mutta varsinkin luonnontieteilijät ja lääketieteilijät lähtivät hanakasti englanninkielisiin maihin heti tilaisuuden tullen. Esimerkiksi Serobakteriologian laitokselta valmistuneille nuorille tutkijoille ”post-doctoral” -jakso Yhdysvalloissa muodostui lähes säännöksi.

Vuosina 1944–1959 myönnettyistä 302 matka-apurahasta, joiden kohdemaat tiedetään, 119 eli lähes 40 prosenttia suuntautui toisen maailmansodan läntisiin voittajamaihin Yhdysvaltoihin ja Englantiin. Jos mukaan lasketaan vielä Länsi-Saksa ja muu läntinen Eurooppa, luku nousee yli 76 prosenttiin. Kun matkoista suuntautui vielä Pohjoismaihin 61 eli noin 20 prosenttia, muiden maiden ja erityisesti Neuvostoliiton ja sen vaikutuspiiriin kuuluneiden maiden osuus jäi mitättömän pieneksi. Matkat Neuvostoliiton tulivat käytännössä mahdollisiksi vasta 1950-luvulta alkaen.

Suomalaiset olivat hyvin selvillä siitä, miten Neuvostoliitto kohteli läntisen tieteen peruspilareita miehittämissään Itä-Euroopan maissa. Perinteiset yliopistot joutuivat luopumaan vanhoista opetus- ja tutkimusperinteistään, ja niiden tilalle tuotiin Moskovasta uudet sisällöt. Suomen tiedeyhteisö torjui jyrkästi idästä tarjotun uuden tiedejärjestelmän ja seisoi läntisen tiedekulttuurin tukena. Tässä työssä se sai runsaasti tukea Suomen talouselämältä, joka ymmärsi kansainväliseen tieteelliseen yhteistyöhön osallistumisen isänmaalliset kytkennät.

Torjuntataistelun ensimmäiseksi huipennukseksi kohosi Suomen Akatemian perustaminen 1948 A. I. Virtasen kolme vuotta aiemman saaman Nobelin kemianpalkinnon innoittamana. Kun lopullinen rauhansopimus oli allekirjoitettu Pariisissa ja valvontakomissio oli poistunut maasta, suomalaiset halusivat osoittaa uuden Akatemian avulla, että perinteiset kansalliset kulttuuriarvot olivat maassa yhä voimissaan. Myös tieteen opetus- ja tutkimusohjelmissa pyrittiin korostamaan vanhoja traditioita sekä läntisen tiedeperinteen teoreettisia ja metodisia lähtökohtia.

Kun Suomen poliittinen liikkumatila kapeni pieneksi Neuvostoliiton voimakkaan kontrollin vuoksi, säätöt tarjosivat mahdollisuuden maan perinteisen yhteiskunta-

Taulukko 11. Säätöiden myöntämien matka-apurahojen jakautuminen kohdemaittain ja -alueittain (kpl) 1920–1959

Kohdealue	1920–1929	1930–1939	1940–1949	1950–1959	Yhteensä
Pohjoismaat	9	10	28	47	94
Länsi- ja Keski-Eurooppa	14	4	14	70	102
Saksa*	18	13	0	29	60
Englanti	8	4	8	19	39
Yhdysvallat**	7	8	40	55	110
Neuvostoliitto	2	0	0	2	4
Baltian maat	1	4	0	0	5
Muut maat	4	2	2	6	14
Tuntematon kohde	28	31	27	309	395
Yhteensä	91	76	119	537	823

*Myös Länsi-Saksa

**Mukaan lukien Kanada

järjestelmän puolustamiseen tieteellisen tutkimuksen avulla. Outokumpu Oy:n Säätiön, Tekniikan edistämissäätiön, Suomen Kulttuurirahaston ja Liikesivistysrahaston sekä monien muiden säätiöiden myöntämien apurahojen turvin kymmenet suomalaiset tutkijat saattoivat opiskella läntisissä huippuyliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa, joista palattuaan he toivat kotimaahan uuden tiedon ja tekniikan lisäksi kokemuseräiset havainnot siitä, miten lännessä elettiin.

Yhdysvaltalaisen rahoituksen välittymiseen Suomeen vaikutti keskeisesti Henry Fordin säätiön hallitukseen kuulunut Sakari Tuomioja, joka toimi 1940- ja 1950-luvulla Suomen Pankin pääjohtajana, valtiovarainministerinä sekä kaupp- ja teollisuusministerinä. Suomi oli nauttinut 1920-luvun lopulta lähtien Yhdysvalloissa myönteistä huomiota luotettavana lainanmaksajana, mutta toinen maailmansota oli vaurioittanut maiden välisiä suhteita. Tuomiojan tavoitteena oli palauttaa vanhat luottamukselliset suhteet.

Tuomioja johti Yhdysvaltoihin lokakuussa 1945 matkustanutta suomalaista talousvaltuuskuntaa, joka onnistui avaamaan ovet yhdysvaltalaiselle luototukselle Suomeen. Tämä oli ensiarvoisen tärkeä saavutus, koska Suomi joutui heinäkuussa 1947 luopumaan Neuvostoliiton painostuksesta Marshall-avun vastaanottamisesta, vaikka esimerkiksi taloudellisesti vauras Ruotsi saattoi sitä nostaa. Lännestä myönnetty lainoitus sai kuitenkin jatkoa, koska Neuvostoliitto ymmärsi, että ilman yhdysvaltalaista rahaa Suomi ei selviytyisi taloudellisista ongelmistaan eikä siten myöskään kykenisi maksamaan sotakorvauksiaan. Se oli pieni mutta tarpeellinen osa idän suurvallan jälleenrakennustyössä.

Yhdysvalloissa katsottiin, että taloudellisen tuen avulla oli mahdollista estää Suomea vajoamasta Neuvostoliiton satelliittivaltioksi. Tuki aloitettiin julkisilla lainoilla, mutta kun Suomen valtiollinen olemassaolo alkoi näyttää turvatulta, sitä täydennettiin salaisilla rahavirroilla ja erilaisilla muilla järjestelyillä, joiden avulla suomalaiset pääsivät nauttimaan lännen tuesta. Tähän työhön, johon liittyi muun muassa julkinen ja salainen säätiörahoitus, Tuomioja osallistui läheisesti, mitä auttoi hänen Yhdysvalloissa nauttimansa suuri luottamus.

Suomalaisen kulttuurielämän ja tiedeyhteisön suhteet Yhdysvaltain yliopistomaailmaan tiivistyivät 1950. Silloin maan Suomelle myöntämien valtionlainojen korot ja lyhennykset ohjattiin Amerikan Suomen-lainan

rahastoon (Asla), josta myönnettiin apurahoja suomalaisten opiskeluun ja tutkimus- ja opetustyöhön yhdysvaltalaisissa yliopistoissa. Asla-ohjelmaan kytkettiin myöhemmin asekaupoista kertyneisiin varoihin perustuneet Fulbright-stipendit. Rockefeller-säätiön apurahat sekä Asla- ja Fulbright-stipendit olivat tärkeitä Suomen tieteen kansainvälistymisen kannalta, sillä ne toivat Suomeen myös yhdysvaltalaisia tutkijoita ja opiskelijoita.

Osa tutkijoista palkitsi hyvät kokemukset toimivalta yhteistyössä läntisten tiedustelupalvelujen kanssa. Esimerkiksi Geodeettisen laitoksen pitkäaikainen johtaja ja vuosia myös Yhdysvalloissa toiminut V. A. Heiskanen solmi läheiset yhteydet maan keskustiedustelupalveluun. Hän oli luomassa Suomeen aikanaan maailman tarkinta geodeettista mittausjärjestelmää, joka tarjosi hyvät mahdollisuudet seurata Neuvostoliiton ydinaseohjelman kehittymistä Novaja Zemljan koealueella vuodesta 1960 lähtien. Heiskanen sai tutkimusmatkoihinsa ja tutkimuksiinsa runsaasti tukea säätiöiltä.

Stipendijärjestelmien ohella Yhdysvallat välitti Suomeen salaista rahoitusta, jota voitiin käyttää muun muassa Villa Lantessa toimivan Suomen Rooman-instituutin toiminnan avustamiseen ja Yhdysvalloissa asuvien suomalaisten opiskelijoiden tukemiseen. Myös 1953 Suomen teollisuuden ja liike-elämän tuen varaan perustettu Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö saatoi turvautua yhdysvaltalaiseen rahoitukseen ja tietotaitoon pyrkiessään kehittämään suomalaisten tuotteiden kilpailukykyä.

Suomalaisten säätiöiden ja Asla- ja Fulbright-ohjelmien stipendiaatit olivat Suomen henkisen ilmaston merkittävimpiä piilovaikuttajia sotienjälkeisinä vuosikymmeninä. Palattuaan kotimaahan he olivat urien- ja aktiivisimmassa rakennusvaiheessa ja miehittivät huomattavan osan maan nopeasti laajenevasta professorikunnasta ja yritysten keskijohdosta. Anglo-amerikkalainen akateemisuus vaikutti voimakkaimmin maatalous- ja metsätieteissä, lääketieteissä ja luonnon- ja metsätieteissä, mutta se tuntui myös yhteiskunta- ja insinöörityieteissä sekä humanistisissa tieteissä. Maan poliittinen johto hyväksyi toiminnan, sillä useat valtionyhtiöt, kuten Imatran Voima, tukivat säätiöiden kautta työntekijöidensä ulkomaista opintomatkaa.

Tiiviiden suhteiden ansiosta Yhdysvalloissa tunnettiin suomalaisen eliitin hengenmaailma paremmin ja aiemmin kuin Neuvostoliitossa, jonne matkusti 1940- ja

1950-luvulla vain muutama suomalainen tutkija. Marxilainen tiede ei löytänyt kasvualustaa sodan jälkeisessä Suomessa, eivätkä Neuvostoliiton julistamat tieteen ja teknologian uudet ihanteet innostaneet suomalaisia tietentekijöitä. Tieteen ja tekniikan alalla länsi voitti ylivoimaisesti kylmän sodan aikaisen kamppailun Suomen yhteiskuntajärjestelmästä.

Tieteellinen tutkimus, tiedeyhteisö ja akateemiset instituutiot olivat tärkeässä roolissa Suomen perinteisen yhteiskuntajärjestelmän puolustamisessa. Länsimaiseen tiedetraditioon ankkuroitu kriittinen tieteellinen tieto vahvisti suomalaisen yhteiskunnan laillisuus- ja päätöksentekorakenteita. Länsimainen teknologia ja teknillisen tutkimuksen perinne myös sitoivat Suomen länsimaiseen teollisuuteen ja lännessä kasvaviin suuriin teknologisiin järjestelmiin. Jos tätä rakennetta olisi vakavasti järkytetty sodan jälkeen, seuraukset olisivat saattaneet olla vakavat koko yhteiskunnan kannalta.

Säätiöiden eniten tukemat tutkijat

Säätiöt jakoivat tutkimusjaksolla yli 2 800 tutkijalle 5 135 apurahaa. Valtaosa tutkijoista sai vain yhden tai kaksi apurahaa, mutta joukossa oli muutamia kymmeniä tutkijoita, jotka saivat lukuisia stipendejä. Tässä tarkastelussa apurahat on merkitty yhden henkilön nimiin, vaikka ne oli myönnetty hänen johtamalleen tutkimusryhmälle. Lisäksi on todettava, että usein apurahan saaneet professorit eivät itse käyttäneet tukea vaan se meni esimerkiksi aputyövoiman ja assistenttien palkkoihin tai muihin tutkimustyön vaatimiin kuluihin.

Oheiseen taulukkoon 12 on merkitty 20 eniten säätiöiltä apurahoja saanutta tutkijaa. Lista osoittaa, kuinka voimakkaasti säätiöiden tuki oli suuntautunut lääke- ja luonnontieteisiin. Kaikkien muiden tieteenalojen edustajat joutuivat näiden tutkimusalojen edustajiin verrattuna tyytymään pieniin apurahasummiin. Ainoan poikkeuksen sääntöön muodostaa Roman kirjallisuus-

Taulukko 12. Säätiöiden eniten tukemat tutkijat 1919–1959

<i>Tutkija</i>	<i>Tieteenala</i>	<i>Myöntövuodet</i>	<i>Apurahojen lukumäärä</i>	<i>Apurahojen määrä Markkaa</i>	<i>Euroa</i>
1. Harald Teir	Lääketieteet	1949–59	21	21 396 000	599 300
2. Gustaf Sirén	Metsätiede	1948–59	7	17 310 000	543 400
3. Gustaf Komppa	Kemia	1927–47	5	850 000	279 300
4. Olli Ant-Wuorinen	Kemia	1938–57	9	6 278 000	227 100
5. Kai Setälä	Lääketieteet	1949–59	11	7 822 000	223 600
6. Rolf Nevanlinna	Matematiikka	1925–59	4	7 740 000	212 700
7. Anders Langenskiöld	Lääketieteet	1941–59	13	6 985 000	201 700
8. Sakari Mustakallio	Lääketieteet	1952–59	5	7 400 000	198 600
9. Paavo Yli-Vakkuri	Metsätiede	1945–59	7	6 220 000	188 100
10. Nils Oker-Blom	Lääketieteet	1948–59	14	5 900 000	175 600
11. Waldemar Jensen	Kemia	1953–58	6	5 900 000	165 800
12. Unto Uotila	Lääketieteet	1954–59	6	5 593 000	148 600
13. C. E. Rähä	Lääketieteet	1935–59	13	4 744 000	142 800
14. Albert Sundgren	Kemia	1953	1	4 500 000	140 400
15. Yrjö Ilvessalo	Metsätiede	1921–56	8	3 662 000	139 800
16. Ole Wasz-Höckert	Lääketieteet	1951–59	13	5 050 000	135 800
17. Hannes Sihtola	Kemia	1953–59	5	4 780 000	132 600
18. Asser Stenbäck	Lääketieteet	1950–58	5	4 200 000	128 500
19. Niilo Hallman	Lääketieteet	1949–59	11	4 370 000	122 700
20. Nils Riska	Lääketieteet	1950–59	7	4 275 000	121 100

den professori Edwin Linkomies, joka saamat apurahat (8 kpl, yli 3,9 miljoonaa markkaa) olisivat oikeuttaneet hänet 30 eniten apurahoja saaneen tutkijan joukkoon.

Myös luonnontieteiden sisällä tuki oli keskittynyt. Eniten apurahoja saaneiden tutkijoiden joukossa oli 11 lääketieteilijää, viisi kemistiä, kolme metsätieteilijää ja yksi matemaatikko, Rolf Nevanlinna. Nevanlinnan korkean sijoituksen takasi yksi apuraha, hänen 1958 saamansa Wihurin kansainvälisten palkintojen rahaston 7,5 miljoonan markan stipendi.

Ylivoimaisesti runsaimmin tukea saivat Helsingin yliopiston patologisen anatomian professori Harald Teir ja Pohjois-Suomen metsien tutkija Gustaf Sirén, jotka saivat molemmat apurahoja enemmän kuin monien tieteenalojen edustajat yhteensä. Suomen Tiedekatemian kautta tutkimuksilleen tukea hankkinut Gustaf Komppa kokosi suurimmat apurahamäärät 1920- ja 1930-luvulla.

Eniten apurahoja saanut naistutkija oli perinnöllisyystieteessä filosofian tohtoriksi 1947 väitellyt Eeva Therman, joka sai 9 apurahaa ja yhteensä lähes 2,4 miljoonaa markkaa. Varsin paljon apurahoja naistutkijoista sai myös fysiologi Eeva Jalavisto (7 kpl, 1,5 miljoonaa markkaa), joka oli arkeologi Ella Kivikosken ohella ainoa valtion tieteellisten toimikuntien asiantuntijavalionkuntaan valittu nainen.

Säätiöiden ja valtion tieteellisten toimikuntien yhteistyö näkyi siten, että säätiöiltä eniten apurahoja saaneet henkilöt eivät yleensä menestyneet hyvin toimikuntien rahanjaossa. Luonnontieteelliseltä toimikunnalta saivat ylivoimaisesti eniten apurahoja Paavo Suomalainen (6,5 miljoonaa markkaa) ja Ilmo Hela (6,3 miljoonaa markkaa), joista vain Suomalainen sai kohtuullisesti tukea myös säätiöiltä (vajaat 1,4 miljoonaa markkaa). Suurimman yhteispotin Suomalaisen jälkeen keräsi C. E. Räihä, joka sai toimikunnilta 2,5 miljoonaa markkaa ja säätiöiltä yli 4,7 miljoonaa markkaa (sijoitus listalla 13.).

Vaikka Akatemian humanistisella toimikunnalla oli käytettävissään huomattavasti vähemmän määrärahoja kuin luonnontieteellisellä toimikunnalla, vastaavasti apurahan hakijoiden määrä oli vähäisempi. Tämän vuoksi humanistit menestyivät Akatemian apurahojen jaossa suhteellisesti paremmin kuin säätiöiden. Humanistiset tutkijat saivat toimikunnilta suuria apurahoja johtamiinsa kansallisesti tärkeisiin hankkeisiin.

Valtionarkistonhoitaja Yrjö Nurmio sai humanisti-

selta toimikunnalta Suomen historiaan liittyvien asiakirjojen mikrofilmaamiseen ja karttojen valokuvaamiseen Ruotsin arkistoista 1951–1960 yhteensä lähes 10 miljoonaa markkaa. Valtionarkeologi C. A. Nordmanin ja dosentti Nils Cleven johdolla toteutetun *Suomen Kirkot*-kirjasarjan toimitustyöhön myönnettiin 1951–1961 yhteensä 7,4 miljoonaa markkaa. Hankkeiden kalleus selittää sen, minkä vuoksi useimmat säätiöt päättivät luopua suurten tutkimushankkeiden tukemisesta.

Humanistisen toimikunnan eniten tukema tutkija oli kielitieteilijä ja kulttuurin tutkija Pertti Virtaranta, joka sai karjalan kielen sanakirjan toimittamiseen ja muihin tutkimuksiin 1951–1961 apurahoja yhteensä 19 miljoonaa markkaa. Virtaranta kuului niiden harvojen tutkijoiden joukkoon, jotka menestyivät hyvin myös säätiöiden apurahojen jaossa. Hän sai 1944–1959 kaikkiaan kahdeksan apurahaa, joiden yhteisarvo kohosi 960 000 markkaan.

Toinen sekä toimikuntien että säätiöiden apurahojen jaossa hyvin menestynyt tutkija oli historioitsija Jalmari Jaakkola, joka sai toimikunnilta 4,5 miljoonaa markkaa ja säätiöiltä vajaat 1,1 miljoonaa markkaa (7 kpl). Kaksi toimikunnilta paljon tukea saanutta humanistia, kansantieteilijä Helmer Tegengren ja arkeologi Ella Kivikoski (2 miljoonaa ja yli 1,7 miljoonaa markkaa), saivat säätiöiltä vain muutaman pienen apurahan. Sen sijaan toimikunnilta yli 2 miljoonaa markkaa saanut Martti Haavio menestyi varsin hyvin myös säätiöiden apurahojen jaossa, sillä hän sai seitsemällä apurahallaan miltei 0,5 miljoonaa markkaa.

Yhteiskuntatieteilijöistä humanistiselta toimikunnalta eniten apurahoja saivat sosiaalipolitiikan tutkija Heikki Waris (yli 5 miljoonaa markkaa) ja sosiologi Erik Allardt (yli 3 miljoonaa markkaa). Waris ei saanut tutkimuksen kohteena olevilta säätiöiltä yhtään apurahaa, mutta 1930-luvulla hän saattoi Rockefeller-stipendiaattina tutustua uuteen sosiologiseen tutkimukseen Chicagossa. Erik Allardt sai säätiöiltä vain yhden apurahan. Eniten yhteiskuntatieteilijöistä sai säätiöiltä tukea Paavo Koli (4 apurahaa, 1 150 000 markkaa), joka sai myös toimikunnilta miljoona markkaa.

Taloustieteilijät eivät menestyneet apurahojen jaossa yhtä hyvin kuin yhteiskuntatieteilijät. Tämä johtui muun muassa siitä, että eniten apurahoja saaneet liiketaloustieteilijät eivät menestyneet humanistisen toimikunnan jaoissa. Eniten apurahoja saaneet alan tut-

kijat Jorma Pasanen ja Mika Kaskimies (molemmat 1 040 000 markkaa) ja Unto Virtanen (700 000 markkaa) jäivät ilman toimikunnan tukea. Samoin kävi Huugo Raniselle (677 000 markkaa), joka sai myös oikeustieteilijänä niin paljon tukea, että hänen kokonaisapurahamääränsä nousi 866 000 markkaan.

Kansantaloustieteilijät saivat apurahoja paremmin kuin liiketaloustieteilijät. Säätiöiltä sai eniten tukea Mikko Tamminen, jolle myönnettiin kahdeksan yhteensä 870 000 markan arvoista apurahaa. Matti Leppo sai kuusi (yhteensä 457 000 markkaa) ja Heimer Björkqvist viisi apurahaa (825 000 markkaa), mutta he saivat varoja myös humanistiselta toimikunnalta: Leppo 1 150 000 markkaa ja Björkqvist 1 110 000 markkaa.

Oikeustieteilijät menestyivät suhteellisen hyvin säätiöiden apurahojen jaoissa. Eniten tukea saaneita oikeustieteilijöitä olivat yhteensä lähes 1,7 miljoonan markkaan yltäneet Tauno Tirkkonen (12 apurahaa) ja Paavo Kastari (9 kpl) sekä yli miljoonan markan apurahat koonneet Kyösti Haataja (5 kpl) ja Y. J. Hakulinen (7 kpl). Hyvä säätiörahoitus johti kuitenkin siihen, että oikeustieteilijät saivat varsin vähän valtiollisten toimikuntien apurahoja. Parhaiten menestyivät miljoonan markan apurahat saaneet Olli Ikkala ja Veli Merikoski, joista Merikoski sai myös säätiöiltä paljon tukea (9 apurahaa, yhteensä 878 000 markkaa).

Säätiöiden apurahojen jakautuminen tieteenaloittain, sukupuolittain ja saajaryhmittäin

Tutkimuksessa mukana olevat säätiöt myönsivät 1919–1959 kaikkiaan 6 045 apurahaa (taulukko 13). Apurahoista valtaosa, 5 135, meni tutkijoille, mutta myös korkeakoulut sekä tiedeakatemit, tiedeseurat ja muut tieteelliset yhteisöt saivat satoja apurahoja.

Taulukko 13. Säätiöiden apurahojen jakautuminen eri saajaryhmille 1919–1959 (kpl)

Saaja	Apurahoja
Tutkijat	5135
Korkeakoulut	347
Tiedeakatemit, -seurat ja muut tieteelliset yhteisöt	541
Tieteet yleensä	22
Yhteensä	6045

Tutkijoille myönnettyistä apurahoista pääsi nauttimaan 2 824 tutkijaa. Taulukko 14 osoittaa, että ylivoimainen valtaosa apurahoista meni miestutkijoille, sillä 2 589 miestutkijaa sai 4 812 apurahaa eli lähes 94 prosenttia tutkijoille myönnettyistä apurahoista. Naistutkijoiden osuus jäi suurelta osin pätevien hakijoiden puutteen vuoksi vaatimattomaksi: 235 naista sai apurahan ja hekin pääasiassa vain kerran, sillä naistutkijoille myönnettiin kaikkiaan 323 apurahaa. Toisen maailmansodan jälkeen korkeakouluopiskelijoista yli puolet oli naisia, ja Suomessa yliopistoissa ja korkeakouluissa opiskelevien naisten määrä oli suhteellisesti ottaen suurempi kuin muissa maissa. Silti vain pieni osa naisista suuntautui määrätietoisesti tutkijan uralle.

Naiset saivat kokonaisuudessaan vähän tieteen apurahoja, mutta tilanne vaihteli melkoisesti tieteenaloittain. Suhteellisesti eniten naistutkijat saivat apurahoja kasvatustieteissä, taideaineissa sekä kulttuurin- ja kirjallisuudentutkimuksessa, jossa heidän osuutensa nousi noin viidennekseen apurahansaajista. Myös taloustieteissä naisten osuus nousi 20 prosentin tuntumaan, mutta heidän osaltaan kysymys oli pääosin ammatillisesta jatkokoulutuksesta. Varsinaisten liiketalous- ja kansantaloustieteitten apurahat menivät kaikki miestutkijoille.

Yhteiskuntatieteissä naistutkijat saivat alle 10 prosenttia apurahoista. Vielä tiukempi seula oli oikeustieteissä, joiden 92 apurahansaajasta vain yksi oli nainen. Inkeri Anttila sai 1952 WSOY:n Kirjallisuussäätiöltä 120 000 markan (3 800 euron) apurahan rikosoikeudellisen ja kriminaalipoliittisen tutkimuksen kirjoittamiseen.

Luonnontieteissä naistutkijoiden osuus apurahansaajista nousi viidenneksen tuntumaan vain maatalous- ja elintarviketieteissä. Muilla tieteenaloilla osuus jäi alle viiteen prosenttiin, ja metsätieteissä naistutkijat eivät saaneet yhtään apurahaa. Lääketieteissä naisten osuus apurahansaajista oli runsaat 10 prosenttia ja teknisissä tieteissä pari prosenttia. Sotatieteissä naiset eivät saaneet yhtään apurahaa.

Syöpäsäätiön apurahoista tekemäni erillisen tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että naistutkijoiden asema alkoi Suomessa parantua 1970-luvun jälkipuoliskolla, mutta vasta 1990-luvulla naistutkijat pääsivät apurahojen suhteen tasa-arvoiseen asemaan miesten kanssa. Myös suomalaisessa politiikassa kyseinen vuosikymmen oli merkittävä käännekohta, sillä tuolloin vaikiintui käytäntö, jonka mukaan naisille kuului puolet tasavallan hallituksen ministerin pesteistä.

Taulukko 14. Säätiöiden apurahan saajat tieteenaloittain ja sukupuolittain 1919–1959 (kpl)

Tieteenala	Apurahan saajia				Apurahojen määrä			
	Miehet	Naiset	Yhteensä	Naisten osuus (%)	Miehet	Naiset	Yhteensä	Naisten osuus (%)
Humanistiset tieteet								
Teologia	57	1	58	1,7	99	1	100	1
Historia	135	8	143	5,6	270	11	281	3,9
Kulttuurintutkimus	61	14	75	18,7	121	19	140	13,6
Filosofia	21	1	22	4,5	44	1	45	1,2
Kielitieteet	103	8	111	7,2	215	14	229	6,1
Kirjallisuudentutkimus	63	14	77	18,2	111	18	129	14
Taideaineet	35	9	44	20,5	74	15	89	16,9
Kasvatustieteet	42	12	54	22,2	65	12	77	15,6
Psykologia	34	6	40	15	44	7	51	13,7
<i>Yhteensä</i>	551	73	624	11,7	1043	98	1141	8,6
Taloustieteet								
Taloustieteet	254	61	315	19,4	297	65	362	18
Liiketaloustieteet	46	0	46	0	107	0	107	0
Kansantaloustieteet	48	0	48	0	102	0	102	0
<i>Yhteensä</i>	348	61	409	14,9	506	65	571	11,4
Yhteiskuntatieteet	87	9	96	9,4	119	10	129	7,8
Oikeustieteet	91	1	92	1,1	233	1	234	0,4
Luonnontieteet								
Matemaattiset tieteet	38	0	38	0	73	0	73	0
Fysikaaliset tieteet	73	3	76	3,9	156	6	162	3,7
Kemia	100	5	105	4,8	200	11	211	5,2
Biologiset tieteet	138	5	143	3,4	257	7	264	2,7
Geotieteet	72	1	73	1,4	157	1	158	0,6
Maatalous- ja elin- tarviketieteet	94	20	114	17,5	135	23	158	14,6
Metsätieteet	78	0	78	0	147	0	147	0
<i>Yhteensä</i>	593	34	627	5,4	1125	48	1173	4,1
Lääketieteet	406	47	453	10,4	1072	91	1163	7,8
Tekniset tieteet	402	10	412	2,4	561	10	571	1,8
Sotatieteet	111	0	111	0	153	0	153	0
<i>Kaikki yhteensä</i>	2589	235	2824	8,3	4812	323	5135	6,3

Raportti osoittaa, että säätiöt vaikuttivat suomalaisen tutkimuksen ja korkeimman opetuksen kehittymiseen 1919–1959 huomattavasti voimakkaammin kuin aiemmin on ymmärretty. Ne rahoittivat tieteitä monipuolisesti ja laaja-alaisesti. Monen tieteenalan kehitys vauhdittui apurahojen turvin, muutama tieteenala sai jopa alkunsa säätiöiden rahoituspäätöksistä. Säätiöt tukivat niin kokeineita tutkijoita kuin väitöskirjojen tekijöitä ja myönsivät apurahoja tutkimustyön lisäksi laitehankintoihin, ulkomaan matkoihin ja julkaisukustannuksiin. 1950-luvun lopulla säätiöt tukivat Suomen tiede-elämää vuosittain rahasummalla, joka oli suurempi kuin Suomen korkeakoulujen professorien yhteenlaskettu palkkasumma.

Tuki oli merkittävää paitsi Suomen tieteellisen tutkimuksen myös korkeakouluopetuksen kannalta. Säätiöt saivat aikaan sen, että Suomeen syntyi Helsingin yliopiston ja Teknillisen korkeakoulun rinnalle kaksi muuta yliopistoa, Åbo Akademi ja Turun Suomalainen Yliopisto, ja Helsingin kauppakorkeakoulu saattoi jatkaa toimintaansa. Ne tukivat valtion yliopistojen ohella merkittävästi Svenska Handelshögskolan, Handels-högskolan vid Åbo Akademiä ja Sotakorkeakoulua.

Tuki oli hyvin keskittyynyttä. Viisi suurinta säätiötä jakoi lähes 70 prosenttia apurahoista, yliopistot ja korkeakoulut saivat yli 60 prosenttia stipendeistä, ja tieteen saamasta tuesta yli 70 prosenttia meni luonnon- ja lääketieteille. Valtaosa tutkijoista sai vain yhden tai kaksi apurahaa, mutta muutamat tutkijat saivat enemmän apurahoja kuin monet tieteenalat. Apurahat menivät pääosin miestutkijoille.

Ruotsinkieliset tutkijat ja opiskelijat saivat sekä absoluuttisesti että suhteellisesti huomattavasti enemmän tukea kuin suomenkieliset. Tutkimuskauden ylivoimaisesti merkittävin säätiö apurahojen määrällä mitattuna oli Stiftelsen för Åbo Akademi, joka myönsi korkeakoululle yli kolmanneksen säätiöiden yhteensä tieteille ja korkeimmalle opetukselle antamasta tuesta.

Suurin osa tuesta myönnettiin tutkijoille henkilö-

kohtaisiksi apurahoiksi, mutta säätiöt osallistuivat myös suurten tutkimushankkeiden toteuttamiseen, pätevien tutkijoiden aktiiviseen rekrytointiin ja tuloksellisimmiksi osoittautuneiden tukimuotojen kehittämiseen. Ne toimivat läheisessä yhteistyössä valtion tiedehallinnon kanssa ja pyrkivät tukemaan niitä tutkimusaloja, joille valtion tukea ei riittänyt.

Erityisen tärkeä tehtävä säätiöillä oli tieteen kansainvälisten suhteiden luomisessa ja ylläpitämisessä. Ne osallistuivat siihen kylmän sodan aikaiseen toimintaan, jonka tavoitteena oli säilyttää Suomen länsimainen yhteiskuntajärjestelmä Neuvostoliiton poliittisesta ja taloudellisesta painostuksesta huolimatta. Ne rahoittivat runsaasti suomalaisten tutkijoiden matkoja ulkomaisiin yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin, joista tieteentekijät toivat Suomeen uuden tiedon ja teknisten innovaatioiden lisäksi myös havaintoja läntisestä elämänmenosta.

Säätiöiden apurahojen jaossa käyttämät menetelmät eivät olleet kaikin osin oikeudenmukaisia ja tasa-puolisia. Ne eivät kuitenkaan juuri poikenneet valtion tiedehallinnon noudattamista vastaavista käytännöistä ja toimivat resurssieihin nähden kohtuullisen hyvin. Tiedemaailman pienuus takasi sen, että apurahoista päättäneet professorit pystyivät järjestämään tukea eteviksi katsomilleen tutkijoille. Vaikeinta apurahan saaminen oli niille, joiden yhteydet säätiöiden päättäjiin ja johtaviin professoreihin olivat olemattomat tai huonot.

Säätiöiden toiminnalle 1919–1959 oli ominaista monipuolisuus. Ne tukivat suomalaista tiede-elämää niin rahoittamalla tutkimustyötä ja korkeinta opetusta kuin pyrkimällä luomaan edellytyksiä tieteellisen työn jatkuvuudelle. Ne osallistuivat uusien lupaavien tutkimushankkeiden käynnistämiseen, pätevien tutkijoiden aktiiviseen rekrytointiin ja tuloksellisimmiksi osoittautuneiden tukimuotojen kehittämiseen. Säätiöt pyrkivät myös yhdessä valtion edustajien kanssa nostamaan Suomen tiedejärjestelmän tasolle, jota nopeasti kehittynyt tiede edellytti.

SAMMANDRAG

Forskningen fördjupar sig i stiftelsernas inverkan på utvecklingen av den vetenskapliga och den högre undervisningen i Finland under åren 1917–1959. Forskningen grundar sig på tidigare outnyttjade originalkällor, och den visar att de inhemska stiftelserna har haft en avgörande ställning i uppbyggnaden av finansieringen av vetenskapen åtminstone fram till 1960-talet. Vid den tiden understödde stiftelserna vetenskapsfältet i Finland med ett årligt penningbelopp som var större än den totala lönen som alla professorer vid högskolorna i Finland erhölet.

Stiftelserna finansierade många olika discipliner på ett mångsidigt sätt. Understöden hade en avgörande betydelse för många discipliners utveckling. Ett par fick till och med sin början tack vare stiftelsernas finansieringsbeslut. Proportionellt sett hade stiftelserna störst inverkan på högskolornas grundande och utveckling. Alla betydande forskningsprojekt i Finland har fått understöd från någon stiftelse. Stödet från stiftelserna har haft en avsevärt mycket större betydelse än man tidigare förstätt.

Stiftelserna verkade i nära samarbete med den statliga vetenskapsförvaltningen och strävade efter att lyfta vetenskapen i Finland till samma nivå som den snabba internationella utvecklingen. När stiftelserna fördelade understöden förr i tiden iaktogs inte alltid samma goda förvaltningssed som i dag, men å andra sidan avvek förfaringsätten inte från den statliga vetenskapsförvaltningens motsvarande praxis. Stiftelserna kompletterade den statliga vetenskapspolitiken, de skapade inte en egen: samma beslutsfattare styrde både de offentliga och de privata medel som gick till vetenskapen.

Stiftelsernas stöd var avgörande för både den vetenskapliga forskningens och högskoleundervisningens ut-

veckling. Landets första finskspråkiga universitet, Åbo Finska Universitet, och svenskspråkiga Åbo Akademi grundades med finansiering från stiftelser. Även i finansieringen av Helsingfors handelshögskola och Krigshögskolan har stiftelserna haft en nyckelposition.

Stödet var mycket koncentrerat. De fem största stiftelserna delade ut nästan 70 procent av understöden. Universiteten och högskolorna fick över 60 procent av stipendierna, och av stödet till de olika disciplinerna gick över 70 procent till naturvetenskap och medicin. Den överlägset mest betydande stiftelsen mätt i understödsmedel under den undersökta perioden var Stiftelsen för Åbo Akademi. Forskningen bekräftar också uppfattningen om könsfördelningen inom vetenskapen på 1900-talet, stipendierna gick nämligen i huvudsak till manliga forskare.

Stiftelserna hade en särskilt viktig uppgift i att knyta internationella kontakter inom vetenskapsfältet. Under kalla kriget finansierade stiftelserna den verksamhet som syftade till att bevara den västerländska samhällsordningen i Finland trots politiska och ekonomiska påtryckningar från Sovjetunionen. Stiftelsernas utlandsstipendier hörde till dem som hade störst inflytande på Finlands andliga klimat efter kriget. När de återvände hem befann de sig i det mest aktiva skedet av sin karriärutveckling och utgjorde en avsevärd andel av professorerna och företagsledarna i Finland.a

Docent Allan Tiitta fortsätter sin forskning om de finländska stiftelserna som forskningsfinansierare och som en del av den totala finansieringen av vetenskapen i Finland. En utredning om den totala volymen av de inhemska stiftelsernas forskningsfinansiering under hela självständighetstiden blir klar i slutet av 2017.

SUMMARY

THE STUDY EXAMINES the impact of foundations on the development of scientific research and higher education in Finland during 1917–1959. The study, based on previously unused original sources, indicates that domestic foundations have been in a crucial position in developing science funding at least until the 1960s. At the time, foundations supported the scientific life in Finland annually with a sum that was higher than the combined salary of all professors in higher education institutions.

Foundations funded sciences in a versatile and wide-scale manner. The development of many disciplines was significantly accelerated with the help of grants. Some disciplines were even established with the foundations' funding decisions. The relatively most significant impact the foundations had was on the founding and development of schools of economics. Each significant Finnish study has received a grant from some foundation. The significance of the foundations' support has been much greater than was previously understood.

The foundations operated in close cooperation with the state science administration, striving to bring the Finnish scientific system to the same level with rapid international development. The foundations' grant allocation systems have not always been according to the current best practice, but neither have they diverged from equivalent practices by the state science administration. The foundations completed the state science policy and did not create their own: the same decision-makers guided both public and private money for sciences.

In addition to scientific research, the foundations' support was critical also for the development of higher education. The first Finnish-language university, the Finnish University of Turku and the Swedish-language

Åbo Akademi were established with funding from foundations. The foundations have also played a key role in funding the Helsinki School of Economics and The Finnish National Defence University.

The support was highly concentrated. Five of the largest foundations allocated nearly 70 % of the grants. Universities and higher education institutions received more than 60 % of the grants, and more than 70 % of the support for sciences was allocated to natural and medical sciences. The most significant foundation by far during the research season, in terms of funds allocated, was Stiftelsen för Åbo Akademi. The study also confirms the idea of a gender division in science in the 1900s, as the grants were mainly allocated to male researchers.

The foundations had a particularly important task in creating international relations in the field of science. The foundations funded the activities during the Cold War that aimed to preserve the Western social system in Finland regardless of the political and economic pressure from the Soviet Union. The recipients of fellowships abroad were the most significant hidden influences on the intellectual climate in Finland after the wars. After returning to the home country, they were at the most active point of building their careers and occupied a significant part of the professorships and company management positions in the country.

Adjunct Professor Allan Tiitta continues his research regarding Finnish foundations as funders of research and as a part of the overall funding for research and higher educations in Finland. The report on the total volume of the research funding by Finnish foundations during the whole period of independence will be completed at the end of 2017.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Alfred Kordelinin yleisen edistys- ja sivistysrahaston arkisto

Kordelinin rahaston pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1919–59

Kansallisarkisto

Oikeusministeriön arkisto

Alli Paasikiven Säätiö

August Johannes ja Aino Tiuran maatalouden tutkimussäätiö

Ammattilääketieteen tutkimussäätiö

Eevi ja Emil Tannisen Säätiö

Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö

Emil Aaltosen Säätiö

Eversti A. R. Saarmaan säätiö

Henry Fordin säätiö

Hjalmar Karlströmin säätiö

Jalmari ja Rauha Ahokkaan Säätiö

Jenny ja Antti Wihurin rahasto

Kalataloussäätiö

Kansan Sivistysrahasto

Kaupallisten ja teknillisten tieteiden tukisäätiö

Kauppaneuvos Werner Hacklinin säätiö upseerikoulutuksen edistämiseksi

Kenraali Hannes Ignatiuksen Kadettisäätiö

Kommerserådet Otto A. Malms donationsfond

Koneen Säätiö

Korvatautien tutkimussäätiö

K. V. Lindholms stiftelse för värme- och sanitetsteknisk forskning

Kristillisen kulttuurin säätiö

Kyösti Haatajan rahasto

Lainopin oppikirjarahasto

Leo ja Regina Wainsteinin säätiö

Lääketieteen lisensiaatti Paavo Ilmari Ahvenaisen säätiö

Maa- ja vesiteknillinen tutkimussäätiö

Maanpuolustuksen kannatussäätiö

Mater Säätiö

Merenkulun säätiö

Metsämiesten Säätiö

Oikeustieteen tutkimussäätiö

Orionin Tieteellisen Tutkimusrahasto

Osk. Huttusen säätiö

Oskar Öflunds Stiftelse

Osuustoiminnan Tutkimussäätiö

Otavan kirjassäätiö

Outokumpu Oy:n Säätiö vuoritekniikan, metallurgian ja geologian opetuksen ja tutkimuksen edistämistä varten

Rafael Haarlan säätiö puun kemiallista tutkimusta varten -säätiö

Stiftelsen för Åbo Akademi

Stiftelsen Svenska Handelshögskolan i Helsingfors

Stipendiefonden för svenska forskare i Finland -säätiö

Suomen kenttätyökistön säätiö

Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö

Suomen Marsalkka Mannerheimin Kadettisäätiö

Suomen Riistanhoito-säätiö

Suomen 1920–1940-luvun historian säätiö

Syöpäsäätiö

Talonpoikaiskulttuurisäätiö

Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö

Turun Kaupparakorkeakoulun Säätiö

Urlus-Säätiö

Waldemar von Frenckellin säätiö

Werner Hacklinin Säätiö

Viestisäätiö

Wihurin kansainvälisten palkintojen rahasto

Väkijuomakysymyksen Tutkimussäätiö

Yrjö ja Senja Koivusen Säätiö

Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön arkisto

Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön hallituksen pöytäkirjat 1952–59

Liikesivistysrahaston arkisto

Liikesivistysrahaston hallituksen pöytäkirjat 1922–59

Niilo Helanderin Säätiön arkisto

Niilo Helanderin Säätiön pöytäkirjat 1927–59

Signe och Ane Gyllenbergs stiftelses arkiv

Signe och Ane Gyllenbergin stiftelses protokoll 1950–59

Suomen Kulttuurirahaston arkisto

Suomen Kulttuurirahaston Kannatusyhdistyksen pöytäkirjat
1939–40

Suomen Kulttuurirahaston Säätiön pöytäkirjat

Suomen Kulttuurirahaston hallituksen pöytäkirjat

Svenska centralarkivet

Svenska Kulturfondens protokoll 1915–59

Tekniikan edistämissäätiön arkisto

Tekniikan edistämissäätiön pöytäkirjat 1949–59

WSOY:n Kirjallisuussäätiön arkisto

Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjallisuussäätiön vuosikertomukset 1943–59

Yrjö Jahnssonin säätiö

Yrjö Jahnssonin säätiön vuosikertomukset 1955–59

Painetut lähteet

Alfred Kordelinin rahaston vuosikertomukset 1919–60. Helsinki 1923–61.

Kemiantutkimussäätiön vuosikertomukset 1931–59. Helsinki 1932–60.

Sigrid Jusélius Stiftelse. Årsberättelse/Vuosikertomus 1935–59. Helsinki/Porvoo 1936–60.

Stiftelsen för Åbo Akademi delegations protokoll 1918–59. Åbo 1920–60.

Stiftelsen för Åbo Akademi styrelses Årsberättelse 1917–44. Åbo 1918–45.

Suomen asetuskokoelma

Suomen valtiokalenterit 1917–2009. Helsinki 1916–2009.

Svenska Handelshögskolan (i Helsingfors). Årsberättelse 1927–1960. Helsingfors 1928–60.

Tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitean mietintö III. Komiteamietintö 1964: B 8. Helsinki 1964.

Turun Suomalaisen Yliopiston vuosikirja 1923–1927. Turku 1923–28.

Turun Yliopiston vuosikirja 1928–1959. Turku 1929–60.

Väkijuomakysymyksen tutkimussäätiö. Toiminnasta vuosina 1950–53. Helsinki 1953.

Kirjallisuus

Allardt, Erik, Alkoholitutkimussäätiön yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen heijastusvaikutukset. *Alkoholipolitiikka* 41/1976, 1:13–20.

Allardt, Erik, Yhteiskuntatieteet. Teoksessa *Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*, 476–535. Porvoo 2000.

Allardt, Erik, Tiedeyhteisö ja vallankäyttö. Teoksessa Karjalainen, Sakari, Launis, Veikko, Pelkonen, Risto & Juhani Pietarinen (toim.), *Tutkijan eettiset valinnat*, 299–315. Tampere 2002.

Aro, Pirkko-Liisa, *Säätiön tarkoituksesta ja sen toteuttamisen takeista*. Porvoo 1971.

Autio, Lauri, *Salus. Wiburin Tutkimuslaitos ja suomalaisen sydäntutkimuksen alkuvaiheet*. Keuruu 2004.

Autio, Veli-Matti, *Opetusministeriön historia IV. Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917–1944*. Järvenpää 1986.

Autio, Veli-Matti, Korkeakoululaitoksen kasvun ja hajajoituksen tielle. Teoksessa Autio, Veli-Matti & Markku Heikkilä, *Opetusministeriön historia V*.

Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945–1965, 224–282. Helsinki 1990.

Autio, Veli-Matti (toim.). *Suomen professorit*. Jyväskylä 2000.

Blomstedt, Yrjö, Korkeakoululaitos ja tiedepolitiikka. Teoksessa Tommila, Päiviö, Reitala, Aimo & Veikko Kallio, *Suomen kulttuurihistoria III*, 138–156. Porvoo 1982.

Castrén, Kaarlo, *Niilo Helanderin Säätiö 1927–1965*. Keuruu 1965.

Enbom, Sten, *LVI-ala muutoksen pyörteissä. K. V. Lindholmien lämpö- ja saniteettitekniillisen tutkimuksen edistämissäätiö 50 vuotta*. Tallinna 2005.

Eskola, Seikko, Tiedepolitiikka ja korkeakoulut. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 220–391. Porvoo 2002.

Eskola, Seikko, Yhteiskunnallinen korkeakoulu Helsingissä. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 158–159. Porvoo 2002.

Fabritius, Fabian, Svenska Handelshögskolan 1909–1959.

- Teoksessa Fabrin, Nils (red.), *Svenska Handelshögskolan 50 år*, 23–89. Porvoo 1959.
- Grandell, Axel, *Äldre redovisningsformer i Finland*. Företagsekonomiska Forskningsföreningens skriftserie 1. Helsingfors 1944.
- Halila, Aimo, *Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto 1918–1988*. Pieksämäki 1990.
- Heikinheimo, Erika, *WSOY:n Kirjallisuussäätiön toiminta ja apurahamyönnot 1943–2011*. Helsinki 2012.
- Herlin, Ilkka, *Kivijalasta harjarhteen. Kustaa Vilkkunan yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta*. Keuruu 1993.
- Hietala, Marjatta, Tutkimuksen julkinen rahoitus. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 490–509. Porvoo 2002.
- Hohti, Paavo, Piirteitä säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunnan 40 vuoden toiminnasta. Teoksessa Hohti, Paavo & Kai Kilpinen (toim.), *Puheenvuoroja säätiöistä*, 10–32. Sastamala 2010.
- Ignatius, Jaakko, Lääketieteet. Teoksessa *Suomen tieteen historia 3*, 502–607. Porvoo 2000.
- Ilmanen, Matti & Ritva Kontuniemi (toim.), *Säätiöhakemisto*. Karkkila 1977.
- Immonen, Kari, *Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla*. Keuruu 1995.
- Jalovaara, Ville, Kylmä sisällissota: Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön historia. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 95/2005*.
- Jernström, Frank, *För kultur och framtid. Svenska Kulturfonden 1908–1984*. Svenska Kulturfondens skrifter XIII. Jacobstad 1987.
- Karjalainen, Mikko, *Marskin salattu rahasto – Suomen Marsalkka Mannerheimin Sotatieteellinen Rahasto 1937–2012*. Helsinki 2012.
- Kilpinen, Kari, Kalataloussäätiö 1948–1982. *Suomen Kalastuslehti 117 (2010)*, 16–18.
- Kivistö, Markus, *Liikemies ja lahjoittaja – Hjalmar Karlström ja hänen säätiönsä*. Turku 2002.
- Klinge, Matti, *Helsingin yliopisto 1917–1990*. Kirjoittajina myös Knapas, Rainer, Leikola, Anto & John Strömberg, Helsingin yliopisto 1917–1990. Keuruu 1990.
- Kolbe, Laura, *Sivistystieteiden rooli. Helsingin Yliopiston ylioppilaskunta 1944–1959*. Keuruu 1993.
- Korppi-Tommola, Aura, Tiedenäisiä ja naistutkimusta. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 448–449. Porvoo 2002.
- Koskimies, Rafael, *Niilo Helanderin Säätiö 1927–1965*. Helsinki 1965.
- Kuisma, Markku, *Kahlittu raha, kansallinen kapitalismi. Kansallis-Osake-Pankki 1940–1995*. Hämeenlinna 2004.
- Kulha, Keijo, *Rytin luottomies. Jukka Rangell (1894–1982)*. Porvoo 2012.
- Kuusterä, Antti, *Kivitalot tieteen tukena. Yrjö Jahmssonin säätiö 1954–2004*. Helsinki 2004.
- Laiho, Irma, *Mestareiden opissa. Tutkijakoulutus Suomessa sotien jälkeen*. Koulutussosialogian tutkimuskeskus. Raportti 42. Turku 1997.
- Lehto, Olli, Matemaattiset tieteet. Teoksessa *Suomen tieteen historia 3*, 18–79. Porvoo 2000.
- Lehto, Reino. R., *Outokumpu Oy:n säätiö vuoritekniikan, metallurgian ja geologian opetuksen ja tutkimuksen edistämistä varten. Säätiön 20-vuotishistoriikki*. Geologian tutkimuslaitos. Geoteknillisiä julkaisuja 62. Helsinki 1958.
- Leikola, Anto, Luonnontieteen vuosisata Suomessa. Teoksessa *Sata suomalaisen kulttuurin vuotta. 1870-luvulta nykyaikaan*, 201–220. Porvoo 1974.
- Leikola, Matti, Metsätieteet. Teoksessa *Suomen tieteen historia 3*, 446–501. Porvoo 2000.
- Leo ja Regina Wainsteinin säätiö 1928–1938. Helsinki 1938.
- Luoma, Väinö, *Valtion virkamiesten järjestäytyminen Suomessa I*. Turun yliopiston sosiologian laitos B:4. Turku 1962.
- Majander, Mikko, *Demokratiaa dollareilla. SDP ja puoluerahoitus pulataloudessa 1945–1954*. Keuruu 2007.
- Markkanen, Tapio, Heiskanen, Veikko Aleksanteri (1895–1971) geodesian professori, Geodeettisen laitoksen johtaja. Teoksessa *Suomen Kansallisbiografia 3*, 698–699. Hämeenlinna 2004.
- Meinander, Henrik, *Suomen historia – Linjat, rakenteet, käännekohdat*. Porvoo 2006.
- Michelsen, Karl-Erik, *Vuosisadan tilinpäätös. Helsingin kaupakorkeakoulu 1911–2001*. Helsinki 2001.
- Michelsen, Karl-Erik, Tiede rauhan ja sodan vuosina. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 146–219. Porvoo 2002.
- Myrsky, Matti, Yleishyödyllisyydestä. Teoksessa Hohti, Paavo & Kai Kilpinen (toim.), *Puheenvuoroja säätiöistä*, 50–60. Sastamala 2010.
- Mähönen, Jukka, Säätiölaitoksen synty ja kehitys Suomessa. Teoksessa Hohti, Paavo & Kai Kilpinen (toim.), *Puheenvuoroja säätiöistä*, 33–49. Sastamala 2010.
- Mäkinen, Riitta, *Kulttuurikööri. Talonpoikaiskulttuurisäätiö 1938–2008*. Helsinki 2008.
- Nevala, Arto, Korkein opetus ja yhteiskunta. Teoksessa *Suomen tieteen historia 4*, 392–463. Porvoo 2002.
- Nokela, Rauni, Pisaroista tiedon virta. Maa- ja vesitekniikan tuki ry:n 60 toiminnan vuotta. *Vesitalous 5/2009*, 34–37.
- Nordström, W. E., *Academia Aboensis rediviva 1918–1968*. Ekenäs 1968.
- Paaskoski, Jyrki, *Oppineiden yhteisö. Suomalainen Tiedeakatemia 1908–2008*. Keuruu 2008.
- Pakkanen, Esko, *Läskinjäkajasta metsäsektorin mesenaatiksi. Metsämiesten Säätiö 50 vuotta*. Valkeakoski 1998.
- Perko, Touko, *Kalevankadun Akatemia. Säätiö – A. I. Virtanen – ravitsemus*. Jyväskylä 2009.

- Pesonen, Pertti, *Tiede ja opetusministeriö. Katsaus valtion tie-
teellisten toimikuntien työhön vuosina 1950–1960*. Helsinki
1961.
- Pihkala, Erkki, *Taloustieteet*. Teoksessa *Suomen tieteen histo-
ria 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*, 536–611. Porvoo
2000.
- Pohls, Maritta, *Suomen Kulttuurirahaston historia*. Porvoo
1989.
- Pohls, Maritta, Yksityiset tahot tutkimuksen tukijoina. Teok-
sessa *Suomen tieteen historia 4*, 510–524. Porvoo 2002.
- Puro, Laura (toim.), *Sätkällä käärity perintö. Jalmari ja Rau-
ha Abokkaan säätiö lääketieteen asialla*. Helsinki 2012.
- Puukari, Arvo, *Suomalaisen Liikesivistysrahaston työtä ja mie-
hiä*. Helsinki 1959.
- Pykäläinen-Syrjänen, Ritva, *Säätiön tehokkuus. Corporate go-
vernance -säännösten vaikutuksesta säätiön tarkoituksen te-
hokkaaseen toteuttamiseen*. Vantaa 2007.
- Pyykkö, Pekka, Kemia. Teoksessa *Suomen tieteen historia 3*,
154–189. Porvoo 2000.
- Rantanen, Miska, Naispolitiikat huipulle vasta 1990-luvulla.
Helsingin Sanomat 29.12.2013.
- Rasila, Viljo, *Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1925–1966*. Por-
voo 1973.
- Rautkallio, Hannu, *Paasikivi vai Kekkonen. Suomi lännestä
nähtynä 1945–1956*. Helsinki 1990.
- Rentola, Kimmo, *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit,
Kekkonen ja Kreml 1947–1958*. Keuruu 1997.
- Salonen, Erkki, *Henkistä ja taloudellista viljelyä. Jenny ja Ant-
ti Wihurin rahasto 1942–1992*. Keuruu 1992.
- Selén, Kari, *Tasavalta hakee suuntaa. Teoksessa Suomen histo-
ria 7. Itsenäisyyden alku. Toisen maailmansodan aika*, 122–
273. Espoo 1987.
- Seppälä, Raimo, *Emil Aaltosen Säätiö 1937–1987*. Tampere
1987.
- Setälä, Päivi & Liisa Suvikumpu, *Villa Lante. Suomen Roo-
man-instituutti 1954–2004*. Porvoo 2004.
- Siivonen, Lauri, Suomen Riistanhoito-säätiön riistantut-
kimuslaitoksen toiminnasta 5-vuotiskaudella 9.1.1943–
9.11.1948. *Suomen Riista 3/1948*, 7–33.
- Snellman, Kaj, *Svenska Kulturfonden 1908–1958. Femtisårshis-
torik*. Helsingfors 1959.
- Stadius, Peter, *Tieteen ja kirjallisuuden hyväksi. Ella ja Georg
Ehrnroothin säätiö 1935–2010*. Keuruu 2010.
- Stolte-Heiskanen, Veronica, Säätiöt Suomen tieteessä ja tut-
kimuspolitiikassa. *Alkoholipolitiikka 56/1991*, 1:23–31.
- Tarkka, Jukka, *Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947–
1990*. Keuruu 2012.
- Tiitta, Allan, *Huippuyksilöitä ja toimikuntia. Suomen Akate-
mian historia 1 1948–1969*. Jyväskylä 2004.
- Tiitta, Allan, Tiede- ja teknologiapolitiikka Suomessa 1970–
2006. Teoksessa Perna, Ville & Allan Tiitta, *Sivistyksen
ja tiedon Suomi. Suomen eduskunta 100 vuotta 9*, 145–281.
Helsinki 2007.
- Tiitta, Allan, *Collegium medicum. Lääkintöhallitus 1878–1991*.
Jyväskylä 2009.
- Tiitta, Allan, *Syöpäjärjestöjen myöntämät apurahat 1950–2012*.
Syöpäjärjestöjen julkaisuja 2013. Helsinki 2013.
- Tiitta, Allan & Kari Asp, *90 vuotta Suomen liike-elämän asi-
alla. Liikesivistysrahasto 1919–2009*, 9–66. Loimaa 2009.
*Tutkijoiden tukena: August Johannes ja Aino Tiuran maatalou-
den tutkimussäätiö 30 vuotta*. Helsinki 1987.
- Tuuri, Antti, *Eteenpäin katsomisen taito. Tekniikan edistämis-
säätiö 1949–1999*. Keuruu 1999.
- Vento, Urpo (toim.), *Niilo Helanderin Säätiö 1927–1995*. Hel-
sinki 1995.
- Vesikansa, Jarkko, *Salainen sisällissota. Työnantajien ja porva-
rien taistelua kommunismia vastaan kylmän sodan Suomes-
sa*. Keuruu 2004.
- Widén, Solveig, *Stiftelsen för Åbo Akademi*. Teoksessa Wi-
dén, Solveig (red.), *Åbo Akademi 1919–1993. Forskning och
institutioner I. Verksamhets bakgrund och förutsättningar*,
22–38. Åbo 1993.
- Väinölä, Tauno, *Suomen Kulttuurirahasto 1939–1964*. Forssa
1964.
- Zetterberg, Seppo, *Yrjö ja Hilma Jabnsson*. Helsinki 1982.